

SOBOTNA PRILOGA

Foto: Joco Zmuda

Brez tožnika ni sodnika

Solze obupa in strahu so v zadušljivo sivi zgradbi ljubljanskih zaporov polzele iz temnih oči mladega kosovskega Albanca, ko je podpisoval izročene papirje, ki so govorili o njegovem nadaljnjem bivanju za rešetkami in bližnjem sojenju. Naivni nesrečnež, ki ga je zadnje dni obstoja bivše SFRJ v naše kraje prignala želja po zapostavljeni in človeka dostojnem življenju, je bil v nekaj mesecih deležen obeh plati slovenske pravno nepravne realnosti.

Dokler je delal na črno in spal po gradbiščih, saj ni zaslužil več kot za hrano, se zanj nihče ni zmenil. Ko pa ga je premamila otroška želja, da bi imel Benettonove hlače, so se ob poskusu njegove tatvine sprožili vsi kazenskoopravni mehanizmi. Njegovo usodo so začeli krojiti policisti, tožilci, preiskovalni sodnik, sodni senat. Vse je delovalo, kot se za pravno državo spodobi, brezhibno in natančno po predpisih.

Kadar gre za klasični kriminal, kjer sta črno in belo, dobro in zlo hitro prepoznavna, delujejo vse institucije sistema povsem usklajeno. Pri tem pa se samozavestno osveščeno ljudi spodbuja zdrav duh po poštenju, pravičnosti in zakonitosti. In morda za povrhu še določena mera poguma, da bi ravnali tako kot tista poštarica, ki je prisebno zagrabila roparja za vrat. Policija v takih primerih tudi ne okleva z ovadbo tožilcem, ki potem sproži sodni mehanizem, ponavadi zaokrožen z izrekom obsodilne sodbe.

Povsem drugače je, ko gre za prefinjene oblike protipravnega ravnanja, ki ga še zdaleč ni mogoče omejiti le na vse tisto, kar je pokrito s členi v kazenskih zakonih. In kaj sploh je protipravno početje? Z definicijami, ki jih je oblikovala prejšnja družbena ureditev, si ne moremo veliko pomagati. Novih pa tudi še nimamo, saj nas nesešte izkušnje iz preteklosti, ko je bilo zapisano eno, možno in tudi hoteno pa drugo, dovolj zgovorno prepričujejo, da z njihovim opredeljevanjem sploh ne kaže preveč hiteti.

V kaos predpisov, za katere je zgolj teoretično jasno, kateri se veljajo in kaj sodi na

smetišče zgodovine, je pravzaprav edina trdna oporna točka vse tisto, kar naj bi bila tudi vrlina vsakega posameznika. Torej pravičnost, resničnost, lepo vedenje in nasploh posluš za vse klasične moralne vrednote. S tem pa se kot družba v novi državi niti približno ne moremo hvaliti.

Dokazov za tako kategorično trditev je nesteto. Ko so se na primer odprle podjetniške zapornice, je hlastanje posameznikov in dobro organiziranih skupin, da bi si odrezale čim večji kos kapitalne pogace, preselilo vse razumne meje. Vsaj tako si je mogoče razlagati več kot tisoč zahtev za revizijo lastniškega preoblikovanja podjetij. Odkar so delodajalci in delojemalci zamenjali samoupravljalce, medni odnosi v najbolj klasični obliki silovito obvladujejo brezpravno delavsko množico. Odkar se je nadalje edino zveličavna ideologija umaknila večstrankarstvu z različnimi pogledi in pristopi, smo postali priče drvarski konkurenčnosti. Njeni akterji si vztrajno mečejo pod noge klasterska polena in jim je malo mar, da njihovo temeljno poslanstvo niti približno nista njihova osebna kariera in prestiž. Ker pa pri vsem skupaj večina med nami še krepko občuti, da z bistveno več dela živimo mnogo slabše, ob številnih aferah, ki z vsilo silovitostjo polnijo slovenski prostor, občutek ogroženja in jeze izpodriva malodušje.

In kaj pri vsem tem sploh počne množica ljudi v proračunsko financiranih institucijah, ki so stebri vsake urejene države? Kako se odzivajo na vse to, če uporabimo pravniški jezik, organi odkrivanja, pregona in sojenja? In poleg njih se predstavljajo vsi tisti organi, ki naj bi vsak na svojem področju bedeli nad tem, da posameznik ne bo prizadet in vsi skupaj ne ogoljufani. Zdaj je vsaj na zunanji videti, da vse omenjene institucije kot uročne čakajo na nek ukaz. Na čigav? Morda političen, tako kot nekdanji? Ti časi so mimo, čeprav bo na primer, nad sodstvom kot vrhom vse piramide še dolgo lebdela nedavno osvetljena senca že davne preteklosti, da si je z monti-

ranimi procesi pred desetletji umazalo svojo podobo. Ali je krivo sedanje negotovo družbeno ozračje, da so inspektorji z različnih področij neučinkoviti, tožilci nadvse oprezní in sodstvo, zakovano v kopico formalnosti, ki naj obvarujejo ljudi pred prenapljenimi odločitvami, neproduktivno?

Nasproti vsem tem institucionaliziranim oblikam preganjanja družbenega zla so mediji na široko odprti za vsak namig in suničenje, da je kje kaj narobe. Z veliko profesionalne energije aferologi, kot veljajo prizadehi političnih strank pravijo novinarjem, ki se ukvarjajo z obelodanjanjem nepravilnosti, kopljejo po umazanih postih. Iz dneva v dan pri tem odkrivajo presenetljivo mafiozno podobo vplivnega dela slovenskih uglednikov iz strankarskih in gospodarskih vrst.

Prebiranje teh zapisov, ki so že zaradi narave novinarskega dela hkrati obtožbe in neformalne obsodbe, gotovo mnogim med nami, ki bi kot državljani radi živeli ne samo v samostojni in neodvisni, temveč tudi v urejeni pravni državi, vzbujajo upravičen strah. Negotovost, v kakšnem okolju smo živeli, kje bivamo in kaj nas še čaka, nas obdaja s tesnobo, da smo že zabredli tako daleč, ko bo mogoče le s sekanjem gordijskega voza zopet postaviti stvari na pravo mesto. Obenem se, pesimistično gledano, nehoti vsiljuje tudi vprašanje, ali v končni posledici, ki je sicer še zelo daleč na obzorju, s časopisnim razkrivanjem globine gospodarskih in državnih afer počasi in vztrajno ne institucionaliziramo sui generis oblike državne oblasti – sredstev javnega obveščanja. Navzlic njihovem velikemu javnemu pomenu in nespornim zaslugam, da so demokratične ideje in slovenska neodvisnost ter samobitnost zelo hitro prodre v zavest ljudi, pač vendarle drži stara resnica, da časopisni papir, zvok in slika vse prenesejo. Še posebej, ker medijem pri vedno mogoče ob robu trditvam in suničenjem postavljati zrcalne podobe dejstev in dokazov prizadehi, kar morata biti temelj in jedro obrazložitve vsake odločitve sodnika.

Gledano iz takega zornega kota je seveda razumno pritriliti zagovornikom strogo institucionaliziranega obravnavanja vseh napak in nepravilnosti. Brez njihove obtožbe tudi ni mogoče zavrteti sodnih mlinov, saj v nobenem pravnem sistemu brez tožnika ni sodnika. Dobra tožilca, ki bi znal v pravi trenutki potegniti prave niti in usmerjati organe odkrivanja, predvsem policijske strokovnjake, na izbrano pot iskanja, ni mogoče vzgojiti čez noč. Ekipa na največjem slovenskem temeljnem tožilstvu, na ljubljanskem, pa je zaradi zapleta s šefom, temeljnim javnim tožilcem Tomažem Miklavčičem, še vedno okrnjena, če ne zapišemo še česa drugega. Kako naj ljudje, ki so javno podpisali izjavo, da se ne strinjajo z načinom komuniciranja svojega predstojnika, in ob tem še dvomijo o njegovih strokovnih sposobnostih, učinkovito odgovorijo na izziv, ki jim ga ponuja sedanje kriminalno vrenje. Svoje obtožbe, če bo do njih sploh prišlo, pa morajo tožilci temeljito obrazložiti in ponuditi dovolj oprijemljivih dokazov, da njihove trditve na sodnih obravnavah ne bodo padale kot domine. Saj se menda še dobro spominimo, kako so v minulih velikih gospodarskih kazenskih procesih tožilske trditve spolzele iz rok.

Na sodiščih ni srednje generacije. So predvsem mladi, neizkušeni ljudje in sodnice ter sodniki, ki že štejejo leta do upokojitve. Drugi so odšli za bolj plačanim delom. Pri družbenih pravobranilcih samoupravljanja, ki bodo tožniki v vseh prihodnjih procesih zaradi spornega lastništva, so vrste praktično povsem razredčene. Pa še na no-

vo se morajo učiti civilnega prava, saj so se skoraj poltruga desetletja ukvarjali predvsem z zakonom o združenem delu in delovnim pravom, kjer klasična pravna načela niso imela dosti veljave.

Ze zaradi teh zagat, če ne zaradi imen, ki se pojavljajo v aferah, je za zdaj smiselno, da se z njimi ukvarjajo tudi vladni in parlamentarni preiskovalci. Ta krog ljudi si lahko za svoje odgrinjanje tančice izbiri veliko širši manevrski prostor, kot ga predpisi dovoljujejo tako organom za notranje zadeve kot tožilstvom in sodiščem. Njihova končna poročila bi morala biti veliko bolj temeljita in večplastna kot morebitne poznejše sodne odločbe, če bo do procesov sploh prišlo. Sodno sito, na kar vplivajo tudi nenehna prizadevanja sedanjega sodniškega kadra, da bi se znebil okovov preteklosti in uveljavil svojo neodvisnost, je pač vse bolj gosto.

In morda bodo tudi razsežnosti parlamentarne preiskave, ki je ne bodo obremenjevale pravniške formulacije in zakonitosti, spodbuda državnim organom in pravosodju. Izkušnje iz Italije, ker se zdaj nenehno oziramo k sosedom, nas prepričujejo, da tam odlično plačujejo sodnike. Ve se, zakaj. Italijanski sodniki – so v konici preganjanja vsega gnilega, kar se je dolga leta kopičilo med prebivalci skornja – tako ali tako nenehno nosijo svojo glavo naprodaj. Drugi morajo finančno stimulirati, da jih ne bi premamile mafijske ponudbe.

Vendar si je italijansko pravosodje samo izborilo tak položaj in družbeni ugled. Ko je resno poseglo v mafijska gnezda, se je izmuznilo tudi vladajočim, ki niso imeli dovolj moči, kot da priznajo njihovo avtoriteto.

Upajmo, da pri nas le nismo tako globoko zarinjeni v blato kot sosed in da se bo glavna pravosodja še vedno ukvarjala predvsem s tatovi in manj z zapletenimi aferami, ki so jim predpisi in ljudje pravice težko kos – posebno, če gre za visoko solo mafijske organiziranosti.

Alenka Leskovic

VSEBINA PP poštni predal 29

Marko Kos V novo dobo?	
Igor Ž. Zagar Slovenistične jeremiade	
Vinko Vasle Polonca Dobrajc Portret tedna	19
Janko Lorenci Huje kot v Italiji? Slovenija sredi afer	20
Silva Čeh Čigav je »Brezarjev« sklad? Pintur – Tajnikar – Golija	21

Miha Jenko Mesto upanja za »nove Evropejce« Po londonskem zasiedanju Evropske banke	
Ciril Ribičič (Samo) izbranci in ljudstvo Lokalna samouprava	
Sergej Racman Ali res moramo vanjo? Slovenici in Evropska skupnost	22
Mija Repovž Zvonci brez srebrnih ur Slovenko Fazarinc, naš človek v Ameriki Ivan Kristan	
Kako z odločilnim vetom? Državni svet v zakonodajnem postopku	23

Rene Schulz Zajebano mesto V Mostarju	24
---	----

Danilo Slivnik Gentlemanji imajo raje blondinke New York za specialiste Mateja Kožuh-Novak	
Nekaj izkušenj iz gospodinjstva Slovensko zdravstvo 1993 – Ali smo zastavili prav? (3)	25

Mojca Drčar-Murko Dnevi preloma Italija	
Meje možganov Jelka Štetić Adamič Mat'Marija, mat'Marija, za Slovenijo zdaj gre Slovenski glasbeni dnevi – provokacija v glasbi	26

Igor Bratož Vpogled v poezijo in ne pregled pesnikov Nova antologija slovenske poezije	
Veličastna ali nora? Margaret Thatcher	27
Življenje v planetarnem solariju Ozonske luknje	28

Boris Lež Kalafatović, Karadić ...	
Andrej Pleterski Vzameš, ne vzameš, humanist ostaneš Humanistika, merila in tolarji	
Mitja Mršol Teksaški inkubator Američani kar tako	32

Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu načelno ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolgih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strniitev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 17. aprila
Zakaj SIM ne sme propasti

Zal ne delim mnenja dr. Prunka, da so bili odnosi med SIM in ministrstvom za Slovenec po svetu, ko ga je vodil on, samo zasebni, saj smo vsakokrat, ko je bil dr. Prunk na obisku na matici, v njem videli predvsem ministra za Slovence po svetu, ne pa univerzitetnega predavatelja ali zasebnika, ki nas občasno obišče. Zato so seveda bili naši pogovori z njim vsebinski in uradni. Drugo je vprašanje njegovih kompetenc (in če se je on sam počutil ob tem neprijetno), vendar mu zagotavljam, da smo na SIM njegovim mnenjem vedno pozorno pristuhnilni in jih skušali v največji možni meri tudi uresničevati.

Netočna je trditev dr. Prunka, da želi SIM enostransko ali celo s polnesničami obveščati slovensko javnost. Če misli g. dr. Prunk, da je ukrep, ko bi ministrstvo sredi tekočega leta vzelo sredstva, ki so bila namenjena delu SIM, tako nepomemben, da ne bi bilo treba o tem obvestiti in »vzemerjati«
javnosti, ima, blago rečeno, zelo nenavaden odnos ne le do delavcev SIM, temveč tudi do njene dejavnosti.

Vlada R Slovenije je namreč 15. marca letos predlagala, naj bi vsa sredstva SIM, namenjena za osebne dohodke 12,5 zaposlenih in za materialne stroške, dobilo ministrstvo za zunanje zadeve. SIM pa naj bi skupaj s še dvema ali tremi organizacijami kandidirala zanje skupaj z drugimi porabniki. Ta sredstva niso nikakršna »prilopostevovana«
pravica še iz nekdajnega režima, kot trdi dr. Prunk, pač pa je res, da se do pred nekaj leti s problematiko Slovencev po svetu ni ukvarjal nobeno drugo društvo.

Če so se sedaj pojavile nove institucije, ki se že ukvarjajo oz. se želijo ukvarjati s to problematiko, nimamo nič proti njihovem delovanju, ne moremo pa se strinjati, da se za njihovo delovanje prerazporedijo sredstva, s katerimi je SIM dosedaj opravljala dejavnost na tem področju.

To je nesporejemo tudi zaradi dejstva, ki ga v svojem pismu omenja dr. Prunk, in sicer, da je bil v času svojega mandata deležen kritike na račun SIM, ker da le-ta ni sodelovala z vsemi Slovenci. To pomeni, da je tudi R Slovenija preko SIM v prejšnjih letih posredno sodelovala zgolj z eno skupino Slovencev. Če je tako (na SIM sicer nismo tega mnenja), potem bi sedaj morala država Slovenija preko ministrstva za Slovenec po svetu oz. državne sekretarja v zunanjem ministrstvu zagotoviti sredstva za delo novih institucij, ki naj bi sodelovale s tistimi Slovenci, s katerimi naj SIM ne bi mogla oz. hotela sodelovati, razen če vlada meni, da je treba zmanjšati obseg sodelovanja s tisto veliko večino slovenskih izseljencev po svetu, s katerimi je SIM doslej sodelovala.

Ta poteza vlade, sprejeta na predlog zunanjega ministrstva, pa je po našem mnenju eden izmed primerov, ko »menjava vlade«
ne omogoča izvrševanja ustavne obveznosti, kajti v nasprotju s sedanjo vlado je vlada g. Peterleta preko proračuna vendarle zagotavljala sredstva za delovanje SIM.

Strinjam se z g. Prunkom, da mora ustrezno ministrstvo skrbeti za vse Slovence po svetu. Čeprav pri tem mislim, da je poudarek na slovenskih državljanih oz. na Slovencih z dvojnimi državljanstvom. Istočasno pa ponovno poudarjam, da si bo Slovenska izseljenska matica kot izvenstrankarska, nevladna institucija prizadevala v skladu s svojimi načeli za iste cilje kot doslej. Sklep državnega zbora, sprejet v petek, 23. aprila 1993, ko je bil izglasovan amandma, ki govori, da bo SIM tudi v bodoče ostala samostojni porabnik proračuna R Slovenije, ji to nedvomno omogoča.

G. Jernejčič iz Ljubljane pa je svoje nestrinjanje s stališči v mojem prispevku označil za neresnice. Nobene od teh »neresnic«
pa ni dokazal. Pač pa je sam navedel vrsto netočnosti oz. neresnic, ki po mojem mnenju terjajo naslednja pojasnila:

1. Nikoli nisem napisal, da naj bi sredstva, namenjena Slovencem v svetu, ostala v pristojnosti SIM. Vseskozi pa trdim, da morajo sredstva, ki so bila namenjena za delovanje strokovne službe SIM, ostati samostojna postavka v proračunu R Slovenije.

2. Nisem se zavzemal, ker za to tudi nisem pristojen, naj urad za Slovence po svetu (verjetno je imel g. Jernejčič v mislih oddelček ali sektor pri zunanjem ministrstvu) ne razpolaga z lastnimi sredstvi, ki bi jih po načelu izdelanih programov delil med tiste organizacije, ki se ukvarjajo z izseljenici. Prepričan pa sem, da je treba v ta namen zagotoviti posebna finančna sredstva pri ministrstvu za zunanje zadeve, ne pa s tem namenom odvzeti proračunska sredstva, ki so bila doslej namenjena ene instituciji.

3. Nisem napisal, da bi tako razdeljevanje sredstev povzročilo med izseljenci samo neuporne razdore. Izrazil pa sem skrb, »da bi morebitna prekinitev delovanja SIM povzročila takojšnje delovanje drugih strankarskih društev oz. maic«
in da bi »kratekoročno to pomenilo dodatno razdvajanje Slovencev«.

4. SIM se že nekaj let prijavlja na letne razpise za financiranje svojega programa v okviru posameznih ministrstev, kar ne

velja za nekatera druga društva, ki naj bi se ukvarjala s problematiko Slovencev po svetu. Zato tudi trditev g. Jernejčiča, »da se SIM boji tovrstnih razpisov«, ne drži. Seveda pa je vprašanje, ali bi SIM še kandidirala za te programe, če bi se sredi leta pojavilo vprašanje zagotavljanja finančnih sredstev za obstoj strokovne službe SIM.

5. Da SIM ni sodelovala s »povojno emigracijo«
(mimogrede, na matici že več kot dve leti ne uporabljamo delitve na povojne in predvojne ter ekonomske ali politične izseljence), drži le deloma. Za zadnja štiri leta bi lahko našli kar nekaj primerov, ko je del te emigracije odklanjal sodelovanje s SIM.

6. Le tisti, ki ne prebira Rodne grude, lahko izjavi, da SIM ni poročala o dejavnosti in uspehih te emigracije. Vzelo bi nam preveč prostora, da bi naštevali članke g. Jenšterleta, Papeža, dr. Kremžarja in drugih, ki so pisali oz. še pišejo o aktivnosti teh izseljencev v Argentini.

7. Kdor zavestno bojkotira razstave, ki jih organizira SIM, lahko trdi, da SIM ni znala ceniti dejavnosti Slovencev v Argentini. Vsi drugi ljubitelji likovne in drugih umetnosti pa so si lahko v zadnjih treh letih ogledali kar nekaj razstav o Slovencih v Argentini (Bara Nemec, France Ahčin, razstava slovenskih učbenikov...).

8. Nekaj mesecev pred prvim demokratičnim volitvami v R Sloveniji je matica sprejela tajne volitve s praviloma večjim številom kandidatov za izvršni odbor SIM. Zato tudi trditev g. Jernejčiča, da »SIM sestavlja v veliki meri isti ljudje«, ne drži.

9. Tudi trditev, da se SIM ni zavzemala ali vsaj opozarjala na potrebo po hitrejšem reševanju državljanstva, ni točna. Ministrstvo za notranje zadeve je namreč tudi na predlog SIM maja lani obvestila vlado R Slovenije, da je treba podaljšati možnost za pridobitev slovenskega državljanstva, in vlada R Slovenije je ta predlog sprejela.

10. SIM na žalost nikoli ni »nakazala nekemu društvu predvojnih izseljencev 46.000 USD za ureditev prostora za bali-nanje«. Na žalost sem napisal zato, ker sem mnenja, da je potrebna vsaka oblika povezovanja Slovencev po svetu, pa čeprav je to »samo balinanje«. Ni odveč povedati, da ima prav balinanje v različnih deželah, kjer živijo Slovenci, veliko igralcev. Toda kot rečeno, SIM ni mogla nikoli z nobenim denarjem financirati nobenega balinšča.

G. Jernejčič gotovo dobro pozna Slovence v Argentini, zato me čudi, da Podpornega društva Slovenec v Bernalu, ki ima za seboj 60 let delovanja, označi za »neko društvo«. To društvo resda združuje potomce Slovencev iz Prekmurja, ki so odšli v svet za kruhom in ne iz drugih razlogov. Upam, da za to ni manj pomembno v očeh g. Jernejčiča. Ob 60-letnici njihovega obstoja želi SIM organizirati obisk skupine umetnikov, ki jim bo predstavila kulturo Prekmurja. V nobenem primeru pa stroški tega gostovanja ne bodo preslegli vsote, ki jo omenja g. Jernejčič.

11. Ko smo pripravljali temeljita dopolnila Statuta SIM, smo z veseljem sprejeli vsako pobudo ali predlog Slovencev po svetu. Tako sem od takratnega ministra za Slovenec po svetu dr. Dularja prejel za naše poglede odlični predlog statuta, ki si ga napisali »ugledni Slovenci v Argentini«. Celotno vrsto predlogov iz tega statuta smo vključili v sedaj sprejeti statut matice. Za to, da se nismo zahvalili oz. odgovorili na protokolaren način, pa je krivo dejstvo, da še danes ne vemo, kdo je oz. so avtorji le-tega.

12. SIM ne more pristati na to, da je grešnik za vse napake preteklih 50 let, kar nam v zadnjih dveh letih na tak ali drugačen način skušajo nekateri vsiliti. Tudi g. Jernejčič, ko v svoji sklepi misli napiše, da je krivda ustvarjalnega padca Slovencev v Argentini deloma tudi posledica monopolnega položaja SIM.

Tudi nas na Slovenski izseljenski matici skrbi dejstvo, da Slovenci po svetu vse bolj in bolj tonejo v svoja nova okolja. To se kaže ne samo v ustvarjalnem padcu, temveč v določenem izginjanju kulturne identitete in pred tem še izgubljanju slovenskega jezika. Zato mislim, da je naloga vseh institucij, ki se ukvarjajo s problematiko Slovencev po svetu, da združimo svoje sile in proces vtipljanja Slovencev vsaj upočasnimo, če ga že ustaviti ne moremo.

To je dolžnost tako države, ki sprejme politiko na tem področju, vlade, ki zagotavlja uresničevanje le-tega, in vseh drugih institucij, vsake na svojem področju. Med njimi je že več kot 40 let tudi Slovenska izseljenska matica. Kot institucija civilne družbe z močno izraženim elementom izvenstrankarske skrbi za sodelovanje z desetimi in desetinami društev, radijskih ur, šol, knjižnic, verskih središč, časopisov in velikim številom posameznikov, ki se na SIM obračajo, ko to oni želijo in ne, ko to mi zahtevamo.

Ta skupni cilj pa bomo dosegli z dejansko željo po sodelovanju, koordinaciji dela in usklajenim nastopom med Slovenci doma in po svetu.

Janez Rogelj tajnik Slovenske izseljenske matice

Delo, 24. aprila
Zakonito oškodovanje družbene lastnine

Potem ko smo tri leta priče vse bolj razraščajočemu se manipulacijskemu odtujevanju družbenega imetja na osnovi luknji v zakonu in hkrati iz najbolj pristojnih ust poslušamo zatrdila o zakonitosti družbeno škodljivih privatizacij, kar močno spominja na nekdanje uradne floskule o družbeno koristnih malverzacijah in kaže na ohranjanje nekdajne prakse t. i. črnih fondov v tujini na zasebnih bančnih računih, potem ko so sodni organi na veliko ogorčenje več kot štirih tisočev – ni važno, ali naklepno ali nenaklepno – za avtomobilska vplačila ogojufanih občanov, nekaj sto brezposelnih delavcev mariborskega Lileta in vse pravne države željnih državljanov spoznali Grubelič za nedolžnega (s pravico do oškodninske tožbe), potem ko je Smeliov

beli tempelj tako kot nekdanj Apolonovo svetišče Oresu tu dal zatočišče prvemu možu Elana Urošu Aljančiču (če je verjeti govoricam, ga je odpeljal na varno šofer v avtomobilu republiškega izvršnega sveta), ki je bil za svoje zasluge pri Elanovem »sestopu«
v stečaj nagrajen z »menjalniško zlato jamo«
Hida v semenišču na ljubljanski tržnici in ki verjetno uspešno sodeluje s podjetjem Hida Trade Finance AG v Švici, pri čemer mu najbrž še zmeraj zvesto stoji ob strani nekdanji sodelavec Koder, ki je spretno poskrbel za trajno izginotje Elanove dokumentacije prek Celovca, ne da bi ga za to kdo prijavil tožilstvu, potem ko je Pravica dobrosrčno oprala krivde še nekaj najbolj »uspešnih«
privatizerskih menedžerjev in so hkrati mimo njenih zavezanikov oči manj razkričani bojovniki za manj solidne, neproizvodne oblike »evropskega trženja«
hiteli in hitijo pretapljati ter prelivati družbeno lastnino v zasebno, po možnosti na tuje, po vsem tem in še marsičem podobnem smo v sobotni prilogi Dela pod gornjim naslovom v članku družbenega pravobranilca samoupravljanja Franca Skinderja lahko prebrali nadvse zanimivo strokovno razlago, katere skupne ugotovitve navajam: »Eventualne nejasne predpise je treba vedno razlagati in uporabljati v smislu določb ustave in morale, pravnega reda in upoštevanje ostala zakonska določila, ki obravnavajo isto oz. podobno situacijo. Ob tem se izkaže, da so odgovori (zaradi oškodovanja družbene lastnine) na tako imenovani Markovičev zakon in zakon o podjetništvu res samo izgovori.

Niti zakon o podjetjih niti t. i. Markovičev zakon (ne glede na nekatere nedoslednosti in nejasnosti posameznih določb) ne dopuščata t. i. dije privatizacije oz. (in) zakonito oškodovanje družbene lastnine. Do tega prihaja samo zaradi enostranske in nestrokovne interpretacije ali pa zlorabe teh predpisov«
(podčrtala avt.).

Skratka to, kar slehernemu logično in moralno razmišljajočemu človeku pove že zdrava pamet: namreč, da je sleherni samovoljno odtujevanje družbene tako kot zasebne lastnine kaznivno dejanje in zato nujno podvrženo ustreznim (negativnim) pravnim sankcijam. Če pa ima to odtujevanje za posledico še (umetne) stečaje, zmanjševanje proizvodnega potenciala, večanje brezposelnosti in s tem gospodarske krize, ni dvoma, da bi morali afere Elan, Slovin, Adria Caravan, Moderni interier, papirnica Videm, Hid, Optimizem itd., pa tudi tako imenovani vdar Agrokomerca v Ljubljansko banko (ki bomo njeno sanacijo brez kake predhodne predložitve celovitega obračuna predvidoma drago plačevali dolgi deset let) razčistiti s sodnimi postopki. Spričo velikanskih vsot, za katere je bila pri vsem tem prikrajšana skupnost, te afere dejansko pomenijo kriminalno spodkopavanje nacionalnega gospodarstva in neodvisnosti države, saj jo potiskajo v ekonomski in ekološki kolonializem, veliko večino državljanov pa v bedo.

Spričo ugovovitev g. Skinderja, namreč, da obstoječa zakonodaja daje dovolj opore, da še tudi gospodarski kriminal lahko toži in se mu sodi enako po črki kot po duhu zakona, v skladu z edinim namenom in smislom obstoja pravosodja, ki je zaščita posameznika in skupnosti pred hudodelstvom in hudodelci, sprašujemo, kaj potemtakem brani pravosodnim organom, da z zakonitimi postopki ne naredijo konca sleparskemu razlaščenju države in državljanov, razlaščenju, ki je navadno spekulantsko okoriščanje, ne pa kakšno perspektivno, kaj šele proizvodno ustvarjalno trženje, kot nas hočejo slepiti tisti, ki imajo pri tem osebni interes. Sprašujemo se, kateri razlogi utemeljujejo nedejavnost in brezbržnost pravosodnih služb spričo grabežev, ki lahko imajo daljnosežne usodne posledice za usodo Slovenije in njenih državljanov?

Znano je, da ga ni zakona, ki bi bil do konca dorečen in ne bi bilo mogoče v njem najti kakšne luknje. Vendar se v nasprotju s sleparji v gospodarstvu, ki se znajo z njimi spretno okoriščati, naši pravosodni organi v teh primerih očitno niti toliko ne potrudijo, da bi izrabili zakonite možnosti za zaščito okradene skupnosti, čeprav imajo (po g. Skindarju) za to dovolj konkretne zakon-ske opore, ampak namesto tega vnaprej dvigujejo roke pred nedorečenostjo Markovičevega zakona, pozabljajo na zakon o obligacijskih razmerjih in slepo pristajajo na tolmačenje in prid delinkventom.

Spričo takega nadaljevanja pravosodne prakse iz naše polpreteklosti, ki iz znanih razlogov ni nikoli razčiščevala velikih gospodarskih afer, ampak jih je skušala čim bolj prikriti, spričo zatiskanja oči pred gospodarskim kriminalom oziroma spričo razbremenjevanja krivde njegovih storilcev pa navsezadnje sprašujemo, s kakšno pravico pravosodje sploh še lahko kogarkoli obtožuje in mu sodi za kakršenkoli premoženjski prestop.

Tudi če kak zakon v resnici dopušča ropanje skupnosti, bi bila prva naloga zakonodajne in pravosodja, da pri priti poskrbita za njegovo spremembo. V nasprotnem primeru pa to pomeni, da je z našim varstvom pravice nekaj hudo narobe, saj potemtakem ne le da ne služi svojemu osnovnemu namenu in smislu obstoja, ampak de facto prevzema nase skrito za delikte, ki jih dopušča ter s svojo inertnostjo tudi spodbuja.

Vsekakor je skrajni čas, da naši najvišji zakonodajni in pravosodni organi z jasno in javno razglašeno načelno opredelivijo glede »zakonitega oškodovanja družbene lastnine«
odločno presekajo z nadaljnjim enostranskim in ignorantskim tolmačenjem zakonov in z njihovo spekulantsko zlorabo, kar bo bistvenega pomena tudi za tolmačenje oziroma izvajanje novega zakona o lastninjenju. Sicer pa tudi ni mogoče oblikovati nedvoumnih, stvarnih meril za ocenjevanje deliktov oškodovanja družbe, dokler se najbolj pristojni vrh veljavno ne izjasni glede same kaznivosti tovrstnih dejanj.

Če pa bo naše pravosodje, gluho za ta in podobne apele glede divjega lastninjenja, še naprej uveljavljalo paradoksnno prakso, pri kateri si Pravica sama radovoljno veže ne le oči, ampak tudi roke s spornim zakonom, ki ščiti nepravičnina, to je nezakonita

dejanja, to pomeni, da se sama požvižga na pravni red in pravno državo ter vzpostavlja kakor mafijske džungle.

Draga Abačič, Ljubljana

Delo, 24. aprila
Prepočasni s privatizacijo, prehitro z zavarovalništvom

Ni kaj, dr. Kožuhova se v zadnji sobotni prilogi gotovo z dobrimi nameni loteva res številnih aktualnih tem v zdravstvu. Skoda, da na njej lastni način! Ni mogoče na omejenem prostoru pisem bralcev razpravljati o vseh temah, zato le nekaj dejstev, ki jih je v svojem prispevku spregledala.

Iz gospodarstva izposojeni pojem »privatizacija«, ki pomeni lastninjenje stavb, zemljišč in delovnih priprav, je zaenkrat v zdravstvu neuporaben saj veljavna zakonodaja pozna le pojem zasebno delo. Lastninjenja v zdravstvu še ne poznamo. Torej po mnenju dr. Kožuhove pohitimo z zasebnim delom, »kar sploh ni zahteven projekt«, zaustavimo zavarovalništvo, ker koplji denar, kupuje avtomobile, obnavlja prostore, za zdravstvene zavode kupuje osebne računalnike in monopolizira zdravstveno informatiko, za povrh pa še ne izobražuje strokovnjakov. Joj, kakšno argumentiranje družbenoekonomskih dogajanj. Morda bi pred takšnim pisanjem ne veljalo prebrati kakšen tuj ali vsaj domač članek na to temo in svojo tezo bolj prepričljivo utemeljiti. V njem bi bilo gotovo tudi mogoče spoznati, da je eden od pogojev zasebnega dela v javnem zdravstvu dobro urejen sistem zdravstvenega zavarovanja, ki med drugim vsebuje:

- pravice zavarovancev iz obveznega (javnega) in prostovoljnega zavarovanja,
- natančno določene postopke za uveljavljanje (koriščenje) pravic,
- elemente in postopke dogovarjanja in sklepanju pogodb z zasebniki,
- standarde in izvajanju storitev in uporabi materialov,
- izdelan obračunski sistem in

– organizacijsko in funkcionalno vzpostavljen zavarovalniški nadzor nad izvajanjem pogodb.

Sistem, ki smo ga imeli (in ga moramo delno še uporabljati), o katerem dr. Kožuhova zapiše, »da je imela strokovno bistveno večje možnosti avtonomnega razvoja«, gornjih pogojev za zasebno delo ni izpolnjeval. Zato je mogoče le sočasen razvoj zdravstvenega zavarovanja ob pravilno vodeni politiki postopnega nastajanja zasebnih dela v zdravstvu z odpravljanjem problemov 45-letnega zaostajanja na tem področju in izostrenim razumevanjem zadržanja dobrih rešitev v javnem zdravstvu. Zavod zato ob takšnih predpostavkah podpira hitrejši nastajanje zasebnega dela.

Pogrevanje teme o računalnikih, avtomobilih, prenovi prostorov ne zasluži več komentarja, saj je bilo o tem že povedano na organih upravljanja ZZSS (upravni odbor in skupščina), pa tudi ministrstvo za zdravstvo ji je bil poslanski državni zbor dalo izčrpen odgovor na sumničnja in »ugotovitve«
o ZZSS v njenem poslanskem vprašanju.

Strah pred monopolizacijo zdravstvene informatike je odveč, ZZSS intenzivno gradi informacijski sistem zdravstvenega zavarovanja za 2,3 milijona zavarovancev iz obveznega zavarovanja in 1,1 milijona zavarovancev iz prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja. Analitiki informacijskega sistema so izračunali, da je že na sedanji stopnji razvoja pričakovati letno 35 milijonov »zavarovalniških dogodkov«.

Povezave z zdravstvom so zato le v nekatereh strukturalnih podatkovnih baz, ne pa v kakršnem koli monopolu enega sistema nad drugim. Res nekaj več izobraževanja bi bilo potrebno s področja informatike za dr. Kožuhova.

V prispevku dr. Kožuhova pripleli vodstvu ZZSS še etiketo, da ta ne omogoča izobraževanja strokovnjakov. Res je, zavod še nima posebne razvojne ekipe ali inštituta za zavarovalništvo. Zato mladih in perspektivnih strokovnjakov – operativcev v večjem številu še ne more pošiljati za 3 ali več mesecev na izobraževanje v inozemstvo. Dnevno jih potrebuje več sto zavarovancev in zdravstvenih delavcev. Je pa zavod kljub temu v zadnjem letu v posebnih programih kar veliko izobraževal z zunanjimi strokovnjaki, in to 3233 čl./dni ali povprečno vsak delavec 5 dni. Ker bo zavod že 1. junija zaposlil strokovnjaka za izobraževanje in kadre, bo v izobraževalne programe gotovo vključeval tudi izobraževanje strokovnjakov v tujini.

Vse te informacije bi dr. Kožuhova na zavodu tudi dobila, pisno ali ustno. Ker pa je znano, da običajno tudi ob nasprotnih argumentih še vedno ostaja pri pavšalnih ugotovitvah in sumničnjah, je pojasnitev nekaterih dejstev namenjena le bralcem sobotne priloge za objektivnejše informiranje, ne pa kot kakršnakoli polemika na njeno dokaj »prepletano«
pisanje.

Franč Košir, Ljubljana

Delo, 30. aprila
Proračunski memorandum in upokojenci

Za naš naslednji gospodarski trenutek je značilno, da nekateri ne želijo videti resnice. Obnašajo se kot alkoholički, kadilci in uživalci mamili, ki beže pred kruto vsakdanjostjo v omamo poživil. Mamila so v našem primeru inflacija, devalvacija, previsoka javna poraba, pretirane plače in pokojnine, ki imajo za posledico velike izgube v poslovanju. Da bi se izognili soočenju z resnico, prelivamo preostali družbeni kapital v plače in pokojnine z izčrpanjem obratnih sredstev, z zadolževanjem doma in v tujini, s prodajo premoženja, z odpuščanjem sodelavcev, z neplačevanjem dolgov, z grabežem družbenega premoženja. Sindikati v sodelovanju z vodstvi upokojen-skih društev, gospodarsko zbornico in nekaterimi direktorji delujejo kot preprodajalci mamili, ki si od nadaljnjega omamljanja ljudi obetajo zaslužek. Med tako po-

nudbo mamil sodi tudi članek g. Borisa Berčeta. Če bo vlada ljudem hotela odvzeti mamila, bodo ti morda pripravljani razbijati, kot dela neozdravljivi alkoholički.

Tudi pri zdruavljenju je podobnost z zasvo-jenci popolna. Najprej moramo spoznati svoj položaj, njegovo brezizhodnost. Potem moramo trdno skleniti, da se hočemo odreči zasvojenosti (inflaciji, devalvaciji, nezasuženi porabi), in nato moramo spre-meniti obnašanje. Tako kot med odvajanjem od poživil ne smemo več prižgati niti ene same cigarete, popiti niti enega kozarč-ka alkohola, tudi cen, plač in pokojnin ne smemo več dvigati, če želimo preprečiti infla-cijo in devalvacijo. Osebnoro porabo mora-mo krepko znižati, proračuni države in ob-čin se morajo zmanjšati, varčevanje se mora povečati. Namesto izgube v poslovanju mo-ramo začeti ustvarjati dobiček. Če tega nismo sposobni napraviti, je bilo osamosvajanje velika in usodna napaka. Zato mi dovolite nekaj treznih misli.

Slovenija je izgubila skoraj 40 odstotkov svojih tradicionalnih, dobičkanosnih trgov v Jugoslaviji in vzhodni Evropi. Z inflacijo in dvema hiperinflacijama je izničila svoj obratni in naložbeni kapital. Osamosvoje-tev smo začeli s poprečno plačo 385 DEM, februarja letos smo presegli 700 DEM. Predlani smo imeli v gospodarstvu pol mi-lijarde mark izgub. V lanskem letu so bile izgube že dve milijardi mark – dve tretjini jih je nastalo v drugem polletju, ko smo z vojno v Bosni, z blokado Srbije in Črne gore, s carinami Hrvaške in z odrezanostjo Makedonije izgubili najboljše trge.

V letošnjem letu bodo skupne izgube dose-gle od 4 do 5 milijard mark, odvisno od politike vlade in sindikatov, od vojne v biv-ši Jugoslaviji in od recesije v Evropi. Vlada se namerava zadolžiti še za pol milijarde mark. Podobnost z Duranovičevim politiko zadolževanja med energetsko krizo je po-polna. Tudi takrat nismo imeli moči, da bi se sreznili in spremenili obnašanje, kot so storili v razvitih državah. Sindikati pravkar zahtevajo zvišanje plač v gospodarstvu, namesto da bi se borili za znižanje pretiranih plač v gospodarstvu in s tem za nova delovna mesta. Stampedo plač se bo očitno nadaljeval do propada. Naše obnašanje je enako onemu v Jugoslaviji in tudi posledice bodo enake, le da pri nas ne groze naci-onalni, temveč socialni nemiri.

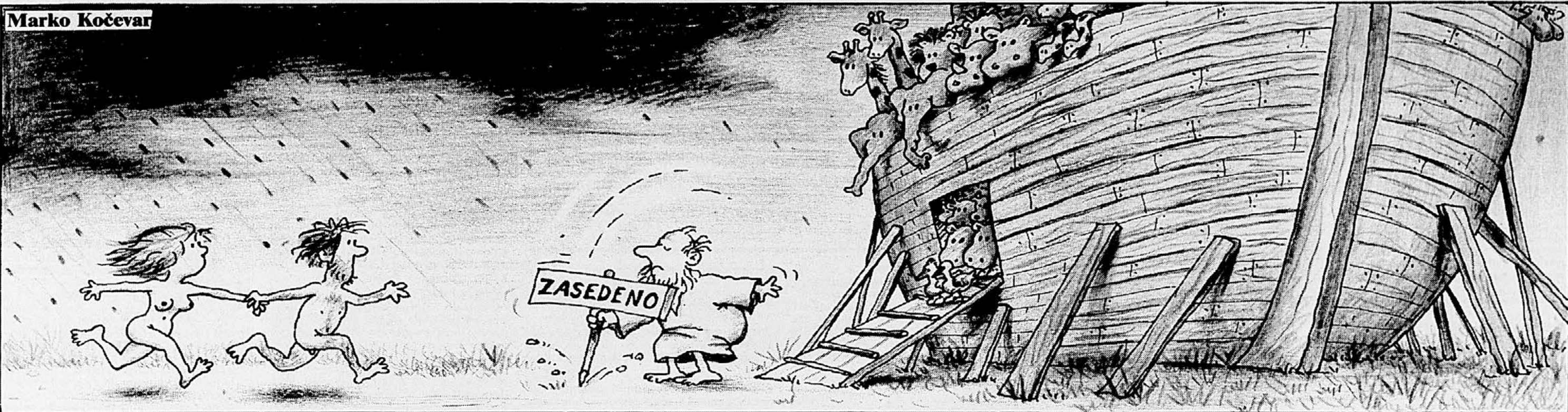
Decembra lani smo imeli že 7,3 tolarja izgub na vsakih 100 tolarjev prodaje – v svetu imajo od 3 do 5 tolarjev dobička. Poleg tega ne vlagamo v raziskave in razvoj – v razvitih državah porabijo za to med 0,7 in 1,0 odstotkom prihodka. Zapravimo torej vsaj 11 odstotkov sredstev od prihodka. Polovico tega bi morali prahriniti z nižji-mi plačami in cenami ter z večjim varčevan-jem prebivalstva, polovico z boljšim gos-podarjenjem države, podjetij in javnega sektorja. Morali bi preprečiti zadolževanje države, vzdrževati uravnotežen proračun in znižati dajatve gospodarstva. To pomeni najmanj razpolovitev mesečnih plač in po-kojnin – če bi država izboljšala pobiranje davkov in preprečila uboj, bi lahko bile plače in pokojnine za približno 50 mark višje.

Skrajno škodljive kolektivne pogodbe so v lanskem letu povečale plače in na njih vezane pokojnine za 132 odstotkov, čeprav smo izgubili jugoslovanski trg in so se cene na drobno povečale samo za 90 odstotkov, tečaj tolarja je izgubil celo samo 62 odstot-kov svoje vrednosti. Posledice se kažejo v zgoraj omenjenih izgubah in v šestmeseč-nem padanju izvoza ob hkratnem narašča-nju uvoza in nezaposlenosti. V markah podvojevale plače in dajatve izvoznikom o-ne-mogočajo prodajo na tuje in jih pehajo v iz-gube. Pretirani zunanjetrgovinski liberali-zem se povečuje težave domače industrije, trgovine in kmetijstva.

Zadolžena podjetja bi morala zniževati plače, dokler ne bodo postala dobičkanosna in likvidna. Pri tem ni mogoče zniževati zajemanih plač, temveč naj se znižujejo raz-poni. Znižanje plač in s tem pokojnin naj se brez dajatev in davkov uporabi za lastninje-nje podjetij. V zvezi s tem je potrebna spre-memba v vrstnem redu poravnavanja plačil, tako da bodo imeli upniki prednost pred plačami, večjimi od zajemanih. Nagravanje zaposlenih, zlasti poslovodstev, mora biti v znatni meri odvisno od doseženega dobička. Odpuščanje in upokojevanje je re-šitev samo na prvi pogled. Ker odpuščamo predvsem manj kvalificirane delavce, se je povprečna plača v gospodarstvu povečala in za december lani znašala 110,5 odstotka dolgotrajnega povprečja.

Pokojnine so vezane na navidežno uspeš-nost gospodarstva in so zato v začetku le-tošnjega leta dosegle 110,5 x 86,5 = 96 odstotkov povprečne plače. Ker so bile plače v negospodarstvu pod 95 odstotki, dolgo-letnega povprečja, so bile nižje od pokojnin. Zajemana plača je bila za 10 odstotkov nižja

Marko Kočevar

MARKO KOS

V novo dobo?

Mnogi trdijo, da se je v Sloveniji zgodilo nekaj pomembnega: ljudje so spremenili svoje mišljenje. Zadnje volitve so pokazale, da so sprejeli tudi svoje politične stališče. V resnici je to velika zmota.

Ali naj to vzamemo za dinamično dogajanje – in zato dramatično – ali pa za kontinuirne premike prav malega dela celotnega razpisa možnosti? Na to si moramo odgovoriti z nekaj analize. Nekateri govorijo v svoji nemoči in samim sebi v tolažbo in oprostitev o dobro znanem, legendarnem virusu, ki od časa do časa napade politično skupnost: o prerazporejanju. To je politično izročilo, običajni ljudje to kratko malo odpravijo kot konec neke dobe.

Marsikdo misli, da so ljudje spremenili svoje mišljenje in da je s tem resnično končano politično razdobje, karacteristično po neki značilni politični filozofiji. Verujejo, da je bilo upor proti komunizmu, še bolj, proti samoupravnemu socializmu in da je bilo to globoko, zdravo in konstruktivno – tako da je vpliv tega močan in da se nadalje deluje tako, da ni vrniti na staro ter da se s tem dokončno končuje neka doba. Vzporedno s tem lahko opazujemo pomik središča političnega spektra. Resnica je drugačna. Da bi ugotovili, kako je s mišljenjem, si moramo prikriti pred svoje duševne oči ne detajle, marveč tisto celotno dogajanje, ki prizadeva prevladujoči del Slovencev.

Resnica je, da so pretekla leta globoko ožgala slovenski značaj. Ljudje so v teh letih pridobili premoženje, na katero so ponosni. Niso zaman čerjali Slovenca z individualizmom, ki ima svojo hišo v vrtniku, medtem ko so na jugu gojili kolektivizem v blokih. Slovenci so pričeli 1958 množično graditi vrste hišice, kar je oblasti veličavno podpirala. Samoupravljanje pa je privzelo ljudem občutek, da so enaki in da sodelujejo pri odločitvi. Govorim o občutku, ne o realnosti, ki je tekla za kulisami. Ta občutek solidarnosti in kriterij enakosti se danes manifestira povsod, kamor koli pogledate: so proti velikim razponom plač, proti direktorskim plačam; berite,

kaj pišejo o poslanskih plačah; v štrajkih so za enake plače, za enako pravico do dela, brez ozira na pridnost, požrtovalnost, izobrazbo, inventivnost. Vsi smo ljudje, vsi imamo enake želodce. Vsi otroci morajo jesti, ne morejo se eni šopiriti, drugi pa stradati.

Zato ljudje niso sprejeli misli o podjetništvu, o lastništvu nad svojim podjetjem, nad »mojim« strojem, s katerim delam že deset let. Ta misel o enakosti in hkrati o odtujenosti do podjetja, ki mora dati plačo, pa če posluje dobro ali celo nič ne prodaja, se je tako globoko vrasla v ljudi, da tega ne morejo sami doumeti. To pomeni pomik slovenske psihe v levo: enakost, socialnost, skupnost, moč povezave v množico, v skupino. To je daleč od desnice, ki pomeni individualno iniciativo, samostojnost, podjetnost, neodvisnost in tveganje.

Zato zahtevajo ljudje socialno pomoč, skrb države češ, trideset let sem garal in sedaj naj bi plačeval za zdravstvo posebej in vzeli mi bodo tovarno, dobili jo bodo pa tisti, ki niso nikoli delali pri nas.

To je politični značaj slovenskih množic, oblikovan v desetletjih, ki predstirajo tudi reagiranje teh množic na današnje izzive.

Volilni rezultati leta 1990 kažejo, da so se volivci komaj odločili za opozicijo proti samoupravnim tradicionalnim strankam. Če bi tedaj ne bilo zunanjih okoliščin, kot je bil propad Vzhodne Nemčije, Češke, Madžarske, Poljske in Romunije, in če bi bil prejšnji režim bolj odločen in bolj javno deklarativen pri preusmeritvi svoje politike v pluralno demokracijo, če bi se bil bolj pospal s pepelom zaradi preteklosti in napravil korake k spravi in priznanju povojne pomote, Demos ne bi bil dobil niti te picle večine. Če bi bil Demos bolj eksplisno razkrit bodode težave, bližajoči se propad gospodarstva in prihodnjih 150.000 brezposelnih (tedaj jih je bilo 31.000), bi ga bili ljudje tedaj zavrnili in dali podporo prejšnjim strankam.

Demosu je pomagalo gospodarsko propadanje proti koncu 80. let, ko je divjala hiperinflacija, ko je prišlo do težav s preskrbo, ko so mnoga podjetja ustavljala proizvodnjo, ker niso imela surovin in polizdelkov, ko ni bilo

energije, saj so bila celo gospodinjstva po več dni brez elektrike. To je pripomoglo k temu, da se je zadovoljstvo ljudi s samoupravljanjem, ki jih je v večini prevečevalo še proti koncu 70. let, prevesilo v dvom in nezaupanje. Vendar ne do sistema, ampak do pokvarjenih vodstev, do birokracije. Namen lakratnih štrajkov je bil zrušiti nesposobna vodstva, ne pa spremeniti sistema. Da so ljudje bili v dvomu, a da so želeli zadržati sistem, kažejo zlasti glasovi volivcev iz vrst delavstva, srednjega razreda v gospodarstvu, ki so dali svoj glas bivšim strankam ne pa novim, ki so bile zanje nepopisane sive.

Vsem tem so se nove stranke in novi politiki zelo slabo znanli. Ziveli so dolgo časa v iluziji. Zarisali so si svet, ki je šel hkrati v demokracijo in ki je zahteval prelom s preteklostjo. A ljudje ne bodo prelomili s svojo preteklostjo, kajti to so oni sami. Politiki bodo zadržali in si priborili oblasti samo toliko, kolikor se bodo prilagodili temu spremenljivemu in neujemljivemu centru. To je kot lovljenje človeka v popolnoma temni sobi. Nove razmere zahtevajo nove rešitve in nove ideje. Sicer pa velja za politično aktivnost v demokraciji Darwinov zakon: prilagoditi se ali umreti.

Ves čas uporabljamo napache metafore za politično prerazporejanje. Kar se dogaja, ni bil tedaj ne bi počela plastika pod pritiskom – hiter in čist zlom.

Ko gledamo na dogajanje v retrospektivi, ni bilo nobenega zloma kot pri plastiki. Volitve 92 so pokazale kontinuiteto slovenskega volivca. Pridržile so se socialne stiske, ki so se okrepile njegovo instinktivno privrženost enakosti in solidarnosti, združevanju v nacionalno skupnost, v ogrožene klanke, ki niso več družinski, marveč klani slove. Te volitve so v javnem mnenju močno okrepile idejo, da so stranke na desni v doloceni meri radikalizirane, sredina in levica pa stranki stabilnost. Tako se je v slovensko psiho vsadila ideja strankarska ideja – z velikimi političnimi posledicami.

To je sicer znano, nihče pa ni ugotovil, da je to samo uvrstilo doseženi tok ljudskega mnenja, ki sem ga prej definiral. Ta strankarska ideja – stabilnost sredine nasproti radikaliz-

mu desnice – je še dodatno okrepila osnovni nosilni slovenski sloj – srednji sloj – v njegovi dosežni mentaliteti.

Kaj lahko sedaj spremeni ta široki in stabilni tok mišljenja? Edino velike socialne težave, nemiri, revščina, zlasti pa apatija zaradi pomanjkanja dela. To bi načelo težnjo po enakosti, varnosti in solidarnosti ter povzročilo radikalizacijo te večine. Dokler tega ne bo, oziroma če bo vladi uspelo prebroditi ta prehodni čas z ne preglobokim rezom v gospodarstvo in z ne preveliko brezposelnostjo, ali vsaj z vodenjem usmerjeno brezposelnostjo – brezposelnosti samo tisti, ki imajo še kak drug vir preživljanja (zemlja, popoldansko obrt, zaposleni člani družine) – potem bo ta mentaliteta ljudi vzdržala še naprej ter se bo naravno pričela prerazporejati v moderno meščansko družbo brez zahteve po enakosti, individualno in temeljno na uspehu. Tedaj šele bomo prišli do volitev prerazporejanja. Te volitve bodo vsebovale dva vidna kriterija: spremembo v strankarski opredelitvi in posledično spremembo v rezultatih volitev.

Kdaj bo to, je nemogoče napovedati. To je stvar razvoja. Dogodki so mnogo hitrejši, kot je transformacija mentalitete ljudi. Njen fazni premik traja več let ali desetletij. Sredina in levica sta utrjeni v mentaliteti kot stranki ljudstva, navadnega človeka, pozabljenega, malega človeka. Desnica pa velja za stranko »novega bogataša«, »novega establišmenta«, »parvenjev in ekonomskih uspešnežev«, ki za kulisami usmerjajo bogastvo naroda – čeprav je bilo nekoč njihovo – v svoje roke. To ne ustreza resnici, ustreza pa mišljenjski shemi povprečne večine.

Zato lahko pričakujemo, da bo ta shema razdelitve brez ideološkega naboja še dolgo trajala. Politična stabilnost bo temeljila na nestabilnosti prepričanj. Redkokatera stranka bo uživala moč, bogastvo in visok ugled.

Slovenec so pritegnile izkušnje liberalizma, postal je splošno sprejeta močnost tega časa. Ljudje si ne žele zadržati sedanjosti, žele si spremembe zaradi stisk, nazadovanja, brezposelnosti in negotovosti. To so točno iste okoliščine, kiso večino Američanov spodbudile, da so volili Clintona kot garanta in oklicat-

religije in še manj hobija. Kaže, da je nanjo imel močan in odločen vpliv njen oče Albin Dobraj, človek o katerem govori v velikim ponosom. Bil je vodnik vrhovnega sodišča, pa to ni bilo usodno, da se je odločil za študij prava – usodno je bilo dejstvo, da na pravni fakulteti ni bilo matematike, trdi. O očetu Albinu pravi, da je partizani po Bosni, na Slovenski fronti pa je ostal brez noga. O vojni nikdar ni govoril, to ni bila tema v njihovem domu. Bil je komunist in Dobrajčeva pravi, da je tak nikdar ni bilo sram priznati. Všeč ji je, ker ve, da je bil njen oče v partiji zato, ker je mislil, da je tako prav in v redu in ne zato, ker bi mislil, da je to nujno, ali ker bi od tega lahko imel kakšne privilegije. Sama prej nikdar ni bila nikjer, morda v ZSMS, ker je to bilo nekako avtomatično, v partijo je nikdar niso povabili. Dobrajčeva pravi, da so očitno bili toliko pametni. In če s tem ni ukvarjala, se je s sportom, zlasti s sabljanjem in leta 1977 je postala republiška mladinska prvakinja v fletu.

Ko se pogovarjajo o njeni najbolj aktualni politični vlogi, pravi, da jo najbolj moti to, da z vseh strani pritiskajo nanjo, da je treba s preiskavo o zlorabah javnih funkcij piheti, sama pa meni, da bi to pomenilo nekakšne bližnjice, a te so običajno najdaljše. Kot predsednica preiskovalne komisije se v okviru politične odgovornosti najbolj boji stigmatiziranja posameznikov. Odgovornosti je, kazenska, politična, kakršnakoli, če se bo tak pokazalo, ampak samo takrat, ko bodo stvari dokazane in ko ne bo nobenih dvomov več. Sama politika zanjo ni izziv, izziv pa je vprašanje, ali bo po vsem tem še sama svoja ali ne. Nekateri bi je želeli rade, da bi nekomu, neki skupini pripadala, kar ni problem, dokler od človeka ne zahtevajo, da jim pripada, tudi ko gre samo za njihove politične interese in cilje. Tega pa ne mara. In Dobrajčeva na nekatera vprašanja nima odgovorov! Izvedla bo marsikaj o nekaterih posameznikih, kar bo zanjo breme in ne more, breme bodo zaupni in tajni dokumenti... Kot ji je zdaj najbolj v breme vodenje o tem, da so ji pristalskovali – ne zato, ker bi to lahko kriminalizirali, ampak, ker je nekdo tuj stopil v njeno zasebnost in jo razbil. In po vseh letih in takšnih izkušnjah človek res ni več takšen, kot je bil še včeraj, pravi Polonca Dobrajc.

Na knjižni polici pa je med drugim najbolj aktualna tista knjiga z naslovom Človek in hazard.

Vinko Vasle

lja spremembe. Tako lahko trdimo, da gre za spreminjanje razumevanja pri slovenski večini, ki pa bo vodilo do prerazporejanja šele v prihodnosti.

Vidnih znakov prerazporejanja še ni. Javnostne ankete ne dajejo nobene opore, da bi ugotavljali preobrate v mišljenju. Mišljenju o čem? Ekonomsko stagnacijo in inflacijo imajo ljudje za prvi problem. Državna uprava se jim zdi prevelika, a hkrati prav od nje zahtevajo urejanje problemov. So proti politični eliti, ki se je dvignila nad vse in je izgubila stik z vsakodnevnimi vsakdanjimi skrbmi ljudi. Zahtevajo pomoč države, a če bosta zaradi tega nastala manjši deficit in zaradi njega manjša inflacija, bi to potrpeli. Manjša inflacija, jim pravi izkušnja, pomaga

revezem, da lažje odplačajo svoje dolgeve. »Socialni inženiring«, ki naj bi uredil vprašanje brezposelnosti in težave v življenju mesta, šol in okolja, zelo visoko kotira. Prav tako je večina za kontrolo plač in cen. Ideja o nacionalnem zdravstvenem zavarovanju, o pravici do pokojnine in brezplačnega solanja se zdi vsem ljudem naravna pravica. Kako naj bi definirali to usmeritev?

Vendar se tudi na teh področjih čutijo spremembe. Kdaj bodo postale tako močne, da bodo omogočile preobrat? Kdaj se bodo vidiki zamenjali in se s tem zamenjalo mišljenje? Ali je na teh področjih sploh kakšna razlika med strankami, ki bi nakazovala dileme in druge poti? Zelo blizu smo sklepu, da še nismo dozoreli za novo dobo.

IGOR Ž. ŽAGAR

Slovenistične jeremiade

Ne vem, zakaj o ogroženosti slovenščine spraševati nekoga, o katerem je celo v Književnih listih mogoče prebrati, da samovoljno postavlja večje in iva nekoliko samosvoje predstave o rabi velikega slovenščine. Prav tako moram priznati, da me slovenistično-slovenistična prežvekovanja o tem, kako naj je kaj (pravilno) govoriti in pisati in kako ne, zanimajo toliko kot lanski sneg. Da bom bolj natančen: ni je dolgočasnejše lektire, kot so slovenistov jadtovanja o nezavidljivem in sploh kastastrofalnem položaju slovenščine, ki se po slovenskih časopisih vlečejo in raztegujejo kot smrkeli, kadar se komu od (samo)političnih milo stori.

Mene zanima jezik, natančneje jezik, govor in govornica, ne pa slovenščina kot s paragrafi varovano območje. Zanima me tisto v slovenščini, kar (in kako) je mogoče izraziti, na primer, tudi v angleščini ali francoščini, zanima me, ali je vse, kar je mogoče povedati v angleščini in francoščini, mogoče povedati tudi v slovenščini, in ne nazadnje me zanima ali je mogoče vse, kar je izrekljivo v slovenščini, izreči tudi v angleščini in francoščini. Zanimajo me vse nenavadne (in na prvi pogled morda tudi nemogoče) konstrukcije, ki jih slovenščina omogoča ali/ni dopušča, vsi lapsusi (namerni ali ne) in vse kršitve norme (kakorkoli to že je), ki jih je, umeščene v neki družbeni kontekst, mogoče smiselno interpretirati. Zanimata me torej meja in rob, kakor ju postavlja slovenščina kot jezikovni sistem – in ki slovenščino še dopušča kot jezikovni sistem – nikakor pa ne slovenščina kot ubožna desetica, ki jo vedno in povsod odrijava, suvajo in splohtajo, pa jo je, revo, zato potrebno zapreti nekam na samo, da je kruta resničnost ne bo povsem spridila.

Morda pa je vprašanje postavljeno narobe!? Namreč, od kod sploh ideja, da je slovenščina ogrožena? Če stopim na ulico, ljudje še vedno govorijo v jeziku, ki ga prepoznavam za slovenščino, večina jih še vedno uporablja dvojno, doberšen del jih povedek še vedno zanika z roditeljem oziroma v roditelju, predvsem pa se med seboj še vedno presenetljivo dobro razumejo (kar seveda nikakor ne pomeni, da se vedno tudi strinjajo). In če se med seboj še vedno kar dobro razumejo, to verjetno pomeni, da govorijo isti jezik, predvsem pa, da ga ne postavljajo pod vprašaj, da torej ni ovira pri sporazumevanju, temveč ga (kot se spodobi) sploh omogoča, zakaj in kako (naj) bi bila slovenščina ogrožena?

Za nazaj sem si torej prebral že objavljene odgovore na zastavljeno vprašanje (priznam, sprih jih nisem bral; slovenistično-slovenistične lamentiranja so ogibam kot hudice kritja), misleč, da bom ujel izgubljeno nit, pa se lahko po mukotrpnem preboju skozi gostobesedno šavje le srinjam z Igorjem Bratožem. Zateženo! Več kot zateženo!

Na trenutke celo malce tesnobno. Ob branju prispevka Brede Pogorelec (proti kateri, da se razumemo, osebno nimam nič, zanima me le besedilo, ki ga je pisavala), na primer, mi namreč ni bilo povsem jasno, ali avtorica in podpisani sploh živita v isti Sloveniji in govora isto (no, vsaj podobno) slovenščino. Seveda je povsem mogoče, da jezikovno nisem dovolj rahločuten, morda sem celo otopel, ali da mi študija filozofije in sociologije nista dala dovolj priostrenega in nabrušenega orodja, da bi se lahko lotil delikato privzdignjenih vprašanj slovenščine, če me ima kdo za večjega bebca, kakor v resnici sem, pa to vseeno se prepoznam. Za kaj gre?

V uvodu najprej zvemo, da avtorica na željo časopisa odgovarja na vprašanje, ali se pri državi tistim, ki menijo, da je slovenski jezik (ponovno) ogrožen? Uredništvo Dela, urednik Sobotne

priloge? Meni ni nihče omenjal nikogar, ki bi ga ogroženost slovenščine tako silno pestila; preprosto me je poklicala uredniškova tajnica in me prosila, ali lahko za naslednjo Sobotno prilogo prispevam svoje »razmišljanje na to temo«. No, zdaj ko skušam »razmišljati«, pa ugotavljam, da »teme« pravzaprav sploh ni, da si jo je po sili in na silo nekdo izmislil!

Očitno je podobno razmišljala tudi gospa Pogorelec (akademskim častem sem bom v svojem prispevku ognil, časopisni članki ponavadi niso akademsko branje in tudi prispevek gospe Pogorelec ni izjema), pa si je kar sama pomagala z nekaterimi (bolj ali manj posrečenimi) retoričnimi zvijačami. Tako v nadaljevanju uvoda izvem, da po osamosvojitvi in po družbenih spremembah v delu slovenske ubadosti narašča nekakšno negotovo občutje jezikovne ogroženosti, in da je jezik sprico nekaterih pogostih pojavov javnega omalovaževanja ogrožen, pa se zato rojeva poziv, da ga je treba braniti.

V katerem delu slovenske javnosti? Kakšno negotovo občutje? Kateri so ti pogosti pojavi javnega omalovaževanja? Kdo poziva k njegovim obrambam? Vse to so vprašanja, na katera gospa Pogorelec ne odgovori, pa je to ne moti posebej, da ne bi napeljala kar osem stolpcev besedila o tem, kaj vse in kako se je skrbelo za slovenščino v preteklosti, od CK ZKS pa do RK SZDL. Res prisrčno! Obenem pa več kot jasen znak, da je problem izmišljen (in torej sploh ni problem), da o njem ni mogoče reči nič določnega, pa je zato potrebno ubjati spomine na zlate čase, ko so se s slovenščino ubadali razni državni in paradržavni organi, jo ujčali in negovali, hasek je bil pa prejone silno pičel. No, nekaj določnega pa gospa Pogorelec vseeno pove (poleg tistega, da se vprašanje javnega slovenskega jezika danes najbolj zapleta v gospodarstvu, pa je to bržčas pravni, ne jezikovni/sloveni problem), namreč da ne smemo napramišljenim posnemati tujih vzorcev, posebej tistih, ki so na družbeno nižji lestevici od našega povprečja.

Kot nekdo, ki govori slovensko, obenem pa družboslovno-humanistično in povsem neizobražen, razumem, kaj je »družbeno, kaj je »nižje« in kaj je »lestitvica«, pri najboljši volji pa ne razumem, kaj in kakšna je »družbeno nižja lestitvica«. Imamo morda opraviti z lestitvicami, ki so »družbeno višje« in »družbeno nižje«? Glede na kaj? Ali pa je avtorica morda imela v mislih višji ali nižji položaj na »družbeni lestevici«? Se zgodi, se zgodi. Če pustimo ob strani sociološko in antropološko dejstvo, da so t. i. družbene lestvice stvar posameznih kultur in si jih med kulturami torej ne moremo poljubno izposojati in iskati svojega mesta na njih, si vseeno lahko zastavimo vprašanje, na koga takšna opredelitev meri. Na (angleško govoreče) zahodnjake?

Morda, saj avtorica najbolj motijo angleško zvečena imena slovenskih podjetij in njihovih proizvajalcev. In vendar težko, saj v slovenski študijski psihologiji zahodnjaki ponavadi nastopajo na »družbeno višjih lestevicah od našega povprečja«. Torej na naše južne sosede? Zelo verjetno, le da se danes v Sloveniji le še malokdo zgleduje po njih. Torej kdo? Nam je avtorica res hotela povedati kaj določnega? Je o tako izprani in izližani temi sploh (še) mogoče povedati kaj določnega?

Vedno znova sem razočaran, ko ugotovim, da Slovencev jezikovni problemi ne zanimajo prav dosti, meni pa se zde tako fletni in zabavni in vredni pozornosti. Počasi pa mi vendarle postajajo jasni, zakaj je tako: če namreč srednješolske pitajo z nečim, čemu Jože Toporišč pravi slovenska slovnica, študente in one že malce starejše pa po časopisih posiljujejo z omladnimi dolgočasnostmi, pri katerih se ti od silnega zehanja kaj lahko zasokičeljust, potem pač res ni čudno, da so do jezikovnih zadev povsem indiferni. Le kdo bi ne bil!

PORTRET TEDNA

Polonca Dobrajc

Za Dobrajčevo te dni ni nič nepomembno. Pomembno je celo, kje stane, na Cigaletovi, nasproti glavne poštnice zgradbe, kjer je pred časom skorajda pod njenim oknom sredi noči močno počilo. Eksploziv sicer ni bil namenjen neposredno njej, nastradal pa je avto njenega prijatelja in strankarskega kolega Zmaga Jelinič. Najbolj »pomembno« je, pravi, da jo danes pozdravljajo in ogovarjajo ljudje, ki še včeraj o njej niso hoteli niti slišati. Navsezadnje je Polonca Dobrajc postala »slavna« in del nekakšnega poslanskega establišmenta šele tisti hip, ko je bila izvoljena za predsednico komisije za ugotavljanje suma zlorabe javnih pooblastil pri poslovanju Hita, Elana, bank, ki so v sanacijskih postopkih itn. Najprej pa se bo skupaj s člani komisije morala soočiti z razpivto afero Hit, ki pa je ne želi komentirati. Pravi, da ne kot predsednica te komisije in ne kot poslanka kaj takšnega (še) ne more storiti – ker ji to zdaj funkcija onemogoča in ker navsezadnje razen fotokopij dveh dokumentov o Hitu ne ve še ničesar.

Dobrajčeva tudi ni bila med tistimi, ki imajo dostop do tajnih dokumentov in so piheli pogledati, kaj je v njih. Poudarja, da gre za zamotano zadevo, ki je dobila razsežnosti afeze, zato se ji bo posvetila z vso resnostjo in odgovornostjo. Pravi tudi, da komisije ne namerava spreminjati v sodišče in da je njena naloga samo to, da ugotovi, ali so v tej in drugih aferah nosilci javnih funkcij (torej politiki, ministri itn.) kakorkoli zlorabili svoja javna pooblastila. Ko bodo v komisiji ugotovili vsa dejstva, povezana s tem, bodo o vsem poročali državnemu zboru. Država pa ima institucije, da preganja vse isto, kar diši po kriminalu, zlorabah in korupciji, pravi Dobrajčeva. Je edina članica komisije, ki ima pravno izobrazbo, kar je navsezadnje – mimo drugih in drugačnih strankarskih računov – vendarle prevladalo, da je postala predsednica ta hup zagotovo zelo pomembne komisije, od katere tudi javnost veliko pričakuje. Da je pravna izobrazba

pomembna, drži, pravi Dobrajčeva, toda trdila se bo, da bodo tudi drugi člani komisije potrebne zakone spoznali. Nič jih ne odvrača, da ne bi postopali popolnoma legalistično in legitično, če so že člani pomembne preiskovalne komisije. Sicer pa Polonca Dobrajc naslopi meni, da je ne poznavanje zakonov škodljivo in ni ravno zgledno, če se s tim takšnim ponašajo nosilci javnih funkcij, torej tudi poslanci. Volontersko in amatersko sta ji tuja, še zlasti, ko gre za pravo in zakone, in prepričana je, da skrivnost toliko opevane pravne države tiči prav v poznavanju zakonov.

Na nedavne očitke, da ni ravno primerna za vodenje takšne komisije, ker ne prihaja iz tipične opozicijske stranke, samo skomigne in kraško reče, da je to pač del »neke igre«, kot je tudi politika nekakšna igra, polna izzivov, zapletov in razpletov. Ampak nje osebno to ne privlači kaj posebej, saj je v politiko, kot pravi – takorekč padla. Nikdar prej je niso zanimale ne stranke in ne velika besedčenja o zgodovini, rdi celo, da je do lanskih zanimivih avgustovskih življenj. Je prava Ljubljanka, iz Centra. Imela je srečo, da je lahko dokončala klasično gimnazijo, kar je v sedemdesetih letih pomenilo, da se je tako v osnovni kot tudi v srednji šoli srečala z latinščino. Potem se je vpisala na pravno fakulteto, leta 1985 opr-

vila pripravništvo na ljubljanskem sodišču, pa pravosodni izpit, potem pa je bila nekaj časa strokovna sodelavka na višjem sodišču. Službena pot jo je nato peljala v Soz Mercator-Kil, za nekaj časa v Termiko in Lito-stroj, do lanskih volitev pa je bila zaposlena na občini Center na sekretariatu za občo upravo. Tu se je pravzaprav prvič neposredneje srečala z Jeliničem in njegovo nacionalno stranko. Kot odgovorna delavka sekretariata je namreč podpisala zavrnitveno odločbo na zahtev uveljaviteljev LKDS, ki so po znamenitem Jeliničevem tržičnem incidentu zahtevali ukinitve oziroma prepoved stranke. Takrat je bila Dobrajčeva osumljena, da je to storila iz simpatizerskih nagibov, kar pa odločno zavrača. To je bilo pravzaprav njeno srečanje s slovenskih strankarskim sistemom, potem – dodaja – sem se malo igrala in naenkrat sem se zbudila nekje globoko v politiki. Ampak znanstvo z Zmagom Jeliničem je bilo tisto, ki jo je pripravilo do tega, da se prelomila zaobljubo in se je avgustovskih let v njegovo stranko. Prava prav pravi, da je v SNS vstopila zaradi okoliščin, ki so povezane z njenim znanstvom z Jeliničem. Sicer pa anekdota pove, kaj se je zgodilo, ko je Dobrajčeva spoznala Jeliniča! Njemu se je baje prikazala Marija, Dobrajčevi pa Vis in dosje. O Dobrajčevi smo takrat prvič javno nekaj slišali ob lanki avgustovski akciji kriminalistov, ki so poleg drugih preiskali tudi njeno stanovanje. Takrat je nekaj dolgih ur preživela na zaslizanju na Prešernovi, potem jo je malo zaslizelval tudi preiskovalni sodnik, vse pa se je dogajalo na dan, ko naj bi se udeležila kongresa stranke v Kočevju. S politiko v širšem pomenu se je torej srečala tako, da je najprej srečala kriminaliste, da ji je počilo pod oknom stanovanja in da ji danes eni pravijo, da ni »njihova«, zato je od nekoga »drugača«, nihče pa – pravi – niti za hip ne pomisli, da bi lahko bila tudi svoja. Pa čeprav samosvoja, kar z veseljem priznava, ampak samosvoja samo takrat, kadar jo hoče kdo postaviti v nekakšno kalupe in ji trdi, da v politiki ni mogoče imeti ne starih in ne novih prijateljev. Stari prijatelji so ostali takšni kot so bili – malo jih je, priznava, a so zanesljivi. Novi naj bi bili isti, ki jo danes naenkrat poznajo, včeraj pa so se obračali stran.

Polonca Dobrajc pravi, da ni političk po srcu, ker pa se je vse tako zaobrnilo, da je pristala v tej profesiji, se ji namerava, dokler bo mogoče, posvečati stoddostno. V tem smislu, dodaja, da si pač cel življen ali te pa ni, saj iz politike ne namerava delati ne

RUPEL: Zdeva postajata bolj nejasna, kot se mi je zdelo v začetku. Afera, ki je izbruhnila pred kratkim, je afera Hit. Pri njej je šlo za zelo čudno lastninstvo. Predmet oboževanja, pa je postal tisti, ki je to odkril. To je skrajno nevarno. Če bomo tisti, ki se poskušamo kritično vesti do anomalij, postali predmeti diskvalifikacij, se bo vsa ta zgodba nadaljevala. Zato vztrajam, da govorimo o aferi Hit. Kar zadeva Vis, pa je šlo za zelo nenavadno znamenje, ki je bila najprej argumentirana z eno, na tem, potem pa na drug način. Nočem zagovarjati Brejca, vendar ga dovolj poznate. Danes veste, zakaj je čakal z materialom. Ker ga ni bilo.

Najprej je predsednik upravnega odbora Sklada za razvoj malega gospodarstva Franc Golija pisal pismo ministru dr. Maksu Tajnikarju, potem je minister Golijo odpisal, toda za tem je »bilo dosti«. E. Milanu Pintarju, članu UO sklada, ki je, kratko rečeno, postavil ministru sedem vprašanj. In nekaj možnih odgovorov, tudi tistega, po katerem je mogoče, da je minister kriv, in naj zato odstopi. Dopisovanje je bilo med omejenimi gospodi intenzivno, saj zanj niso vsi skupaj porabili niti mesec dni časa. Za povrh vsega se je dogajalo v špiči medstrankarskih obtoževanj na račun lastninskih in drugih tematičnih afer, ko se ugled vladnih kot tudi strankarskih ljudi ni pretirano krepil. Prej narobe.

Za začetek povsem na kratko povzamemo vsebino pisma Franca Golije, ki je sicer tudi predsednik Liberalne stranke (znane kot Grosove stranke). V pismu, objavljenem v poštnem predalu sobotne priloge Dela 10. aprila letos, je ministru očital, da je s svojim ministrskim nastopom že lani v prvi Drnovškovi vladi začel kampanjo zoper sklad. Najbolj zanimiva, tako ocenjuje Golija v tem pismu, pa naj bi bila dogajanja v zvezi s sredstvi, ki so bila skladu namenjena lani. Pravi, da naj bi bilo skladu namenjeno 400 oz. po imenovanju nove (prve Drnovškove vlade) 300 milijonov tolarjev in da je UO sklada verjel ministru in zato obrtnikom in podjetnikom odobril razvojne pomoči za več kot 300 milijonov. Višek ministrovega sprenevanja pa naj bi bile za letos zgolj le obljubljene proračunske dvanajstine skladu. Iz pisma Golije pa je tudi mogoče razbrati, da naj bi pošiljanje proračunskega denarja, namenjenega skladu, ki pa potuje preko ministrstva za malo gospodarstvo, bilo zelo počasno. Zapleti okrog ministrstva in sklada pa se očitno dodatno zameštrajo potem, ko je treba njune odnose gledati še v razmerju, ki ga imata ministrstvo in sklad z EBRD kot tudi s projektom »Prestrukturiranje gorenjskega gospodarstva«, s katerim je ministrstvo za malo gospodarstvo aprila 1992 kandidiralo za sredstva iz programa Phare. Tajnikar naj bi, na kratko rečeno, razdelil gorenjske občine (Phare Gorenjska) in na ta račun začel izgradnjo svetovalne dejavnosti in pospeševalnega centra s pomočjo italijanske svetovalne organizacije. Vse skupaj pa naj bi rabilo njegovim igram v kombinaciji z Gea Collegeom.

Že naslednji teden, torej 17. aprila, je prišel ministrov odgovor. Sodeč po pismu, ki ga je ministru pisal dva dneva kasneje, 30. aprila, E.M. Pintar, ministrov odgovor za člane UO sklada ni bil prepričljiv. Kdor te nadaljevanke v treh delih ni prebral, naj jo prebere. Ali pa prišlune nekaterim odgovorom, ki smo jih od avtorjev dobili.

Sklad nima UO, ker ima dva UO

V prvi Drnovškovi vladi je ministrstvo za malo gospodarstvo vodil dr. Maks Tajnikar, ki je v sedanjini Drnovškovi vladi na čelu ministrstva za gospodarstvo dejavnosti, torej ministrstva, ki je podedovalo tudi ministrstvo za malo gospodarstvo. Tajnikar pravi: »Vsakdo lahko takšna vprašanja postavlja, moje delo mora biti javno, zato sem nanja dolžan odgovorjati. «Pove, da so se spori med skladom in nekdanjim ministrstvom za malo gospodarstvo res začeli lani, skoraj pred letom dni, ko je prvič poskušal zamenjati UO sklada. To mu ni uspelo, toda – ali je danes, skoraj dva meseca po ponovni uradni vladni zamenjavi starega UO sklada, jasno, kdo predstavlja UO sklada? Ali pa zdaj obstajata kar dva UO? Tajnikar razlaga, da je odboru za kadrovske zadeve posredoval predlog novih članov UO. Ta odbor je to (Tajnikarjevo) sestavo delno spremenil, kar je potem tudi potrdila vlada. Novi UO še ni konstituiran, saj, tako Tajnikar, direktor sklada do 30.4. novega UO, na katerem bi izbrali predsednika in se tako konstituirali, ni sklical. Zato se bo, kot napoveduje minister, nov UO prihodnji teden sam konstituiral.

Ali so v novem UO sklada ljudje iz Gee Collegea ali niso? Tajnikar: »Direktno nobenega. To je treba razčistiti. Gea ima 60 solastnikov. «Kaj pa morda ljudje iz vseh podjetij, ki so zrasla iz Gee? Minister pravi, da takih podjetij ni. Drugo je to, da se lahko prej omenjeni solastniki (ki pa imajo, kot trdi, majhne deleže) pojavljajo v enem ali drugem delu Slovenije. »Pogledal sem, kdo bi lahko bil sporen. V novem UO je Irena Tatalovič iz našega ministrstva, ki z Gea Collegeom nima nič, kot tudi ne Tone Rop, državni sekretar, in Stanko Debeljak z finanč-

PINTAR – TAJNIKAR – GOLIJ

Čigav je »Brezarjev« sklad?

nega ministrstva. Mateja Pence nismo predlagali mi, pač pa ministrstvo za znanost. Aleš Vahčić je v Gea Collegeu, hkrati pa vsi vemo, da je to mož iz znanosti, potem je predstavnik obrtne zbornice Vili Brandt, ki, če kaj vem, nima nobene zveze z Geo Collegeom, morda jo ima Samo Hribar, ki pa sodeluje preko zavoda za zaposlovanje.

Kaj pravi predsednik starega UO sklada, Franc Golija? To, da se je minister Tajnikar prvič odločil zamenjati UO, ko je maja lani prevzel delo ministra za drobno gospodarstvo. Da je Goliji ob tej priložnosti razlagal, da premier Drnovšek »pritisla na to«. Takrat da je Tajnikar predvsem zahteval zamenjavo članov UO, Golija pa bi lahko ostal predsednik novega UO. Po volitvah se je, kot razlaga naprej, vse ponovilo. »To pot z drugo taktiko. Samo obvestili so nas, da so nas razrešili. Brez kakršne koli obrazložitve. Temu smo se uprli. «Ali kot je prepričan E. M. Pintar, član starega UO sklada, ki ni zaposlen na skladu? Tajnikarju ni šlo samo za večji vpliv, ampak za prevzem sklada, zato je predlagal imenovanje novega UO.

Stari UO se je vmes pritožil vrhovnemu sodišču. Tajnikar: »Mi od sodišča nimamo trenutno nobenega pisnega obvestila, tako da je za nas odločitev vlade tista, ki je legalna, in se seveda po njej tudi ravnamo. «Golija pa pravi, da po informacijah, ki jih ima, »ne morem reči, da so točne, mislim pa, da so; če ne bo političnega pritiska na člane vrhovnega sodišča, mora biti naša pritožba pozitivno rešena. «Pintar meni, da je bila vlada s stvarmi, ki so se dogajale okrog zamenjave UO, zavedena. »Naš UO je prepuštil vrhovnemu sodišču. Po informacijah, neuradnih, bi to že spregovorilo, če bi imela vlada prav.

Ob tem na kratko povejmo, da zlasti Pintar kot organ kontrole v skladu poudarja tudi nadzorni odbor sklada, ki naj bi ga predstavljali dr. Boris Pleskovič, Igor Urgan in Jožica Puhar. Mimogrede, ali je to organ deloval potem, ko je bil Pleskovič osební svetovalec premiera Peterleta? In Umeke, ki ga v prvi Drnovškovi vladni posadki ni bilo v vladni koaliciji?

Kje je denar?

Kaj se je dogajalo z denarjem, ki naj bi bil jabolko spora? To je vprašanje, na katero je, kot se zdi po vsem slišanjem, težko enostavno odgovoriti. Hkrati pa je tudi zanimivo vprašanje, na katero očitno iščejo odgovor tako minister Tajnikar kot prizadeti člani UO. Ministrstva verzija je približno taka. V letu 1992 je bilo pod proračunsko postavko – sredstva za razvoj podjetništva – 393 milijonov 545 tisoč tolarjev. Ponekod obstaja šte-

Kdaj in kako se bo končala polemika med vodstvom Sklada za razvoj malega gospodarstva in ministrom dr. M. Tajnikarjem in morebiti odgovorila, čigavi so in bodo državni skladi?

vilka 504 milijoni, ki pa se je po njegovem mnenju verjetno pojavljala le v času nastajanja proračuna za leto 1992. Na ministrstvo so se 17. septembra lani odločili, da bi del teh sredstev – 94 milijonov tolarjev – namenili za nastanek pospeševalne mreže, ki je bila formalno ustanovljena lani na obrtnem sejnu v Celju. V mreži je 510 partnerjev – od GZS, obrtne zbornice, občinskih organov in najrazličnejših podjetij, ki se ukvarjajo s pospeševanjem podjetništva. Vse te povezuje Center za razvoj malega gospodarstva pri ministrstvu. Center, ki je bil ustanovljen prav tako lani septembra z odločitvijo vlade kot javni zavod in je bil, kot razlaga Tajnikar, pravzaprav že služba znotraj ministrstva za malo gospodarstvo Viktorja Brezarja, ki je tudi direktor obravnavanega sklada. Prav Brezar da je v hišo pripeljal ljudi, ki so se hoteli s takim pospeševalnim delom ukvarjati. Vsi ti so se potem, ko je ministrstvo prevzel Tajnikar, organizirali v službo z zvenečim imenom Intersmew, ki pa se je končno transformirala v že omenjeni javni zavod kot samostojna pravna oseba. Vlada je na 20. septembra lani dobila informacijo o tej mreži in jo potrdila, hkrati pa tudi to, da se ji namenja del že omenjenih sredstev. Ali je takrat kdo poskočil? Tajnikar: »Ne takrat ni bilo nobene reakcije.

Na tem mestu ne bomo obnavljali polemik, ki so lani spomlad spremljale pobudo takratnega šefa Brezarjevega ministrstva za drobno gospodarstvo o podobni posvetovalni mreži. V najbolj zaostreni obliki so bila prisotna tudi mnenja, po katerih bi si z njimi lahko liberalni demokrati (Grosova stranka) brez večjih težav utrdili svoje občinske ekspoziture.

Vrnilo se k skladu. Sklad ne bo dobil denarja, dokler to ne bo sklad Gee Collegea? Tajnikar: »To, da bo sklad postal sklad Gee Collegea, je seveda trapa. Drugega skoraj ne morem reči. Sklad je državna institucija, ki troši državni denar. Za to trošenje državnega denarja je odgovoren resorni minister, zato mora imeti resorni minister vpogled v delovanje sklada. Tu je ta UO sklada, ki je bil nekako neodvisen od vlade in tega ni zagotavljal. «Z zamenjavo UO je Tajnikar torej hotel dobiti neposreden vpogled v tekoče delovanje sklada. Ali, kot pravi: »Nikoli nisem imel pripomb na to, kdo dobi kredit. Vpogleda pa nismo imeli v to, kaj sklad počne s sredstvi, ki jih ima na voljo. Sklad

dobi subvencijska sredstva na začetku, potrebuje pa jih nekaj let. Kaj dela s temi sredstvi? Ima garancijski potencial, ki ga mogoče nikoli ne vnovči. Kaj dela s tem garancijskim potencialom? Bila so obdobja, ko so lani hoteli na novo zaposlovati, pa sem osebo reagiral, saj bi imeli na skladu več zaposlenih, kot jaz na ministrstvu. Vemo, kakšno opremo imajo, s tem, da vidite, kakšna je na ministrstvu (borna, op. p.). Finančni minister je lani izrecno zahteval poročilo o tem, kje so sredstva, in z odgovorom ni bil zadovoljen. Skratka: mi ne želimo, da bi z državnim denarjem delali neodvisni skladi.

Kje so dvanajstine?

Kaj o izplačevanju oz. neizplačevanju dvanajstini pravi minister? »To, da jih ne moremo izplačevati, bi g. Brezar, ki je bil v vladi, moral natakati vedeti. Izplačujemo lahko samo tisto, kar je uradni zahtevak. Torej, da UO sklada odobri subvencijo ali garancijo, ta zahtevak pošlje nam, mi predlog oblikujemo in ga posredujemo financam. Poslali so predlog, vendar tak, s katerim naj bi pokrivali neke dolgove iz leta 1992. Poslali smo jih, naj ga spremenijo tako, da bo na njem letošnji datum. Ko so tako naredili, smo jim nakazali 46 milijonov tolarjev. Možnosti, da bi sredstva zadrževali, nimamo, saj jih lahko rabimo samo v okviru proračunskih postavk. Tega, da bi se dvanajstine avtomatično nakazovale, pa vsaj v obdobju, odkar sem jaz v vladi, ni. «Morda pa ta razmišljanja vodi logika, da je ministrstvo posojalo denar svojim ljudem? Tajnikar ponovi: »Mi ne moremo posojati denarja, ker za to nimamo nobene pravice.

Tako pravi minister. Golija tudi zdaj meni drugače: »Skladu bi moral do sprejetja proračuna nakazovati denar po dvanajstinah. Zakona ne izvaja in sredstva zadržuje na ministrstvu in jih po svoji volji obrača. Lani je brez sklepa vlade vzel 120 milijonov tolarjev in svoje ljudi iz Gea Collegea študiral v Ameriki, Bohinj in t. n. Naj tudi on da poročilo, kje so ti svetovalci, kaj delajo. Kaj je nastalo iz teh 120 milijonov? «Golija celo meni, da je bilo lani za sklad namenjeno skoraj 500 milijonov tolarjev, dobil pa jih je le 280, vse drugo pa da je minister porabil brez sklepa vlade. Tako rekoč stoodstotno je o tem prepričan. Oziroma: »Minister dela po svoje.

tako kot se mu zljubi, denar bo dal takrat, ko bo zamenjal UO... Denar »špara« zase, mislim, da bodo potem oni s skladom privatizirali razno razne firme...»

Pintar pa pravi, da minister ni hotel razmejiti postavke v proračunu: koliko denarja pripada skladu in koliko lahko za manjše konkretne akcije porabi ministrstvo. Oziroma, da je povečeval delež, ki je ostajal na ministrstvu in zmanjševal onega, ki je pripadal skladu. In tako dalje.

Igre okrog programa Phare in posojila EBRD

Ali je minister res preusmeril denar od programa Phare na neko italijansko firmo, preko nje pa na firme Gea Collegea? Tajnikar pravi, da je predlog programa štartal za časa ministra Brezarja, vendar takrat ni bil podpisan. »Prvotno je res bilo zamišljeno, ali pa je vsaj naša stran mislila tako, da bo denar prišel v gorenjske občine neposredno. Tako Phare ne deluje nikjer v nobeni državi, tudi pri nas ne, pač pa vedno deluje na ravni vlade. V začetku si je naša stran predstavljala, da bo ta denar prišel na račun vsaj ene od gorenjskih občin in bodo potem te same z njim gospodarile. To ni princip Phare. Po mednarodnem razpisu Phare je bil izbran italijanski izvajalec SEED SpA, servisno podjetje za vzhodnoevropski ekonomski razvoj iz Trsta, ki je poleg tujih izbralo tudi tri domače izvajalce: Gea College, Inin in Intersmew.

Ali to italijansko podjetje je ali ni Tajnikarjevo by pass podjetje? Tajnikar: »Bil bi vesel, če bi bilo. To je ena največjih finančnih institucij v Italiji, ki dela na področju malega gospodarstva. «Zakaj se ni prijavil kdo iz Slovenije? Ker se ne more, odgovarja Tajnikar, ker nismo člani Evropske skupnosti. Pač pa je SEED izbrala tri slovenske izvajalce: Gea College, Inin in Intersmew (zdaj javni zavod oz. pospeševalni center za malo gospodarstvo). Narobe z ministrstvom delovanjem naj bi tudi bilo, da je direktor sklada Brezarja prošil, naj da sklad jamstvo za firme Gea College, ki bodo program izvajale. Tajnikar takega pisma Brezarju ne zanika. Pravi: »Če smo razčistili, da te firme niso moje, je to že pol odgovora. Phare, kolikor financira kakšen del, zahteva za to jamstvo. Nam se je zdelo smiselno, da ga iščemo pri »svojem« skladu.

Po prvih predlogih, se spominja Golija, je bil program v okviru Phare za Golenjsko ocenjen kot najprimernejši. »Mi smo si predstavljali, da se bo z njim v gorenjskih firmah

konkretno nekaj naredilo. Ne pa, kot se je zdaj začelo, da naj bi se ta sredstva razdelila med neko italijansko firmo, delno pa bi jih dobila tudi Gea College. Potem pa bi se ta sredstva porabila za neko svetovanje in konzalting. Tega imamo zadosti. Mi potrebujemo realne pogoje poslovanja in nič drugega. «Dosti več o tem programu Phare Golija ne pove, meni pa, da bi več lahko povedali gorenjski župani. Pintar razlaga, da o tem programu ve zelo malo. Zadeva je po njegovem postala zanimiva potem, ko je UO sklada 4. februarja letos dobil pismo pospeševalnega centra za malo gospodarstvo, ki ga je podpisal minister Tajnikar. V njem pa, kratko rečeno, prosi sklad za garancijo, ki naj jo v višini 36.040 evrov izda italijanskemu podjetju SEED oz. slovenskim izvajalcem, ki jih je (kot trdi Tajnikar) izbralo podjetje SEED. Pintar: »Mi smo se vprašali, kaj je ta center, kje je bil izbran SEED, zakaj italijanski izvajalec? «Kot smo že omenili, naj bi ta center nastal iz službe pri ministrstvu, imenovane Intersmew. Pintarja spomnimo na to, kar je povedal Tajnikar, da namreč v takem mednarodnem razpisu ne more direktno sodelovati slovenski izvajalec. Pintar meni drugače, namreč, da Phare nima direktne zveze z Evropsko skupnostjo. Sicer pa so po njegovem gorenjski direktorji na začetku razumeli, da bodo z denarjem Phara na Gorenjskem ustanovljeni centri za pospeševanje. Zdaj pa ta denar ni namenjen takim centrom, ampak svetovanju o tem, kako jih narediti...

S čim so torej povezani Pintarjevi namigi, da gre pri tem za italijansko navezo ministra Tajnikarja? Pintar odgovarja z vprašanjem: »Ste kdaj analizirali ustanovne člane Gea Collegea? Ste v njem naleteli na italijanske institucije in videli, da so te institucije in imena, udeležena v izbrani italijanski organizaciji...? «Izvirni greh je po njegovem storjen v trenutku, ko je nekdo, ko postane minister, interesno vključen v podjetja in jih potem pogodbeno veže na področje, ki ga njegovo ministrstvo pokriva. Pintar: »To je ministrov sedež na obeh straneh pogodb. Nikoli nisem dal izjave o korupciji, ne o osebnem izkoriščanju.

Kot že rečeno, je Tajnikar dejal, da je SEED ena največjih italijanskih finančnih institucij, ki da je zelo povezana s tržskim inkubatorskim centrom. »Do takrat nisem poznal nikogar,« trdi.

In slednjič: kako je z zapleti okrog posojil EBRD? Zapletov z banko ni. Tako je prepričan minister. Po njegovem gre za to, da je predlog svetovalca EBRD, ki je bil pol leta pri nas, drugačen kot predlog, ki je nastal v razgovorih, ki jih je imel Tajnikar s predstavniki EBRD. »Pogovarjal sem se z ljudmi vse od Atalija do deželnega oficija za EBRD. V pogovoru s slednjim, ko smo govorili o predlogu o konzorciju bank, sta sodelovala tudi gospod Brezar in gospe Maja Šubic z našega ministrstva. «Kratko rečeno: namesto sklada, kot nosilca kreditne linije, naj bi to vlogo opravi konzorcij bank. Tajnikar: »Pri stajam tudi na tako funkcijo sklada, ne morem pa pristati na to, da bi zaradi nje morali na treh koncih spreminjati zakon. Zelo čudno bi bilo, če bi mi pristajali na to, da se nam zakoni spreminjajo pod vplivom EBRD. Češka nima še nobenega kredita EBRD, prav zaradi tega, ker neče pristati na take pogoje.

Sklad in njegovo poslovanje zdaj pregleduje SDK. Če boš SDK in nadzorni odbor sklada ugotovila korektno poslovanje sklada in če bo vrhovno sodišče sporočilo, kaj misli o zadevi, bi bilo pametno, da vlada umakne sklep o imenovanju novega UO sklada. Na izpraznjeno mesto dveh članov starega UO (to sta mesti dr. Ludvika Toplaka in Janeza Kopača) pa imenuje nova človeka, meni Pintar. Strinjanje s stariim UO in zamenjava omenjenih dveh članov je tudi za Golijo edina pametna in konstruktivna rešitev spora.

Drugo vprašanje je, in zdi se, da tudi nanj išče odgovor minister Tajnikar, kaj sklad počne z denarjem, ki ga direktno ne aktivira niti za subvencije niti za garancije. Golija pravi, da z njim gospodari tako, da ohranja svojo vrednost. Tajnikarju pa se vendarle zdi zanimivo, da je sklad po lastni presoji porabil 13 milijonov tolarjev ostanka dohodka – za izobraževanje svojih ljudi, njihova stanovanjska posojila in urejanje svoje prostorske problematike.

In tako smo kljub množici odgovorov spet pri osnovnem vprašanju – kdo in kako naj kontrolira državne sklade?

Silva Čeh

mogel dati nikomur drugemu kot parlamentu, kjer pa ta komisija prej ni bila konstituirana.

PINTAR: Glede razrešitve afere Hit sem pesimist. Ker imam neljubno izkušnjo o nedopustnem ravnanju nekčega ministra: o tem sem obvestil vlado, ki pa o tem ni hotela ne razpravljati ne stvari konigrirati. Hočem reči, da je občutek moči vladnih institucij, da se njim ne more zgoditi nič, da nad njimi ni pravne ali moralnega zakona, šel predaleč, da so izgubili občutek za realnost.

RAVNNIKAR: Bom spet razložil eno teorijo zarote. Ne verjamem, da se lahko gre kak minister korupciji na lastno pest. To je lahko samo nagrada za sodelovanje v širsi zaroti. Če pomagáš v njej, boš lahko kaj ukradel se zase. To je star princip, ki velja naprej. Kar zadeva Hit, ga ne bo mogoče potlačiti in pršili mu bodo do dna, bolj ali manj. Hvalabogu za Brejca, hvalabogu, da je tisto spravil na varno! Vendar je Hit nesrečen primer. Kajti ko mu bodo pršli do dna, se bo verjetno pokazalo, da je vse skupaj bolj kriminalno kot pa gospodarsko kriminalno. In to je velika škoda. Veliko bolje bi bilo, če bi se gospodar Bavečar in Brejc takrat ukvarjala z LB, tako da bi zdaj imeli 1.500 papirjev o njej, ne pa o Hitu. To bi bilo veliko bolj zdravo za spremembo, ki bi se morala zgoditi.

KREFT: Samo nekaj faktografskega. Gospod Brejc svojih gradiv seveda ni dal parlamentu. Če bi jih, bi jih dobil predsednik državnega zbora. Dal pa jih je komisiji, ki si jo je sam izbral.

RUPEL: Kako? To je vendar komisija za nadzorovanje njegove službe, edina zanj pristojna.

KREFT: Ni res. Izbiranje, katera komisija je zanj pristojna, ni njegova stvar. Če odda parlamentu, odda njegovemu vodstvu ali naravnost na sejo zbora.

RUPEL: To ste si pa izmislili.

KREFT: Če se pošta da ali prinese parlamentu, se ve, kam se jo prinese. Gospod Brejc je sam distribuiral pošto v parlamentu in stopil

v njegove notranje odnose. Sam si je izbral tistega, ki mu zaupa, in mu odnesel gradivo. Ostanimo za zdaj pri tem.

RAVNNIKAR: In prav je naredil.

KOVAC: Tudi ob vsem svojem nezaupanju bi lahko našel kako kredibilno ustanovo ali posameznika.

RAVNNIKAR: Če je ni, to pač nekaj govori o drugih ustanovah.

RUPEL: Kot vemo, se je pač bal dati gradivo eni sami osebi, ker bi lahko dobilo strankarske noge. Za to gre.

Če že v politiki nikomur ne smemo a priori zaupati, tudi Brejcu ni treba. Počakajmo na konec preiskave.

KOVAC: Če je v vse naše ustanove tako nezaupanje, je Brejčev dejanje seveda samo še en prispevek k temu.

Atmosfera res postaja paranoična. Po malem se ves čas bojim, da je tu med nami kdo, ki je na Brejčevih seznamih.

KOVAC: Splošne zagate, v kakršni smo zdaj, se začnejo reševati z reševanjem posameznih primerov, ki lahko postanejo nekakšen precedens. V neštevilnih situacijah bo mogoče samo z eksemplarnimi, recimo sodnim primerom določiti, kje je tista izmuzljiva meja med kriminalnim in še sprejemljivim izkoriščanjem luknenj v zakonih. Prepričan sem, da je pri vladi in njenem predsedniku tokrat prevladalo spoznanje, da pri tej aferi morata iti do konca. Do konca tako pri raziskovanju razmerja med politiko in gospodarstvom kot tudi iskanju meje med še normalnim podjetniškim poslovanjem in gospodarskim kriminalom. O tem pa naj se seveda razsoja na ustreznih ustanovah, od gospodarskih sodišč do parlamentarnih teles.

Gospod Krefti, se tudi vam zdi, da bo v vladajoči koaliciji prevladal interes, da se Vis-Hit pojasni?

KREFT: Gotovo bo močnejši osnovni politični interes: ostati politično pri življenju. Ta želja bo zanesljivo pripeljala do nekega raz-

čiščenja, čeprav danes še ne vemo, kdo vse je bil vpleten. Hkrati s tem pa bo ves čas potekal – to kaže tudi ta pogovor – spopad o tem, kakšen pomen ima ta stvar. Vsekakor je dovolj usodna, da osnovni cilj ne more biti iskanje cenčnih učinkov.

PINTAR: Bojim se, da bo deloval naslednji instinkt političnih akterjev: če boste vi odprli Hit, bom jaz ponarejanje tolarjev, če boste vi ponarejanje tolarjev, bom jaz Grubelič, če boste Grubelič, bom jaz Elan itd. Zato mislim, da politika problema ne bo rešila ne eksemplarnost ne pozitivno. Parlament bi moral, med drugim, naprej spremeniti zakon o vladi, tako da bi preprečil enostrankarsko okupacijo ministrstev.

RUPEL: Star sistem (g. Ravnika pravi temu udbomafija) je treba onemogočiti – po moje s transparentnim političnim sistemom, v katerem so vzvodi dobro vidni in kjer ni današ-

nje situacije, ko sta vlada in vladajoča koalicija premočniti. Da bi lahko tak sistem odpravili, bi morali imeti močno opozicijo, tudi številčno približno enakovredno pozicijo. Hočem reči: sistem Münchhausen ne deluje, sistem ne more potegniti sam sebe za naramnice iz močvirja.

Jezite se na volivce, ker so volili, kot so.

RUPEL: Ni res. Volivci niso volili take koalicijske kombinacije.

Koalicijska svoboda se predpostavlja.

RUPEL: Tega ni nikjer na svetu.

KREFT: To ni res.

RUPEL: Povej mi en primer, kjer so skupaj v vladi reformni komunisti, liberalni in krščanski demokrati.

Foto: Urška Zidarčič

Janko Lorenci

Palača Evropske banke za obnovo in razvoj EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) je seveda umeščena v londonskem Cityju, vodilnem evropskem finančnem središču, ki je z newyorškim Manhattanom in tokijskim Ginzo tudi ena od treh najpomembnejših žrpalok svetovnega kapitala. Območje Cityja, ki mu popularno pravijo kar »The Square Mile«, kvadratna milja, se razprostira na 274 hektarih mestnega središča; ima nekakšno trapezasto obliko, kjer spodnjo stranico riše Temza, vogale pa mu približno določajo Tower na jugovzhodu, poslopje EBRD, prestižni center Barbican in pa Middle Temple Hall na jugozahodu.

Prizori iz Cityja: yuppieji spreminjajo navade

Na območju Cityja stalno živi okoli pet tisoč ljudi, kar petdesetkrat več, torej okoli 250 tisoč – skoraj za celo Ljubljano – pa jih pride vsak dan na delo v pisarne tamkajšnjih bank, zavarovalnic, številnih borznih in brokerskih hiš. O finančni moči in privlačnosti Londona marsikaj pove tudi podatek, da ima v Cityju svoje sedeže med drugim kar 526 tujih bank iz 72 držav. Sredi Cityja stoji borza, The Stock Exchange, ki so jo Angleži v celoti komputilizirali. S tem je konec razburljivih dogajanj in brokerskih podvigov, saj zdaj posredniki trgujejo z vrednostnimi papirji kar iz svojih pisarn, med sabo pa komunicirajo po računalnikih. Naključnemu obiskovalcu, ki bi si rad z galerije ogledal dogajanja na tamkajšnjem borznem parketu tako že na vratih borze povedo, da s tem ne bo nič, ker borznega »floora« v klasičnem pomenu besede ni več.

Je za zato City zanimiv tudi kot socio-kulturni fenomen: ne nazadnje je prav v njegovem okolju borze, brokerskih hiš, bank, stresnega dela in vrtoglavih zaslužkov v osemdesetih letih zavladala yuppievska kultura mladih, ki so svoj uspeh kazali navzven s porscheji in beemeyji, urami Rolex, elitnimi zabavami in stanovanji v prestižnih četrtih. Med splošno dom po Cityju se dandanes srečuje na stotine brokerjev, bančnikov in poslovnežev v obveznih temnih oblekah, kot izrazitost iz filmov Wall Street ali pa Dealers. Vendar pa so se njihove vrednote spremenile. »Zdaj je j imeti družino, otroke in svoje zasebno življenje,« mi je dejal neki finančnik zgodnjih tridesetih let, ki zvečer odloži kravato, preneha misliti na investicije, delnice in obresti in se napoti igrat klavir v enega od umetniških pubov.

Finance so še zdaj vodilna panoga v britanskem gospodarstvu, kateremu po nedavnih podatkih kaže vsaj nekoliko na bolje. Kupna moč in naložbe so po uradnih podatkih rahlo povečujejo, brezposelnost pa se je v zadnjih dveh mesecih začela nekoliko zmanjševati.

PO LONDONSKEM ZASEDANJU EVROPSKE BANKE

Mesto upanja za »nove Evropejce«

»Bil je že čas. Dolgo smo čakali in delali za to, da zdaj končno prihajamo iz krize,« mi je dejal eden od britanskih finančnikov, ki se ukvarja z naložbami v Vzhodni Evropi. »Ja, res ste dolgo čakali«, sem mu dejal in pomislil na neko kritično razpoloženo punkovski pesem še iz začetka osemdesetih let, ki je govorila o dveh milijonih glasov brezposelnih v Veliki Britaniji. Teh jeznih glasov je zdaj že več tri milijone. Tako kot vsa Evropa je tudi Britanija čedalje bolj razcepljena med premožne in revne (»haves and have-nots« po angleško). Slednjih je na otoku največ v predelih, kjer zapirajo rudnike in težko industrijo, vsaj na videz pa manj v Londonu: naključnemu obiskovalcu se tu vtisnejo v spomin predvsem mladi brezdomci, ki zaviti v spalne vreče prezebajo na betonu elitnih ulic in od mimoidoših prosijo za drobiž.

V Cityju, ki je kot nekakšno mesto v mestu, je seveda cela vrsta znanih finančnih hiš, med markantnimi poslopji sta najbolj vpadljivi palači dveh elitnih britanskih finančnih institucij: 52-nadstropni nebotičnik bank National Westminster (popularno imenovane Nat West), sicer druga najvišja zgradba na otoku in pa za mnoge kontroverzna zgradba največ-

London ni bil po naključju izbran za sedež EBRD, banke, ki naj bi denar Zahoda usmerjala v razvoj Vzhoda. Britanska prestolnica je še vedno daleč najpomembnejše evropsko finančno središče, ki privablja tudi Srednje- in Vzhodnoevropejce, skratka tiste, ki hočejo čimprej uresničiti svoje »evropske sanje«.

je svetovne zavarovalnice Lloyd's ki ima podobno kot pariški Pampidoujev center vse svoje instalacije z dvigali in prezračevalnimi jaški vred na zunanji strani stavbe. Velik vtis na tujca naredi tradicija Bank of England, angleške centralna banke, ki bo prihodnje leto praznovala svojo 300-letnico. Največjo finančno premoč nad ostalim svetom ima London kot devizni trg: dnevni promet trgovanja z devizami pogosto preseže 200 milijard dolarjev (1), londonska borza je še vedno največja borza za tuje vrednostne papirje na svetu, promet z delnicami na londonski borzi je več kot dvakrat večji kot na frankfurtski in petkrat večji kot na pariški borzi.

Nasploh sta v Cityju skoncentrirana britanski nacionalni ponos in finančni kapital. In zato ni čudno, da je IRA prav v njegovem središču v najbolj odmevnem času, ko so bili tam zbrani poslovneži in novinarji z vsega sveta – med zasедanjem Evropske banke za obnovo in razvoj, potaknila tono eksplozivja v parkiranem tovornjaku. Na srečo je policija že pred eksplozijo dobila nekaj šifriranih opozoril in blokirala širše območje, tako da ni bilo več žrtev. Tako so imele največ škode okoliške banke, ki jim je dobesedno odneslo steklene fasade in okna, opustošene pisarne s high-tech računalniško in komunikacijsko opremo pa je nato spral še močan naliv.

Banka upov za »nove Evropejce«

Mednarodna finančna razsežnost britanske prestolnice je bila tudi eden njenih glavnih adutov, ko so se pred leti javno in tudi za kulisami odločali, kje naj bo sedež zdajšnje »Attalijeve banke«. Glavna konkurenta Frankfurt in Pariz sta sicer živahni finančni središči dveh gospodarsko močnih nacij, manjkata pa jima mednarodna pozlata in tradicionalno dobro vplejana finančna infrastruktura, ki se Londona drži še od časa imperija, »v katerem sonce ni nikoli zašlo.« Zdi pa se, da so interese glavnih delničarjev skušali nekoliko uravnovežati s tem, da so sedež banke postavili v Veliko Britanijo, njen predsednik je Francoz, šef njenega nadzornega odbora (ki se sicer zamenja vsako leto) pa je bil do letosnjega srečanja guvernerjev banke nemški finančni minister Waigel.

Poslovna filozofija EBRD se od drugih bank in mednarodnih finančnih institucij razlikuje predvsem po tem, da naj bi bile njene naložbe namenjene za podporo demokraciji v bivših socialističnih državah Srednje in Vzhodne Evrope. V tem – delno tudi političnem – merilu naložb nekateri vidijo tudi prispevek francoskega predsednika Mitteranda. Tudi zato, ker je predsednik banke Jacques Attali njegov bivši desetletni svetovalec. Ta moč, rojen pred 49 leti v Alžiriji v trgovski družini francoskih Židov, univerzitetni profesor in pisec knjig, zlasti o (evropski) prihodnosti menda tudi sam sebe smatra najprej za pisatelja in šele nato za predsednika banke. V krogih, povezanih z banko, ga imajo za kontradiktorno osebnost: ima precej nasprotnikov, ki mu upravičeno očitajo zapravljanje denarja za reprezentanco in luksuzno opremo banke, njegovi obojčevalci pa ga imajo za vizionarja in bolj za teoretika kot praktika. Na londonskem zasiedanju guvernerjev banke so proti njegovemu razpisnistvu grmeli zlasti Američani in Angleži, a na koncu so se duhovi pomirili, tako da do znamenja na krmilu banke vendarle ni prišlo.

Če bodo obveljali londonski sklepi, bo v banki bolje poskrbljeno za nadzor nad njenimi notranjimi stroški. Tako naj ne bi več prihajalo do afer, kot je bila tista z zamenjavo obsojenega marmarja z novim in dražjim iz Carrare (ki je, kot smo videli, resnično čudovit v svoji aristokratski zeleni barvi, položili pa so ga celo po dvigalih in straniščih). Banko naj bi zaradi številnih kritik tudi decentralizirali, tako da o projektih ne bi odločala predvsem londonska birokracija, temveč tudi v lokalnih bankah v posameznih državah.

Zahodni politiki in poslovneži si želijo v novo odkriti Srednji in Vzhodni Evropi predvsem dve stvari: politično stabilnost in pa reformo gospodarstev ter relativno stabilne ekonomske razmere, ki bodo na teh novih trgih omogočale doseganje dobička. Velikost teh trgov pa je – vsaj ko gre za število potencialnih novih kupcev – vse prej kot zanemarljiva: 291 milijonov na prostoru bivše SZ in 96 milijonov v drugih državah Srednje in Vzhodne Evrope.

Ko je bila banka ustanovljena pred dvema letoma, so njeni uradniki mislili, da se bodo ukvarjali s finančno podporo sedmim državam, zdaj pa jih je že 25 in marsikatera od novih članic je za zahodne banke povsem nov, neznan svet. Vse te države imajo predvsem to skupno lastnost, da želijo njihovi državljani živeti bolje; večinoma so ugotovile, da dozdajšnji, recimo mu socialistični ekonomski sistem ni bil uspešen in zato želijo zgraditi tržno gospodarstvo, čeprav ne vedo povsem točno, kaj jih na tej poti čaka. Države, ki upajo na milijarde ekujev zahodnih vlaganj in posojil, so pisana družina. Po razvitosti in po drugih kriterijih za naložbe so zelo različne; če navedemo le skrajnosti, je na eni strani višegrajska trojka in vsaj v skladu z našimi predstavami tudi Slovenija, ki so najdlje prišle v gospodarskem prilaganju.

Na drugi strani sta Kusija in delno Ukrajina, ki jima bo Zahod priskočil na pomoč že zaradi njune velikosti in jedrskega orožja – zato, da bo investiral v lastno varnost in stabilnost. Poleg tega bi imelo morebitno sesutje ruske ekonomije še dodatne slabe posledice na že tako skrajno nestabilna gospodarstva republik bivše Sovjetske zveze.

Na londonskem zasiedanju EBRD je bilo večkrat slišati, da je Zahod pomoč državam bivše Sovjetske zveze slabo uravnovežal, tako da je Rusija dobila od Clintona in drugih obsešno finančno pomoč, odpisana so ji bila tudi nekatera stara posojila, druga območja Sovjetske zveze pa da so prepuščena sama sebi. Polemike so izvale tudi Attalija, ki je poudaril, da »je jasno, da Evropska banka ni novi Gosplan za Vzhodno Evropo, Rusijo in druge«. Vseeno pa ima Rusija pri banki poseben položaj, kar kaže tudi oblikovanje posebnega 300 milijonov dolarjev težkega sklada za pomoč manjšim in srednjim ruskim zasebnim podjetjem.

Na tretji strani so gospodarsko slabo razvite države, ki jih še pretresaš spopadi in etnični konflikti in kot take verjetno še nekaj časa ne bodo posebej privlačile kapitala, kar velja predvsem za nekatere neslovanske republike bivše Sovjetske zveze, kakršne so kavkaške republike in od sveta pozabljeni Tadžikistan. Tu pa so še države, kot Hrvaška, Albanija, baltske dežele, Belorusija, Romunija, Bolgarija itd., vsaka s svojo gospodarsko krizo, padcem bruto domačega proizvoda in zejo po kapitalu. V banki imajo tako svoje mesto vse države s tega dela Evrope razen ZR Jugoslavije in Bosne. Mimogrede: v krogu te petindvajsetice, ki razen nekaj uvodoma omenjenih izjem bolj ali manj gospodarsko tava v prostoru in času, bi morali biti Slovenija in njena vlada že presneto nerodni, da ne bi naša država sčasoma postala nekašen vzorčni model »zgodbe o uspehu«. Marsikatera od dežel, ki jih pokriva banka, leži že globoko proti osrčju azijskega kontinenta in od tod tudi rahlo sarkastično vprašanje: enega od novinarjev, ali se bo banka preimenovala iz Evropske v Evroazijsko, Jacques Attali se je na to diplomatsko izvil, češ da je financiranje navtofovov v Turkmenistanu dobro tudi za stabilnost Poljske ali Madžarske in da Evropa ne obsega le držav Evropske skupnosti...

Morda je ključni pomen EBRD v tem, da je ob mencajoci Evropski skupnosti prva gospodarska in tudi svojevrstna politična institucija, ki skuša graditi mostove v novo srednjo- in vzhodnoevropsko realnost, v novi politični in gospodarski zemljevid stare celine, dodatno težo pa ji daje dejstvo, da so v njenem odboru guvernerjev finančni ministri oziroma guvernerji centralnih bank iz držav članic. Odveč je izgubljati besede, da bo uvajanje

SLOVENIJA IN EVROPSKA SKUPNOST

Ali res moramo vanjo?

Predstava, ki tiči v mislih vsakega prebivalca Slovenije, kaj bo, ko bomo del Evropske skupnosti, je bolj ali manj izenačena z objubljenim deželo. Te sanjski milni mehurček bo slej ko prej počil in prebivalci male podalpske države bodo pristali na realnih tleh precej trše, kot to pričakujejo.

Vsak dandanašnji novinarški prispevek ali vladna izjava, ki se pojavlja v medijih, temeljita na predpostavki, da si vsi Slovenci nedvomno želimo vključitev v Evropsko skupnost (ES). Dilema, ki je za prihodnost države Slovenije in njenega naroda izredno pomembna, bi si zaslužila vsaj temeljito javno razpravo, če ne že kaj več. Javne razprave, kot je obče znano, pri nas še ni bilo. Zdi se, da je v bližnji prihodnosti sploh ne bomo ušakali. Očitno se bomo po volji politikov in združenj Evrope znali, še preden bi doma imeli sploh priložnost izraziti mnenje o tem. Škoda ker naši politiki razmišljajo samo o Evropski skupnosti. Vsaj toliko razmišljanja bi kazalo posvetiti tudi možnosti, da bi Slovenija postala enainpetdeseta država ZDA in se hkrati pričela vključevati v ES.

Šale dovolj! Po vsej verjetnosti je treba vzrok naše želje po članstvu v ES iskati v inerciji prejšnje miselne usmerjenosti, ki je upravičeno vladala v glavah slovenske javnosti in politikov. Slovenci smo na vso silo hoteli čim prejšjo priključitev ES, in to z Jugoslavijo ali pa brez nje. V Jugoslaviji je bila taka politična usmeritev razumljiva, saj bi s tem Slovenija ogromno pridobila. Po vsej verjetnosti bi se trgovski tokovi, ki so že

tržne ekonomije v ta prostor zapletena in težka naloga, da bodo tveganja pri naložbah precejšnja in da razviti Zahod pri tem razumljivo najprej gleda na svoje interese. Od tod tudi, denimo, interes banke in zahodne javnosti za posojila za izboljšanje varnosti v novih potencialnih Černobilih - vzhodnoevropskih jedrskih elektrarnah, kakršna je tista v bolgarskem Kozloduju. Seveda pa bogati del Evrope in sveta v zamenjavo za vlaganje kapitala prek te banke pričakuje predvsem liberalizacijo trgovine – ki bi podjetjem in bankam z Zahoda utrla pot na nove desetmilijonske trge na Vzhodu. Nekaj koristi bi od sprostitve trgovine imel tudi evropski Vzhod, ki bi z izvozom v razvite države prišel do prepotrebni deviz – ki bi jih v končni posledici spet moral nameniti za odplačevanje zahodnih posojil...

Za Evropo brez trgovinskih ovir sta se v Londonu se zlasti goreče zavzemala predsednik Attali in britanski premier John Major. Če stvari nekoliko poenostavimo, gre pri EBRD za institucijo, ki naj bi v prihodnje neposredno spodbujala privatizacijo in s tem razvoj kapitalizma – večinoma tam, kjer bi tak razvoj stvari še pred petimi leti predstavljal čisto fantastiko: marsikje na evropskem (daljnem) Vzhodu bodo zaradi take njene politike prišli do novih delovnih mest in prej jih bodo preplavile Mobilove ali Shellove bencinske črpalke, Coca Cola, mikrovalovne pečice, fast food prehrana in drugi blagori zahodne civilizacije.

Kdor se bo bolj trudil, bo več dobil

S tem, ko se je banka usmerila predvsem v podporo srednjim in malim podjetjem, se je odločila za zapolnitev klasične socialistične »rčne luknje«. Odločitev, da naj bi večji del, 60 odstotkov, denarja namenili za posojila v zasebni sektor, le 40 odstotkov pa v javni sektor, je enostavna posledica spoznanja, da je država slab podjetnik in gospodar, s čimer mada razvita Evropa in z njo tudi Velika Britanija tudi sami bogate izkušnje. Finančni ministri in drugi gospodje iz zahodnih finančnih in poslovnih krogov so na londonskem srečanju guvernerjev banke največkrat omenjali višegrajsko trojko, torej Češko, Poljsko in Madžarsko, kot primer držav, ki »so v zadnjem letu pomembno napredovale«. Ob tem pa je bilo danih vendarle nekaj znamenaj, da si tudi naša država komaj štiri mesece po uradnem sprejemu v banko v njej že počasi oblikuje svojo identiteto; navezovanje je priznanje Sloveniji tudi dejstvo, da so finančnega ministra Mitjo Gasparija v Londonu izvolili za soproedsedujočega v odboru guvernerjev banke. Za svoj moto pri našem nastopanju v EBRD bi si lahko vzeli jasen namig Jacquesa Attalija, »da tisti, ki si bolj prizadevajo in več poskušajo, tudi več dobijo«. Glede na to, da ima naša država zanimiv geostrateški položaj na osi evropski Zahod – Vzhod, je pričakovati, da nam bo banka verjetno že letos odobrila posojila za obnovo in gradnjo cest in železnic, sicer že sprejeta v strategiji banke za Slovenijo. Še bolj kot ta finančna podpora pa bodo zanimiva posojila in lastniški vlozi EBRD v slovenska podjetja, ki se bodo privatizirala. Na tej ravni bo udeležba banke pri nas odvisna od sposobnosti in preprčnosti menedžerjev v podjetjih in tistih v vladi, ki bi morali poskrbeti, da bi proces privatizacije in prestrukturiranja podjetij čimprej stekel. Skratka, če si bodo ti sami bolj prizadevali, bodo tudi več in prej kaj dobili...

Če za konec skupaj z enim od vodilnih svetovnih ekonomistov, ameriškim profesorjem Lesterjem Thurowom, pogledamo v novo tisoletje, je nemara tudi Attalijeva banka ena od tistih institucij, ki naj bi Evropi v enajdvasetem stoletju prinesla strateško prednost pred Američani in Japonci. Kot pravi avtor uspešnice Head to Head (Z ramo ob rami), naj bi bila prav 850-milijonska Evropa zmagovalca v tej globalni tekmi, ob tem pa opozarja tudi na možne negativne plati, ki bodo spremljale zidanje evropske hiše: »Srednje- in Vzhodnoevropske države ne bodo ostali dolgo na svoji strani meje, kjer bi zaslužili le desetino tistega, kar zaslužijo v Zahodni Evropi. Vzhodnjakom bi morali podeliti posebne ugodnosti na trgih Zahodne Evrope, da bi tako pospešili njihovo gospodarsko rast – sicer se bodo začeli seliti...«

Miha Jenko

pred tem v veliki meri tekli prek slovenskih podjetij, še okrepili in prinesli dodatno spodbodo našemu gospodarstvu.

Razpad Jugoslavije in neodvisnost Slovenije pa sta slovenski izhodni položaj temeljito spremenila. Sedaj nismo več 22-milijonska država. Naša demenzija je komaj 20 odstotkov Londona ali Pariza, lastnost, ki bi nam morala omogočiti dovolj gospodarske fleksibilnosti, da bi lahko v nekaterih vejah ekonomije tekmovali vsaj s sosednjimi državami. Realno gledano je priključitev ES vizija, ki jo bo mogoče uresničiti v 15 do 20 letih. ES je trenutno povsem zaposlena sama s seboj in nima časa misliti na malce večjo »vas« v svoji bližini. Če njene sedanje članice niso sposobne izpolnjevati vseh ostrih kriterijev za združitev, zato bo preostali del Evrope moral še kar nekaj časa gospodariti samostojno in čakati na morebitno zeleno luč. Ob tem je tudi v sami ES moč opaziti naraščanje politične nestabilnosti, ki ponekod (Italija) nakazuje že razpad posameznih političnih gradnikov nove Evrope.

Slovenija ima na izbiro več možnosti za ureditev svojih odnosov z državami ES, na grobo pa bi jih lahko zajeli v tri oblike:

- priključitev,
- tesna povezava, temelječa na podpisu pogodbe o sodelovanju,
- ohlapna povezavost.

Povezave z ES vsekakor ne bodo zajemale samo gospodarskih vprašanj, čeprav so ta, glede na trenutno situacijo pri nas, najbolj aktualna. Ob tem je treba izpostaviti vsaj še vojaško področje.

Pragmatično lotevanje vprašanja, ES da ali ne, je potrebno že zato, ker se ga tako lotevajo tudi vse dosežane članice in kandidati- nje za bližnjo vključitev (EFTA). Prehtati je potrebno, koliko bi se z vključitvijo pridobili in koliko ceno, predvsem pa v kakšni obliki, bi pri tem morali plačati.

Morebitne pridobitve ob včlanjenju so zelo vprašljive, zato je zanašanje na njih tvegano. Nekateri indici, kako bi se nam godilo, lahko povzamemo iz dogajanj v Vzhodni Nemčiji in priključitev Portugalske in Španije. V vseh teh državah je brezposelnost dosegla

LOKALNA SAMOUPRAVA

(Samo)izbranci in ljudstvo

Pustimo za trenutek ob strani slovenske prilike in se vprašamo, kako je videti idealno zamišljen model centralistično usmerjene stranke oziroma politika, zagreznega nasprotnika lokalne samouprave, policentrizma in decentralizacije? Ni si težko zamisliti peščice oblastiteljskih in samozavestnih intelektualcev iz državne prestolnice kakšne manjše evropske države, ki sklepajo, da bodo postali nacionalna politična stranka. Odločili so, da bodo svoje nedvomne državotvorne zasluge uveljavili kot trden vir oblasti in z njo povezanih privilegijev. Njihove sposobnosti, njihova pogum in samozavest so neskončni in samo vprašanje časa je, kdaj jih bodo kot takšne spregledali še premalo prosvetljeni volivci. Zlasti tisti s periferije, ki za zdaj nikakor ne dojemajo njihove genialnosti in nepogrešljivosti. Takšnim politikom bi bilo lepše brez volitev. Ker pa na žalost brez volitev ne gre, jim velja »priljubiti«, jih opazovati, nadzirati. Iz pristiskovalnih centrov, helikopterjev in drugih podobnih leteljih naprav je treba sproiti ocenjevalci, kako izpolnjujejo svojo dolžnost do oblastnikov, ki jih namerje vzdrževati na oblastnih višavah. Stranki, ki smo si jo zamislili, se podajo svetovne prestolnice in saloni, ne pa lokalne politične birke na terenu okoli praktičnih težav ljudi, ki jih ne pozna in ne razume. Takšne težave so pač z oblastnih višav videti majhne in nepomembne. Le kdo se bo ukvarjal s krajevno samoupravo, občinami in pokrajinami, v katerih ljudje ne razumejo enkratne vrednosti genialnih voditeljev ali celo terjajo take (kakšna predrnost preprosto raj?) celo del oblasti in denarcev iz državne blazine. Skupina oblastnikov, o katerih govorimo, hoče oblikovati državo po lastni podobi. Država mora biti organizirana preprosto in pregledno, da je obvladljiva. Po načelu: en narod, ena oblast. Tako kot je organizirana njihova stranka: centralistično, z veliko glavo na šibkih nogah, brez pokrajinskih in občinskih vodstev, če o krajevnih oz. terenskih organizacijah sploh ne govorimo. Lažje je državi brez ljudstva kot brez sposobnih državnikov. To je preprosta resnica, ki jo je treba samo dopovedati ljudem. Pri tem so čisto demagoško zametovanje razmer vprašanja, kdo je zaradi koga, kdo koga vzdržuje, kdo koga potrebuje, kdo naj koga nadzira, kdo je bil prej: ljudstvo ali oblast. Te izmišljene dileme producirajo pristaši slabega režima, ki bi se rudi ponovno dokopali do oblasti, kot ostankov te oblasti ne moremo izkoreniniti drugače, zaradi ostalin preživle zavesti in primitivizma med preprostimi ljudmi na terenu, ni druge poti kot da razlastimo lokalne skupnosti, jih razdrobimo in podredimo državnemu centru. Predvsem pa jim moramo odvzeti materialne, finančne temelje samostojnosti. Naj se ukvarjajo le s tistimi umazanimi podobnostmi, za katere ni treba ne denarja ne oblasti. Nam, za to usposobljeni nacionalni eliti, pa naj prepustijo vodenje visoke državne politike, ki je neuko ljudstvo itak ni nikoli razumelo.

Tako nekako je videti idealen tip centralistično orientirane stranke oziroma politika. Takšnih seveda v Sloveniji ne poznamo. Toda kljub temu se tudi pri nas najdemo politiki, ki si štejejo za sveto dolžnost, da svarijo pred razraščanjem lokalne samouprave, policentrizma in decentralizacije. Ogledajo si pobliže samo nekaj najbolj v nobo vplivnih »argumentov«, ki jih lahko slišimo pri nas in prid centralizacijo oblasti in proti anarhiji, ki bi jo prinesla decentralizacija. Prvič, decentralizaci-

ja potiska Slovenijo nazaj v Jugoslavijo; drugič, vzpostaviti hoče predsedniško diktaturo; tretje, nadaljevati hoče politiko prejšnjega režima; četrtič, je prvi korak v kontracevolucijo; petič, regionalizirati hoče državo, ki je kot celote kvečjemu za manjšo evropsko regijo; in šestič, zamenjati hoče Demosovo ljubljansko oblast. To naj bi bili naglavni grehi vseh, ki smo zagovorniki decentralizacije, in priznati moramo originalnost takšnih argumentov, vsakega posebej in vseh skupaj. Po pojdmu lepo po vrsti.

Zvezna republika Jugoslavija oziroma Srbija in Črna gora spadata med redke evropske države, ki poznajo enostopenjsko lokalno samoupravo, oziroma se notranje ne delita na regije ali pokrajine. To ni nič novega. Že v starih časih, ko je bila v Sloveniji že dolga leta uveljavljena doktrina policentrizma, se je Srbija razvijala monocentrično, kot beograjska periferija. Tako, da je celotno centralizirano državno in partijsko oblast skoncentrirala v Beogradu. S tega vidika regionalizem v Sloveniji ne prodira iz Jugoslavije, ampak iz nasprotnih, zahodnih strani. Decentralizacija je značilnost tega trenutka v Evropi in ne v Jugoslaviji, zato je slikanje tovrstnih strahov v razpravi o lokalni samoupravi brez slaherne podlage. Pa tudi sicer je več kot krivičen in nepričljiv očitke progoslovostva parlamentarnim strankam, ki so se pred plebiscitom v posebnem sporazumu (6. decembra 1990) svedčano zaobljube, da sta jim osamosvojitve in neodvisnosti Republike Slovenije temeljni usmeritvi in cilja. Toliko bolj, ker je dr. France Bučar, takrat predsednik parlamenta, ob sklepnem dejanju osamosvojitve, sprejemu v OZN, pogumno priznal prenoviteljem njihove zasluge za slovensko pomlad, bistvenega pomena za možnost prihodnjega narodnega sožitja.

Moti se tisti, ki meni, da se predsedniški diktaturi najbolje prilagata avtonomna lokalna samouprava in razvoj regionalizem. Ravno nasprotno. Takšni diktaturi ustrezajo namesto avtonomije lokalnih skupnosti hierarhična državna uprava, namesto iniciative ljudi na terenu ji ustreza ukazovanje od zgoraj in ubogljivo podrejanje spodaj. In še nekaj je čista izmišljotina. Stranke na Slovenskem, ki si upajo priznati svojo zgodovino tudi pred letom 1990, so bile odločno in jasno, v javni razpravi o osnutku ustave in po njej, za parlamentarni sistem in proti polpredsedniškemu. Niti najmanjšega indici ni, da bi jim lahko očitali prizadevanje za vzpostavitev predsedniškega sistema. Pa tudi s sprejemom nove ustave niso zavračale le stranke, ampak takrat vladajoči Demos. Takšne očitke si lahko izmisljamo samo nekdo, ki ne želi, da bi se mirno in strumno pogovarjali o razlogih za takšno ali drugačno organiziranost Slovenije in proti njej. Povzdigovanje glasu, kadar zmanjkuje argumentov, je taktika, ki se v Sloveniji ne more več obnesti, vsaj upam, da je tako.

Novosti, ki jih je prinesla ustava iz leta 1991 na področju lokalne samouprave so bile v mnogem pozitivne in upravičene. Prejšnje občine so bile preveč obremenjene z izvrševanjem zveznih in republiških zakonov, bile so prevelike in so preveč posnemale državno organiziranost. Zato so na mestu posegi v organizacijo, delovanje, pristojnosti in financiranje lokalne samouprave. Ni pa na mestu centralistično tolmačenje ustave. Ni korektno, da se za pristajač bivega režima razglasa vsakdo, ki izraža upravičen pomislek zoper pretrano

drobljenje in razlašanje lokalne samouprave po načelu deli in vladaj! Zavzemanje za avtonomne, močne in vplivne lokalne skupnosti, na občinski in pokrajinski ravni, nima nič skupnega s stari režimom. Je pa zelo pomembno za notranje demokratične odnose v Republiki Sloveniji. Kdor ne verjame meni, naj si ogleda sugestijo strokovnjakov Sveta Evrope, ki jim bo težko očitali zavzemanje za politiko bivega režima, ali pač?

Razglašati zavzemanje za lokalno samoupravo in regionalizem za kontracevolucijo, je prvi nesmisel. Seveda ni prepovedano vsak uspeh demokratične levice na volivah razglašati za katastrofo njenih nasprotnikov. Prav tako je razumljiva zadržanost do lokalne samouprave pri strankah, ki sploh nimajo svoje mreže terenskih organizacij in na lokalnih volivah ne morejo biti uspešne. Toda razglašati nasprotna stališča in pobude za minimalne ustavne spremembe za kontracevolucione samo zato, ker nekemu niso pogodu, je nedemokratično. Avtorji takšnih tez bi se morali zavedati, da na ta način sebe definirajo kot nosilce in varuhe revolucije. Kontracevolucionarne težnje so doslej slovenskim prenoviteljem očitali le iz centra Miloševićeve revolucije, tudi to nekaj pove.

Kadar ljudje, ki jim je osamosvojitve Slovenije sveta, rečejo o Sloveniji, da je je komaj za majhno evropsko regijo, samo zato, da bi dokazali nesmiselnost njene notranje regionalizacije, je očitno nekaj hudo narobe. Pred osamosvojitvijo je bilo v rabi geslo o štirih milijonih pridnih roč, sedaj pa naj bi postali strančema manjši od majhne evropske regije. Niti nam se, da pokrajini ne gre vzpostavljati tako, da bi v njih našli zatočišče funkcionarji dosedanjih občin, in še manj po njihovih interesih in podobi. Toda vprašajte ljudi, iz katere slovenske pokrajine so, oziroma iz katere izvirajo njihovi predniki. Pri večini vam ne bo treba poslušati, kaj govorijo, ker bo njihovo pripadnost izdal že jezik. Vprašajte strokovnjake, ali regije v Sloveniji obstoje, pa vam bodo, kot npr. Milan Gajšek, prepričljivo naslikali naravno regionalizacijo, regionalizacijo po antropogenih danostih, po karakteristiki prebivalstva, po primarnih in terciarnih dejavnostih itd. Pokrajine v Sloveniji obstajajo, vprašanje je le, ali in do kakšne mere jih bomo priznali. Bomo njihov nastanek spodbujali? Z zagotovitvijo finančnih virov, prenašanjem državnih zadev in s politično akcijo, ali pa bomo njihov nastanek zavirali z izgovori najrazličnejših vrst. Jaz sem za prvo rešitev.

Vrhunec nepričljivosti je, kadar nekdo poskuša kot vzorec uspešne lokalne samouprave prodajati ponesrečeno in vsestransko neuspešno ljubljansko Demosovo oblast in njeno vlado. Predsednik mestne vlade je dobil na decembrskih državnozbornskih volitvah manj kot 1,5 odstotka glasov (stošestindeset glasov) v svojem volilnem okraju v Šiški. Ljubljancem in Ljubljančani so torej o njej povedali svojo sodbo. Bomo res pristali na logiko, toliko slabše za ljudi? Ljubljano destabilizirala njena sedanja oblast in ne tisti, ki poskušajo vzpostaviti boljšo. Toda če prav razumem sporočilo emonocentristov, bodo glasovanje o nezaupnici tej vladi in predčasne volitve možni šele takrat, ko se bodo volitve in volitve svedčano zaobljube, da bodo še enkrat glasovali za isto vlado. Vsako drugačno glasovanje bi bilo namreč vračanje v bivši režim in Jugoslavijo, predsedniško diktaturo in kontracevolucijo.

Ciril Ribičič

ZVONKO FAZARINC, NAŠ ČLOVEK V AMERIKI

Slovenci brez srebrnih ur

Večino časa ste menda predavali tudi na stanfordski univerzi. Je ta povezanost med HP in univerzo običajna praksa?

Univerze, še posebej v Kaliforniji, zelo tesno sodelujejo z industrijo. Zelo običajno je, da raziskovalca iz industrije, ki je pokazal predavateljske sposobnosti, povabijo predavati. Meni so dali predmet, ki je obstajal že prej, sem ga pa lahko po svoje razvil. Dolga leta sem predaval fiziko polprevodnikov. Za ta predmet sem napisal tudi skripto. Prva leta sem, če bi preračunal vse ure, ki sem jih porabil, morda zaslužil na uro četrtr dolarja. Stanforda univerza nasploh plačuje predavatelje iz industrije zelo skromno, saj računa na pomoč podjetij. Ta ji tudi pomagajo, ker se bojijo, da bo vir strokovnjakov, če se bodo zanašala samo na vladno podporo univerzam, usahnil. Nasploh si ameriške univerze kapitalne naložbe v opremo le težko privoščijo. Zato zanje poskrbi industrija, ki računa, da bo vloženi denar skozi dobro znanje študentov dobila nazaj. Ti se učijo na modernih sredstvih in jim, ko pridejo v podjetja, ni treba pozabiti na tisto, kar so se učili oziroma se začeti učiti znova. Industrija se za izobraževanje in dopolnjevanje znanja svojih uslužbencev na leto porabi kar 70 milijard dolarjev.

V fizionomiji Hewlett-Packard se odražajo zakonitosti in razmere velikega ameriškega gospodarstva. Kakšnih preprostih receptov torej od tam k nam ni mogoče prenašati. Vsaj delno pa se je verjetno tudi po njem mogoče gledovati.

Mislil, da bi bilo dobro prevzeti način sodelovanja med znanstvenimi ustanovami in industrijskimi podjetji. Na univerzah v Sloveniji vedno stakajo, češ da industrija ni zainteresirana za tisto, kar naredijo in da njihovih projektov ne sprejeti. V centralnem laboratoriju HP smo to reševali tako, da smo tovarnam poskušali prikazati, da gre za njihove projekte in jih tudi zelo zgodaj vključiti v razvoj, tako da so lahko prispevali tudi svoje ideje. Takrat, ko so razvoj izdelka prenesli v tovarno, so v tovarni na razvojni projekt že gledali kot na nekaj, kar je njihovo.

Ste se v kratkem času tako navezali na tiste kraje?

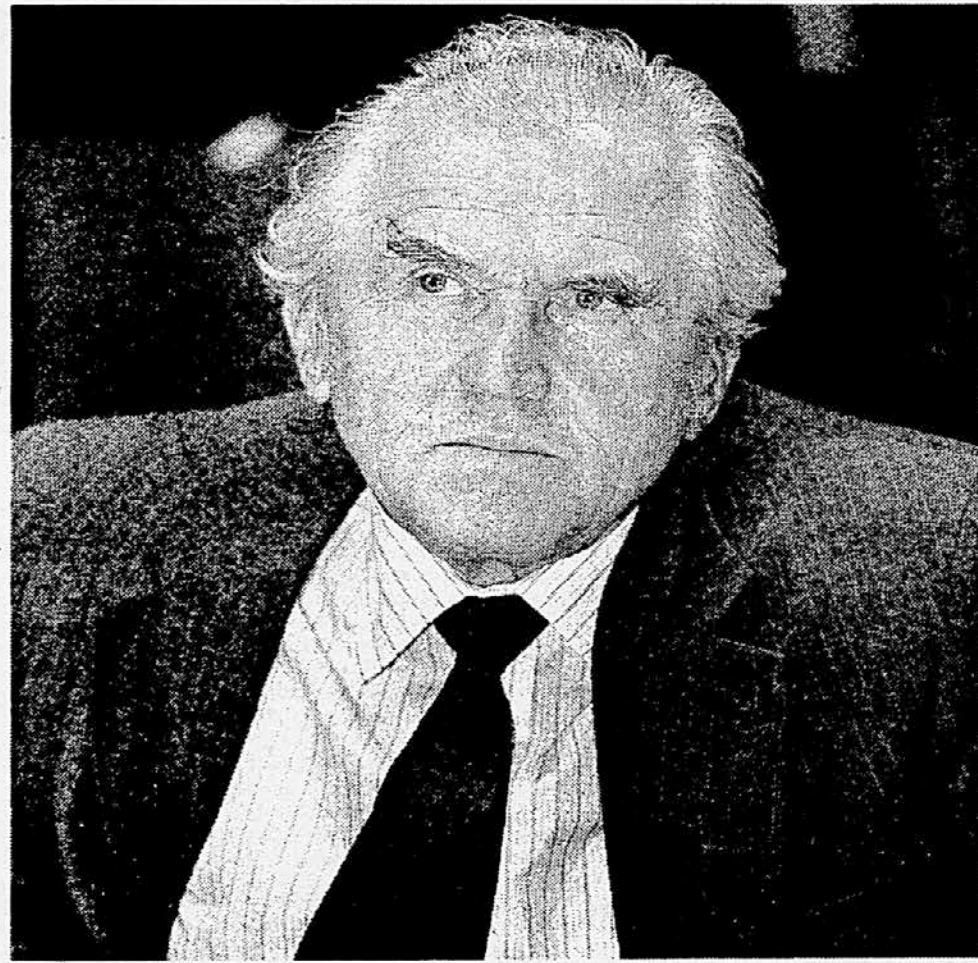
Žena je tam hudo zbolela in so ji zelo pomagali. Tudi to je vplivalo na najino dokončno odločitev. Poleg tega pa je Kalifornija zelo kozmopolitska. Tam ni tistega včasih zelo neprijetnega ameriškega duha, ki ga srečate v srednji ali celo na vzhodni obali Amerike. Nihe se ne počuti kot Amerikanec. Zelo malo je ljudi, ki bi bili tam rojeni. Tam si samo eden od tujcev, enak med enakimi.

Kako ste znašli v HP?

Najprej so mi prepustili vodstvo nekega projekta. Rekli so: če si ga predlagal, ga pa še izpelji. Ko je bil uspešno prenešen v proizvodnjo, so mi ponudili vodstvo enega od oddelkov, v katerem je bilo več projektov. Hewlett-Packardovo načelo je, da znotraj firme vzajajo svoje menedžerje. Kasneje sem vodil osrednji razvojni oddelk, zadnja leta pa sem delal kot raziskovalec na področju uporabe računalnikov v učenju, kar je precej individualno delo.

Pravila znotraj tako močnega firme, kakršna je Hewlett-Packard, morajo biti verjetno precej brezobzirna.

To je bila, ko gre za socialni vidik, vedno zelo napredna družba. Tako Hewlett kot Packard sta bila ob ustanovitvi firme brezposelna in sta se takrat zaobljubila, da bosta svoje podjetje vodila tako, da bodo imeli ljudje, ki dobro delajo, zagotovljeno delo do upokojitve. Ko je zaradi gospodarskih nihanj prihajalo v podjetju do krize – recimo, da je bilo za 10 odstotkov manj naročil in bi torej morali za toliko zmanjšati tudi zaposlenost – so to reševali z zmanjšanjem plač. Po šestih mesecih smo običajno po naravni poti izgubili toliko ljudi, kolikor jih je bilo preveč. Ta način reševanja težav podjetja smo vsi sprejemali z navdušenjem.

vrto glave višine. Ta meji na nivo, ki je bil v ZDA med največje gospodarsko krizo v tridesetih letih.

Možnosti, ki se nam odpirajo, so trenutno vsekakor boljše. Kot bi jih imeli, če bi se takoj priključili skupnosti. Že sama suverenost nad našim ozemljem nam omogoča, da z majhno diferenco v zakonodaji pritegnemo v naš prostor določene gospodarske segmente. Zgled si lahko ogledamo v prodaji bencina, katerega prodamo skoraj polovico italijanskim in avstrijskim »turistom« od meje. Ni potrebno posebej poudarjati, da ta del prihodka dobimo na račun proračuna sosednjih držav. Manevrski prostor za podobne prihodke je še velik, za njegovo izkoriščanje pa potrebujemo liberalizacijo na področju gospodarske zakonodaje. Recept je bolj ali manj preizkušen. Nizki davki in odprtost trga sta ključni sestavini mešanice, ki vodi k uspehu. Vključitev v ES bi nam precej teh možnosti skrečala, saj bi se v nekem smislu morali podrediti enotnim gospodarskim okvirom. Na žalost grede stvari pri nas trenutno povsem v drugo smer. Možnosti dokupa let za pokojino vsakemu povprečnemu posloveznu jasno kažejo, da v naslednjih letih zmanjšanja davkov ne bo. To seveda odvrača investitorje, ki iščejo države z nizkimi davčnimi dajatvami. V prihodnosti bomo imeli pri nas nizke pokojnine ali pa se bo kapital selil iz države. V tem primeru se bomo znašli v ciklu: visoki davki zaradi tega izvoz kapitala in zmanjšanje poslov, temu sledita povečanje davkov zaradi relativno dražje denarja in še večje zmanjševanje poslov in tako dalje.

Giganti, kot bo postala ES, potrebujejo običajno ob robu majhne satelite, v katerih so nekatere stvari dovoljene drugače kot v okolici. Primer takega satelita že lahko vidimo v Gibraltarju, ki leži na precej boljši prometni poziciji kot Slovenija in doživlja v zadnjem desetletju velik gospodarski razcvet. Spodbudo do gospodarstva je dala predvsem različna zakonodaja, ki omogoča, drugače kot Španjka, boljše pogoje gospodarjenja. Teoretično je lahko razlika v zakonodaji med satelitem in velikim sosedom ogromna, praktično pa tolikšna, da ga ne zmoti. Paralelo si lahko ogledamo v primeru Švice, ki ni hotela nič slišati o odpravi absolutne tajnosti bančnih poslov, dokler ni to zmotilo Američanov. Takrat so se spremembe odvijale navkljub vsaj birokraciji presenetljivo naglo. V najmanj 15-

letih se bo tudi moralo pokazati, ali smo sposobni doseči boljše gospodarsko rast, kot jo ima Evropa, ter jo tako dohiteti. Trideset odstotne gospodarske rasti nekaterih delov Kitajske verjetno ne bomo dosegli, vendar bi morali zaradi vpeljevanja novih tehnologij doseči rast okoli 8 odstotkov, kar je uspešno azijskim tigrom. Sicer bomo tonili in postali za ES popolnoma nezanimivi. Če so v ES trenutno še neopredeljeni glede naše vloge, bodo v 15 letih slika popolnoma izostri. Naše možnosti so predvsem v nas samih. Pri tem se naša opevana prizadevanja po članstvih vseh mogočih oblik zdijo naravnost smešna. Ker so, na žalost, pogajanja bolj trgovske narave in je treba, da kaj dobis, tudi kaj dati, bi zmanjšanje naše preveč očitne želje po raznih članstvih blagodejno vplivalo na nadaljnji razvoj dogajanja. Sicerjarm ni bilo treba nič mledovati za podpis pogodb, saj je njihova gospodarska moč dovoljšnj razlog za interes ES, da bi jo imeli v svojem klubu. Kako deluje unifikacija zakonodaje v ES v očeh malih, ponazarja Luksemburg, ki je že zavrnil podpis spremembe bančne zakonodaje.

Zadeva je zanj tako pomembna, da bi pomenila uničenje njihove glavne in skorajda edine gospodarske panoge. Za podpis bodo gotovo morali dobiti nekaj v zameno, verjetno del finančne uprave celotne ES. Tak neposreden nauk tega primera kaže, da če imaš nekaj, potem za svoj odstop suverenosti tudi nekaj dobiš. V nasprotnem primeru pa se pridruži nerazvitemu klubu ES, ki ima nekaj evrobrakov in poslancev v Evropskem parlamentu, vsekakor pa nima občutne politične moči na zgornjem nivoju odločanja.

Problem, ki je vsekakor izredno pomemben, pa se dviga pri dejstvu, da se bo število članic s sednjih 12, relativno kmalu razširilo na približno 16. Z vključevanjem vzhodnoevropskih držav se utegne povprečje tudi vse do 25. Slovenija je trenutno v poziciji, da je njena vključitev v ES možna pred drugimi državami Vzhodne Evrope. Te pozicije vsekakor ni smiselno izpušiti iz rok, kajti ko bo ES glede na število držav praktično podvojen, bo razlogov, ki bodo preprečevali vključitev nove države, verjetno štirinast več. Predvsem države Vzhodne Evrope, ki si lahko izmislile tisoč vzrokov, ki bi nam preprečevali ne samo vključitev, temveč tudi tesnejše povezovanje. Zato so podpisali sporazumov, ki nam odpirajo zahodne trge, pomembni.

Dr. Zvonko Fazarinc, 65 let, je upokojen, toda pri Hewlett-Packardu v Palo Alto še vedno dela kot višji svetnik, na stanfordski univerzi pa je konzultant. Z obiska v Sloveniji je v teh dneh po pogovorih v vladi odpotoval z nalogo. Doma, v Kaliforniji, bo poskušal s svoje strani napraviti načrt za to, da bi Slovenija našla dejavnost, s katero bi v svetu uspela.

Poleg tega pa so inženirji iz tovarne lahko pravočasno povedali, ali in kaj bi bilo treba glede na specifične zahteve proizvodnje spreminiti. Ta sinergija je za končni uspeh zelo važna.

Ima Slovenija po vašem mnenju izoblikovan koncept povezovanja med podjetji in univerzami?

Mislil, da ga še ni do prave mere razvila. Pripravljen sem, da bi omenjeni sistem deloval.

Kaj bi bilo treba urediti na državni ravni?

Na novo bi bilo treba postaviti finančna razmerja med industrijo ter univerzama in raziskovalnimi laboratoriji. Industrija mora čutiti neko obveznost, ne pa pričakovati, da bo vse zastoj. Vem, da je za industrijo, ki je v težavah, težko pristati še na en dodaten strošek. Slekoprej se bodo morale tudi znanstvene ustanove bolj zanašati na pomoč od industrije kot pa države. To je trend povsod. Privatne univerze v ZDA nimajo nobenih rednih prihodkov od države, pač pa se vzdržujejo iz šolnin in iz daril svojih bivših študentov, ki so postali bogataši. Hewlett in Packard sama iz svojega žepa stanfordski univerzi letno prispevata kakšnih 50 milijonov dolarjev, ker menita, da je to dobra nalozba.

Toda v Sloveniji bi, če bi hoteli ravnati tako, morali precej stvari obrniti dobesedno na glavo.

Prav zdaj je priložnost za to. Zdaj ko je čas velikih sprememb, bi bilo dobro tudi te zade-

ve začeti urejevati z vnaprej določenimi, čeprav še oddaljenimi ciljem. V Sloveniji nikoli doslej nismo imeli vodstva, ki bi bilo tako visokokvalificirano kot ga imamo danes. Tudi Japonci so tako uspešni ravno zato, ker imajo tako dobro vodstvo. Morda ne veste, da deset odstotkov najbolj uspešnih študentov dobi od univerze srebrne ure. Samo študente srebrne ure lahko dobijo državno službo, medtem ko morajo drugi v industrijo. Smetana japonskega znanstvenega sveta se torej pojavja v vladnih krogih. Po drugi strani pa so Japonci zelo lojalni, vzgojeni skorajda v socialističnem duhu. Po njihovem je tisto, kar je dobro za državo, dobro tudi za njih. Pametno vodstvo in lojalno ljudstvo ne moreta dati drugega kot uspeh.

Se vam zdi, da so Slovenci v tem podobni Japoncem?

Žal ne. Imajo eno slabo lastnost, da drug v drugega ne zaupajo. Zelo pogosto je slišati: Kaj bo tisti osel, saj nič ne ve! To se mi zdi velik problem tudi za napredek, saj nacija, ki ne zaupa v svoje ljudi, ne more uspeti. Drug drugega bi morali podpirati, ne pa uničevati. To, da nekdo uspe, je v prid vsem. Tega duha manjka. V Ameriki ljudje tistega, ki je uspel, jemljejo za zgled. Opazujejo ga, da bi se od njega naučili. Pri nas pa, če govorim malo karikirano, se tistega, ki je uspešen, rajši spotakne, samo da ne bi bil preveč hiter pri napredovanju.

Je take nacionalne karakterne poteze mogoče spremeniti?

Zdaj je prehodni čas. Pojavljajo se uspešni ljudje. Če bo nastala neka kritična masa takih, bo tudi ostale lahko počasi prepračala, da bodo na razlike začeli gledati drugače kot doslej. Družba, v kateri smo živeli doslej, je v narodu vzgojila duh, ki ne odobrava velikih razlik. Te morajo postati sprejemljive. V Hewlett-Packardu smo imeli inženirja, ki je pred prihodom v firmo nekaj iznašel in ji to ponudil. Od izdelka, katerega proizvodnja ni bila prav množična, je zato dobival odstotke. Nekaj pozneje je Hewlett Packard dal na trg žepni kalkulator. Pogodba, ki jo je omenjeni inženir podpisal s firmo, je zajela tudi tisto, češar inženir sam ni naredil, je pa bila osnova za kalkulator. Tako je dobival čke za milijonskimi zneski. Niheč mu ni zavidal. Prav nasprotno, glede na to, da je njegov tast vedno govoril, da iz njega ne bo nič, so mu ljudje ta uspeh še posebej privoščili.

Razlog za zavist pri Slovencih zdaj verjetno izvira tudi iz domneve, da ne gre za pošteno pridobljeno bogastvo.

Dokler bo obstajala družbena lastnina, bo prihajalo tudi do nepravilnosti, saj se ima vsakdo za njeno lastnika. Ko bo vse zasebno, do neupravičenega prilasčanja ne bo več prihajalo, saj vsak paži na svojo lastnino.

Kaj se vam zdi največja pomanjkljivost pri nas?

Mislil, da ima Slovenija vse možnosti, da pritegne tuje naložbe. Bojim pa se, da še nima prave infrastrukture. Ceste so tako slabe, da bi se tuje investitorje, če bi to vedel, na meji rajši obrnil nazaj. Oznake krajev in cest niso namenjene ljudem, ki prihajajo od drugod, ampak lokalnemu prebivalstvu. Table z napisom, kako se pride do tako pomembne točke, kot je osrednje letališče, so redke in sramežljivo neopazne. Ko sem vozil proti ljubljanskemu hotelu Austrotel, kjer zdaj prebivam, sem ga od daleč še videl. Ko pa sem avto zaparkiral v hotelski garaži, sploh nisem vedel, kaj bi prišel do njega. Dokler ne prideš do izhoda iz garaže, na katerem nekaj majhnega pisle, sploh ne moreš ugotoviti, kam se obrniti. Če ne bi znal govoriti slovensko, iz garaže ne bi nikoli prišel. Take reči, na videz malenkostne, povejo veliko in odvračajo tuje.

Kako kot Slovenec v tujini gledate na njeno promocijo v svetu?

Slovenci, ki živimo v tujini, smo zaradi domoljublja morda malo pristranski. Kdor je v tujini, je vedno večji patriot, kot če bi bil doma. Zato morda včasih na razvoj Slovenije gledamo bolj optimistično, kot bi si zaslužile realne razmere. Telo ponosni smo na nastope naših političnih delegacij. Milan Kučan je skromen, a kljub temu državniški in naša delegacija ne nastopa s pompom. Hrvaški predsednik Tudman se je po New Yorku vozil z limuzino za odprtimi sirenami, zaradi česar je veliko Hrvatov, ki živijo tam, spravilo denarčice nazaj v žep. Za gospodarski prodor pa potrebuje Slovenija več samozaupanja. Veliko izdelkov ima, ki bi jih lahko prodajala po svetu, ustvariti pa si mora potrebno reputacijo.

Včasih se zdi, da je po začetnem navdušenju ob prehodu v večstrankarski sistem in osamosvojitvi zaradi težav pri premagovanju gospodarske krize zdaj precej razočaranja, skoraj depresivnosti.

Morda v tisku. Ko se doma, tukaj v Sloveniji, pogovarjam z ljudmi, ki sicer znajo biti tudi kritični, je veliko optimizma. Vedo, da gre za prehodne težave, ki bodo trajale še nekaj časa in jih bo pač treba prebroditi. Poglejte, kako se je uveljavil Singapur, ki je postal pravi raj za investitorje. Slovenija ima veliko bolj talentiran in napreden narod, ki ne potrebuje diktature, kakršno imajo v Singapurju. Marsikaj bi lahko naredili. Vem, da v Sloveniji obstaja do planov zelo odklonilo stališče. Toda država potrebuje načrt s cilji, za katerega vsi vedo in na osnovi katerega bodo ljudje vedeli, da se jim plača truditi, ker bodo imeli od tega koristi tudi sami.

Kako ustvariti tako motivacijo?

Imeti bi morali nacionalni program z nekaj cilji, ki bi ga vsi sprejeli. Pred časom me je dr. Peter Tancig vprašal, kaj naj bi to bilo. Dal

sem mu dva primera. Prvi je španski, ki je na nižji ravni. Španija je bila revna država. Odločili so se, da bodo, ker imajo primerno klimo, spomladaj prvi prišli na trg z najbolj kvalitetno zelenjavo. Kraji, kjer so začeli pridelovati sezonsko zelenjavo, so bili nekdanj nerazviti in siromašni poljedelski predeli. Danes so tam ljudje strašansko premožni. Drugič, sklenili so, da bodo hotelske storitve spravili na vrhunsko raven. Zdaj hodi v španske hotele najbolj razvajena smetana, potomci Habsburžanov in podobni, katerim strežejo tako, kot so jim včasih pod Avstroogroško. To je bil nacionalni program, ki sta ga Špancem predstavila kralj in kraljica. Vsi so vedeli zanj in vsi so se zanj tudi trudili. Drugi tak primer na višji ravni pa je bil Kennedyjev načrt vstopa človeka na Luno. Z njim se je, čeprav pri njem niso mogli neposredno sodelovati, identificiralo mnogo Američanov, ki so preko davkov za njegovo izvedbo tudi veliko prispevali. Če bi imeli cilje, ki bi jih vsakdo razumel, bi tudi slovenske državljanke lahko mobilizirali za skupno delovanje.

Kaj naj bi to po vašem bilo?

Morda vrhunski softver, če ne bomo našli česa bolj primernege. Če bi se Slovenija ne zoskcentrirala, bi lahko to dejavnost razvili tako, da bi z njo res izstopali. Za to imamo tudi kadrovske potencialne, poleg tega pa pri softveru množična proizvodnja ni problematična. Prvo kopijo je težko narediti, saj gre za umsko delo. S tem bi odpravili tudi problem majhnih zmogljivosti, ki je preklestvo majhnih držav, saj je množična proizvodnja softvera nekaj najbolj enostavnega. Poleg tega pa gre za ekološko čist izdelek.

Na koga mislite, ko govorite o softverskih potencialih? Na Institut Jožefa Stefana?DRŽAVNI SVET
V ZAKONODAJNEM
POSTOPKUKako
z odložitilnim
vetom?

Državni svet je nov samostojen ustavni organ, ki ga je uvedla ustava Republike Slovenije iz leta 1991.

S stališča teorije o delitvi oblasti, torej o trodelbi funkcij državne oblasti (zakonodajna, izvršilna in sodna oblast), je očitno, da spada državni svet v kategorijo zakonodajnih organov.

Upoštevati je treba mesto državnega sveta v sistemu organov državne oblasti. Ustava v IV. glavi, ki ima naslov DRŽAVNA URE-DITEV, naštevaja najprej državni zbor (čl. 80–95), na drugem mestu pa državni svet (čl. 95–101).

Temu položaju ustrezne so funkcije državne sveta Republike Slovenije, ki jih določa ustava (97. člen):

»Državni svet lahko:

- predlaga državnemu zboru sprejem zakonov;
- daje državnemu zboru mnenje o vseh zadevah iz njegove pristojnosti!
- zahteva, da državni zbor pred razglasitvijo kakega zakona o njem še enkrat odloča!
- zahteva razpis referendumov iz drugega odstavka 90. člena;
- zahteva preiskavo o zadevah javnega pomena iz 93. člena.

Na zahtevo državnega zbora mora državni svet izreči mnenje o posameznih zadevi.

Tako torej iz obeh zornih kotov nedvoumno izhaja, da je državni svet sestavni del zakonodajne oblasti in da je vključen v zakonodajno funkcijo.

Glede vprašanja, ali je Državni svet drugi dom parlamenta, je treba odgovoriti, da ni popoln drugi dom, da torej ni enakopraven z državnim zborom. V teoriji in v praksi v svetu poznajo sistem polpolne in nepopolne dvodomnosti. Primer polpolne dvodomnosti je npr. italijanski parlament, primer nepopolne dvodomnosti pa nemški parlament. Državni svet je nepopoln drugi dom, ker z državnim zborom ne sprejema zakonov enakopravno po dvodomnem sistemu, ampak samo z določenimi elementi dvodomnosti sodeluje v zakonodajnem postopku.

Državni svet je vključen v zakonodajni postopek predvsem z dvema od petih kompetenc: prvič, kot nosilec zakonodajne iniciative; in drugič, kot upravičenec do odložnega veta.

Zakonodajna iniciativa državnega sveta je fakultativna. To pomeni, da DS lahko predlaga zakone, kadar se v svetu za to pokaže interes. Kolikokrat bo DS posegel po tej svoji pravici, je težko predvideti. Obstaja pa verjetnost, da se bodo predstavniki posameznih intresnih skupin večkrat posluževali te pravice za namenom, da bodo na ta način uspešneje uveljavljali interese, ki jih po ustavi predstavljajo v državnem svetu. Po tej pristojnosti bo državni svet posegal tudi namesto odložnega veta.

Odložni veto na zakone, ki jih sprejme državni zbor, je prav tako fakultativnega značaja, kar pomeni, da ga državni svet vložiti ali pa ne. V zvezi z odložitilnim vetom na zakone državnega zbora je bistveno to, da mora državni svet dobiti na vpogled vse zakone, ki jih je sprejel državni zbor. To pomeni, da državni svet lahko do odložitilnega veta na katerikoli zakon (če bi imel argumente zanj). Po ustavi mora predsednik državnega zbora poslati predsedniku državnega sveta vsak zakon prej, preden ga pošlje v podpis predsedniku republike.

Bolj na mlade ljudi, ki so se izobraževali za izdelavo računalniškega softvera in to na naprednih sistemih, Unixu in podobnih. Videl sem jih. Vsakega od njih bi v Hewlett-Packardu takoj vzeli.

Zakaj ste zdaj prišli domov? Zaradi domotvoja?

Lagal bi, če bi rekel, da imam domotvoje. Prišel sem skorajda mimogrede, zaradi službene poti v Evropo. Bil sem na sestanku predstavnikov desetih evropskih univerz, od Oxforda, Cambrida, Glasgowa do berlinske univerze, pariske in milanske, ki se srečajo vsakih šest mesecev. Sem namreč iniciator projekta učenja naravnih pojavov s pomočjo računalnikov, ki ga je v prvi fazi podprla tudi Evropska skupnost. Ko naravne pojave razlagamo na tabli, je to zelo statično. S pomočjo računalnikov pa je mogoče o teh pojavih dobiti vizualno predstavo. Videti je mogoče atome, elektrone in molekule v medsebojnem sodelovanju. Celoten proces naravnih dogajanj je tako veliko lažje razumljiv, kot če bi izhajali iz komplicirane matematične enačbe. Študentom tako dobijo isto sliko, kot so jo imeli v svojih glavah prej, predno so razvili enačbe, ki predstavljajo določen naravni proces. Tako razumejo, za kaj gre in šele potem izpeljejo model tega procesa. Enačba postane rezultat, ne pa izvor razumevanja.

Kako je prišlo do tega projekta?

Firma me je poslala za leto in pol v Ženevo, da bi pomagal pri utrjevanju njenega položaja v nastajajoči združeni Evropi. Obiskal sem okoli 70 univerz, na katerih sem predaval o tej tehniki učenja. Med njimi sem izbral najbolj zainteresirane oziroma tiste, ki bi pri izdelavi takih računalniških programov tudi same lahko največ prispevale. Vsaka univerza je dobila enega do dva računalnika, ki jih firma vsako leto zamenjuje s bolj modernimi. Projekt je postal za univerze tako zanimiv, da so ga začele financirati same, saj menijo, da jim koristi.

Mija Repovž

Državni svet ima za odložitilni veto na razpolago sedem dni po sprejemu zakona v državnem zboru. Državni zbor lahko pregleduje odložitilni veto državnega veta z absolutno večino vseh članov (to je 46 poslancev), drugače zakon ni sprejet.

To torej pomeni, da je državni svet nesporno vključen v zakonodajni postopek, in to v zadnji fazi, preden pride do razglasitve (promulgacije) zakona in preden predsednik republike zakon tudi podpiše.

V zvezi s tem je smiselni predlog državnega sveta, naj državni zbor o spornih zakonih, na katere je vložen odložitilni veto, ne bi samo ponovno glasoval, ampak naj bi o njih tudi razpravljali in jih eventualno dopolnili. Če je v predlogu zakona sporen n. pr. samo en člen, bi bilo pametneje ta člen spremeniti in sprejeti tako spremenjen zakon, namesto da bi tvegali, da prav zaradi tega člena ne bi bil predlog zakona pri ponovnem glasovanju potrjen (vendar se bo to pri čvrsti strankarski disciplini koalicijskih strank komaj zgodilo).

Tudi v nasprotnem primeru – če državni zbor zavrne suspenzivni veto – bi lahko prihranili čas in energijo vseh udeležencev zakonodajnega postopka: če bi državni zbor predlog zakona dopolnil v zadnji fazi, ne bi bilo državnemu svetu potrebno sprožiti novega zakonodajnega postopka za spremembo na ta način sprejetega zakona.

Glede tega bi bilo koristno povzeti ureditev Zvezne republike Nemčije. Tu ima zvezni svet (Bundesrat) na zakone, ki jih sprejme zvezni zbor (Bundestag), v roku treh tednov možnost zahtevati, da se sestane skupni odbor, sestavljen iz članov obeh organov, ki pripravi predlog rešitve. Če skupni odbor predlaga spremembo zakona – to se zgodi v večini primerov – mora o tem ponovno sklepati zvezni zbor. Če zvezni svet s tem novim sklepom zveznega zbora ni zadovoljen, lahko v dveh tednih vloži ugovor (odložitilni veto). Ta ugovor lahko zvezni zbor preglasi z enako večino, s kakršno ga je izglasoval zvezni svet.

Zvezna republika Nemčija ima torej v izjemnih primerih petfazni zakonodajni postopek. Pomembno je, da ima – za razrešitev nesoglasja med zveznim zborom in zveznim svetom – smiselno četrto fazo, ko skupni odbor zveznega zbora in zveznega sveta pripravi kompromisni predlog zakona.

V slovenski ureditvi manjka izjemna četrta faza, v kateri bi državni zbor obravnaval argumente državnega sveta in bi po potrebi sporni predlog zakona dopolnil, namesto da enostavno preglase odložitilni veto državnega sveta. Pri nas ne bi imeli pete faze, ker je odločitev državnega zbora, ko ponovno odloči o odložitilnem vetu državnega sveta, dokončna (čl. 19/2 ustave).

Pripravljen sem, da bo odložitilni veto čez čas dobil svoje normalno mesto v zakonodajnem postopku. To bo doseženo takrat, ko bo prevladalo spoznanje, da odložitilni veto ni (ne sme biti) sredstvo konfrontacije med državnim svetom in državnim zborom, ampak je normalno sredstvo v zakonodajnem postopku za pripravo kvalitetnih zakonov in interesa volivcev.

To pomeni, da je – objektivno gledano – odložitilni veto tudi v interesu državnega zbora. Gre namreč za to, da pomeni odložitilni veto sicer s strani državnega sveta izvirajoč čas za premislek, ki pa ga bo lahko tovrstni izkoristil državni zbor, da bo o spornem zakonu še enkrat razmislil in ga eventualno dopolnil.

Časopisni poročevalci je zabeležil argument nekaterih članov poslanske komisije državnega zbora proti sprejemu predloga državnega sveta, naj bi državni zbor razpravljal o odložitilnem vetu, češ da bi s tem državni svet de facto pridobil zakonodajno vlogo in postal drugi dom.

Ta argument ne stoji, kajti državni svet že ima z ustavo določeno mesto v zakonodajnem postopku. Zgled svojega mesta državni svet ne more širiti – tudi če bi hotel – v smer, da bi postal enakopraven drugi dom z državnim zborom. Državni svet ni dal nobenega takega predloga.

Vendar pa na drugi strani te vloge državnemu svetu tudi ni mogoče vzeti brez ustavne spremembe. Zato se sedanja razprava o suspenzivnem vetu brez potrebe obremenjuje s teoretičnimi razmišljanji o dvodomnem parlamentu.

Ivan Kristan

V MOSTARJU

ZAJEBANO MESTO

V hladni kletni obednici franciškanskega samostana v Mostarju je pater Drago Tolj, hercegovski franciškanski provincial, počasi srkal domače rdeče vino in modroval o politiki. Drugi menihi, s katerimi sva s kolegom, angleškim fotografom Alexom Suttonom, večerjali, so se že poslovili in se odpravili k počitku, midva pa sva še ostala in poslušala patra Tolja, ki nama je vročerkno pripovedoval o razvoju dogodkov na tem območju v zadnjih nekaj dneh.

Govoril je poznavalsko in samozavestno v tekoči nemščini in premolknil le za toliko, da si je nallil še en kozarec vina ali segel po naslednji cigareti »croatia filtra«, ki jih je prizigal eno za drugo. Aprila lani, ko se je popoldne sprejel po samostanskem vrtu, so prileteli srbski helikopterji. Izstrelili so tri rakete na ravnost v cerkev in jo popolnoma uničili. Menihi in bližnji sosedje so pomagali pogasiti požar, patra Tolja, ki je bil ravno takrat blizu cerkve, pa je šrapnel od zadaj zadel v glavo. Razen njega ni bil ranjen nihče, pa tudi njegova rana ni bila nevarna.

Dva meseca kasneje so se Hrvatje in Muslimani združili v protiofenzivi in potisnili Srbe nazaj čez hribe, od koder so že prej s topovi tolkli mesto. Stari del na vzhodnem bregu Neretve, ki so ga Srbi prej zasedli, je zdaj v glavnem spet v muslimanskih rokah, toda od njega so ostale le še ruševine. Srbski topovi so še vedno dovolj blizu, da bi ga lahko dosegli, vendar so zadnje granate padle na Mostar nekako pred petimi ali šestimi tedni.

Ura je deset in pater Tolj si nalije še en kozarec. Eden od bratov mu je prišel povedat, da je ravnokar izvedel, da so muslimanski »skrajneži« v Konjicu ugrabili tri franciskane. Vest je patra Tolja očitno vznemirila. Nallil si je še en kozarec in pojasnil, da ne more biti brezskrben, dokler »mudžahidi« grozijo, da bodo prišli ponj. V bistvu ga lahko tudi ubijajo, če se jim zahoče, je mirno dodal, toda izveleki ne bodo iz njega ničesar.

Foto: René Schultz

Vino se ga je pomalem že prišlo. Zaradi vesti o ugrabitvi in bojih okrog Viteza je čisto obupan. Dan za dnem moli v upanju, da Hrvatje in Muslimani v Mostarju ne bodo ravnali enako, kajti napetost se je v mestu v zadnjih nekaj dneh stopnjevala do skrajnosti. Krivdo za nedavni izbruh sovražnosti pripisujejo mnogi Vance-Owensu načrtu, po katerem naj bi Mostar, Vitez in okoliški kraji pripadli Hrvatom.

Čisto blizu se iznenada oglasi težka strojnica in prekine patra Tolja sredi stavka. Sledi zopno žvižganje granat. Slisi se tekanje in vpitje in potem spet zareglja strojnica. Tišina. Zdi se nam, da se je streljanje slišalo prav izpred samostana, zato se pater Tolj zaskrbijo ozre navzgor proti kletnemu oknu, kot bi pričakoval, da bo vsak hip nekdo planil skozenj. Spet zaslišimo vpitje, potem granato in za njo še eno. Streljanje takoj zatem potihne, iznenada, kot se je bilo začelo. Ker se je že zdavnaj znočilo in je bilo prenevarno, da bi človek hodil ven, sva se z Alexom odločila, da bova iz sobe v zgornjem nadstropju pogledala, kaj se dogaja. S presledki je pokalo okrog samostana in drugod po mestu še vse tja do jutra. Tu in tam je mimo okna prižigala kaka granata in opazovala sva lahko svetle sledi krogel, medtem ko sva poslušala BBC, ki je poročal o hudih bojih na območju Viteza, kjer je bilo ubitih že kakih 150 ljudi.

V Vitezu sva bila namreč prvotno namenjena, toda Hrvatje, ki nadzorujejo most malo niže od Jابلance, so se obstrleljivali z Muslimani na drugem bregu in niso bili pripravljeni odstraniti min, ki so jih bili položili na cesto. Ker so bili vsi njeni poskusi, da bi jih pregovorila, zaman, sva se bila prisiljena vrniti v Mostar, od koder se zaradi spleta okoliščin nisva mogla premakniti nikamor, zato nama ni preostalo nič drugega, kot da ostaneva.

Ko sva naslednjega dne stopila pogledat okrog samostana, sva lahko videla sledove nočnih bojev. Ulice, ki so bile ob osmih zjutraj že polne ljudi, hitečih na delo, so bile posute s polomljenimi vejami in zdrobljeno opeko. Muslimanski protitankovska raketa, ki je minulo noč letela mimo najine spalnice, je zadel muslimansko stanovanjsko hišo kakih 200 metrov naprej na koncu ulice.

Čisto blizu samostana so se spopadli vojaki HVO in BiH. Slednji imajo v rokah prav majhen del mesta in so v glavnem v obroču HVO, ki ima postojanke na severu, jugu, vzhodu in zahodu in nadzoruje pretežno del mestnega središča. Po okoliških hribeh, kjer so bili še lani srbski položaji, je razpostavila celo 20-milimetrske topove in minomete.

Muslimani imajo v rokah večji del starega dela mesta na vzhodnem bregu Neretve, do

koder se pride z avtom po zahodnem bregu in prek elektrarne. Jez, na katerem so pustile granate nešteto sledov, je treba prečkati nadvse previdno. Pogosto se namreč zgodi, da kolo obiti v luknji in avto enostavno ne more več nikamor. Ta jez je edina prometna povezava med bregovima, pa še ta je v dosegu srbskih topov. Z najino najeto »katrc« sem vozil nori slalom med luknjami, Alex, ki se je trdno držal in mižal, pa je tulil na ves glas, da se česa takega ne gre nikoli več. Ampak globoko v sebi je, to sem vedel, užival.

Svedba sva varno prikrmarila na drugo stran in edine posledice, ki sva jih občutila, so bili scejfani živci in presekana guma. Zamenjala sva jo in si pri tem priznala, da sva naredila napako, ker sva se hotela peljati z avtom, saj bi čisto preprosto lahko prišla čez peš. Stari del mesta je verjetno eden najlepših v državi, čeprav se ga je med srbsko okupacijo in protiofenzivo, ki ji je sledila, večji del spremenil v ruševine. V zlatarski četrti (ali kumundžiluku) imajo filigrani in lastniki drugih lokalov obilo prometa, toda muslimanski vojaki, ki stražijo stari most, so še vedno nemirni. Večina džamij, pravzaprav vse so že bile kdaj tarča obstreljevanja. Pred hotelom »Neretva«, ki je tak kot švicarski sir, si ljudje nakatajo vodo v plastične kante in jih vozijo domov s samokolicami. Tip grozljivega vdeza, za kakih 20 centimetrov višji od mene, pa jih imam že jaz 193, se nama je predstavil in mi pri tem skoraj zdrobil roko. Očitno ga je zanimalo, kaj počneva. »Kaj dva mlada fanta, kot sta vidva, delata na kraju, kot je ta?« je vprašal in si pri tem sukal orjaške brke. »Samo nekaj fotografij bova posnela,« sva mu pojasnila, toda on se je že začel zapir v moj z žepi poiti jopič in si ga začel podrobno ogledovati. »Mostar je zajebano mesto,« je dejal in ko sem ga vprašal, zakaj tako misli, je pristavil: »Poln je Muslimanov.« Medtem je še otipaval moj jopič in priznati moram, da sem postal kar malo nervozen. »Muslimani, Hrvatje, vsi so zajebani. Sovražim jih vse. To mesto je zares zajebano.« Začel sem si ogledovati njegovo uniformo in iskati na njej oznake, po katerih bi lahko sklepal, kateri vojski pripada. »Si Srb?« sem ga vprašal in se še tisti hip zavedel, da bi ga s tem vprašanjem lahko užalil. »Ne, kje pa. Nemec sem. Iz Nemčije sem prišel.« To ni moglo biti res, kajti njegova nemščina je bila še precej bolj polomljena od moje. »Od kod si pa ti?« je hotel vedeti in dobil je odgovor: »Iz Londona.«

»Oh, ja, London. Margaret Thatcher. Dobra je bila. Ampak zdaj hoče dati Muslimanom puške, da bodo lahko pobili še več ljudi. Tudi Margaret Thatcher je zajebana.« Medtem se je Alex oddaljil in me pustil s čudakom samega. »Pa imaš res dober jopič,« se je ta spet ogledal in se mi z dvema prstoma obesil na zanke na obeh straneh, da bi preveril, kako močni sta, potem pa je začel preskušati še žepce. »Ja, res je prav dober jopič. Prva si videti v njem. Poslušaj, kaj, ko bi ga dal meni?« Vedel sem, da v nobenem primeru ne bom kos možakarju, ki ga je bilo precej več skupaj kot mene, pa še oborožen je bil. »Zelo mi je žal. Res ne morem,« sem mu odgovoril. »Pa zakaj ne? Ti imaš veliko denarja. Ti si iz Londona. Lahko si kupiš drugega, ko se boš vrnil.« In testiral je naprej moje žepce in jih cukal navzdol s svojimi orjaškimi šapami. »Dobro bi bil za granate in za naboje tudi.« Skušal sem ga prepričati, da je samo ribiški jopič in da za granate ne bo dovolj močan, pa je bilo vse zaman. »Poslušaj, zakaj ga ne bi dal meni?« »Ker ga potrebujem,« sem se izvil. Še malo, sem si mislil, pa me bo ustrelil in si ga enostavno vzem. Nekaj ulic naprej je treščila granata in pogovora je bilo konec. Rekel sem mu le še, da moram nujno pogledati, kaj se je zgodilo, in jo odkuril. »Srečno,« je vpil za mano, ko sem se naglo oddaljeval, »in prinesi mi jopič, ko se boš vrnil!«

Naslednji dan sva se odpeljala do hotela »Mostar«, ker sva upala, da bo tam Ron Warne, Anglež, ki je zadnjih osem mesecev uril 2. bataljon 1. mostarske brigade. Ta strokovnjak za razstreliva, ki se je nameraval v naslednjih dneh poročiti z domaćinko, nama je lubeznivo pomagal, ko sva prispevala v Mostar, in naju odpeljal do samostana. Toda zdaj naju je sprejel Baba, Warneov prijatelj, ki je bil videti vse prej kot dobre volje, in fantje, ki jih je pripeljal s seboj, so obstopili najin avto, kakor hitro sva zlezla iz njega. Baba nama je pojasnil, da so naju zadnja videli v družbi z Warneom, preden ga je HVO, ko se je tiste noči vračal iz samostana, aretirala. Zazdelo se nama je, kot da sva v njihovih očeh nekako kriva za to, kar se je zgodilo. Kljub temu naju je Baba prosil, če bi lahko kako pomagala ali vsaj govorila s HVO. Zaskrbljena, ker so prijeli najinega rojaka in ker bi kaj hitro lahko postala muslimanska vohuna, sva sklenila, da bova skrajno previdna.

Po vsakodnevni poročili o pokolih in bojih med Muslimani in Hrvati v Vitezu in okolici je bilo mogoče sklepati, da bo HVO že v kratkem postavila armadi BiH v Mostarju zadnji rok, do katerega mora zapustiti zahodni breg, ki ga je bila zasedla, in se »umakniti« na vzhodnega. Zavedajoč se, da to ne bo preprosto, je sklenila izkoristiti ujetnike, ljudi, ki so bili Ron Warne, ki so za Muslimane dragoceni. Baba in njegovi tovariši so imeli torej v mislih izmenjavo ujetnikov, toda najprej so morali do njih priti. Tako naju je Baba povabil, da bi kasneje prišla v »Garden Cafe«, v katerem se zbira v glavnem vojaki BiH in civilisti vseh narodnosti, vodijo pa ga neki Daniel, ki je čisto ženskega vdeza, in strah zbujajoča dvojčka, ki sta se borila na hrvaški strani. Zaročenka Rona Warnea streže v tem lokalu pijajo. Ko sva vstopila, je njen oče, ki je sedel na drugem koncu, vstal in prišel do naju. S pomočjo Babe, ki je prevajal, naju je vprašal, ali lahko kako pomagava Ronu Warneu. V silnem strahu, da bo hči ob moža, mu očitno ni šlo v glavo, da kaj dosti ne bova mogla storiti. Preden se je poslovil, naju je še posvaril, naj bova skrajno previdna. Baba mu je pritrdil in nama svetoval, da bi bilo modro, če bi odšla. Ljudje so preveč prestrašeni, je dejal, in pripomnil, da bi bilo tudi bolje, če s HVO ne bi imela stikov.

Poleg Babe je sedel Vjeko, 20-letni Hrvat, ki se je boril na strani HVO. Bil je v civilu. Uniformo, je povedal, nosi samo ponoči, kadar ga potrebuje »posebna enota«, ki ji pripa-

da. Čeprav sta z Babo dobra prijatelja, je priznal kruto resnico, da kaj lahko drug druga ubijeta, če se bo situacija razvijala naprej tako, kot se zdaj. Potem je pokazal na veliko stavbo onstran ulice, v kateri prebivajo muslimanski begunci. Kakih 1500 jih je vsega skupaj in postali so velik problem, je dejal, kajti Mostar je hrvaško mesto in domaćini jih niso prav radi sprejeli.

Baba je po drugi strani pojasnil, da je HVO pred kratkim zagrozila, da bo tukaj »povzročila težave«. Ker sem opazil, da Baba in tovariši niso oboroženi, sem to omenil. Odgovoril mi je Zocka, 20-letni Srb, ki se bori v 2. bataljonu in je najboljši Babin prijatelj. Povedal mi je, da ne marajo nositi orožja, kadar se zadržujejo v bližini begunskega centra, ker nečejo tudi okoli nobenega streljanja. Mislim, da moraš biti prav pogumen, če se odločiš za kaj takega, saj so vojaki BiH v polni pripravljenosti.

Naslednjega dne je teklo življenje na »Boulevardu«, dolgi ulici z lokali na obeh straneh, normalno dalje. Vse mize so bile zasedene in ljudje so se gledi na soncu, na ulici pa so se igrali otroci. Le kake štiri ali pet ulic dalje proti vzhodu so ob reki prežali ostrostrelci na civiliste. Do poldnega so ubili dva. Glede tega sva povprašala na glavnem poveljstvu HVO in povedali so nama, da so streljali ostrostrelci BiH, medtem ko so nama pri 1. mostarski brigadi zagotovili, da je bilo to delo HVO. Skušala sva si ustvariti lastno mnenje, toda izkazalo se je, da je prevajanje po mestu med hrvaškimi in muslimanskimi kontrolnimi točkami nadvse naporno, pa tudi sumljivo. Na vsaki so naju namreč spraševali, iz katerega konca mesta sva prišla in zakaj. »Pri nas je tako kot v Bejrutu,« nama je povedal mladi vojak, ki je vlekkel veliko, na roke zvito cigareto in bil sploh urejen tako, kot da bi si obetal najmanj glavno vlogo v »Vodu«.

Tiste noči (od 18. na 19. april) so z obeh strani grmeli topovi, da se je slišalo do samostana. V prvih jutranjih urah je padlo šest borcev: HVO in vojska BiH sta izgubili vsaka po tri. BBC je iz Viteza spet poročal o hudih bojih, ki so zahtevali 150 žrtev, v glavnem med civilnim prebivalstvom. Hrvatje so menda postavili pred zid cele muslimanske družine in jih postrelili, toda Tomislav Mozal je naslednjega dne po Radiu Mostar zagotovil, da so pokol zakrivil muslimanske sile skupaj z mudžahidi.

Naslednjega dne, torej 19. aprila, sva se spet odpravila do hotela »Mostar«, da bi se sestala z Babo, kar je postalo izredno nevarno, ker so bili ostrostrelci, muslimanski in hrvaški, razpostavljeni po vsem mestnem središču. Strelci na vseh vogalih so imeli prst nenah na petelinu. Baba in drugi vojaki iz 1. brigade so zdaj stanovali nasproti hotela, v katerem ni bilo več varno. V minulih dveh nočeh, je povedal Baba, jim je HVO poslala 20 granat. Enega borca je ubila granata, drugega ostrostrelce. Neki 19-letni Hrvat iz 1. brigade je pravil, da je prejšnji dan ustavil avto, ki je peljal mimo hotela, in aretirati voznika. Ko je ta, bil je borec HVO, zlezal iz avta in dvignil orožje, ga je od zadaj ustrelil v glavo ostrostrelce, po vsej verjetnosti hrvaški. Zakaj, ni znal nihče odgovoriti.

Baba je že nekaj dni govoril zelo nerazločno in od časa do časa se je zdelo, kot da bo vsak hip sredi pogovora zaspal. Bil je tak, kot da bi se »vdal v usodo, odkar jim je HVO zares postavila 48-urni rok, v katerem se morajo umakniti. Zatekel se je k namilom, da bi pobežnil pred realnostjo, ki ga je obdajala. Nobenih tist ni bilo več o Ronu Warneu. Baba in njegovi tovariši, pa tudi Warneova zaročenka in njen oče so bili nekako razočarani, ker nisva ukenila ničesar, da bi ga rešila. Po svoje sva jim postala tudi sumljivi, ker sva še vedno stanovala v samostanu, saj so po tem najbrž sklepali, da se nagibava na stran HVO. Ko smo se tako pogovarjali, je pripeljal mimo hotela avto. Vsi so dvignili puške in jih pripravili na strel. Ker vsak hip pričakujejo tak ali drugačen napad, nočejo ničesar tvegati. Prešinito me je, da so fantje zares hrabri borci. Noben med njimi ni bil

starejši od 25 let in bili so zelo slabo oboroženi, če upoštevamo, da so imeli samo kalašnikovke.

Dvajsetega aprila zvečer je Unprofor pripeljal v središče mesta šest oklepnih transporterjev in jih razpostavil na glavna križišča, kjer sta bili HVO in vojska BiH narazen kvečjemu kakih 150 metrov. Po stanovanjskih četrtih so lepaki že nekaj dni pozivali k protivojnim demonstracijam, ki naj bi bile ta večer, in resno naju je skrbelo, kaj bo, ker je vse preveč spominjalo na to, kar se je zgodilo aprila lani v Sarajevu. Zbirališče naj bi bilo na samostanskem vogalu, toda ko so ljudje začeli prihajati, so jim pripadniki HVO in španski vojaki OZN svetovali, naj gredo domov. Pater Tolj in vsi menihi so se ob prihodu Unproforja zbrali zunaj in ko se je tistih nekaj ljudi, ki so prišli na demonstracijo, vrnilo domov, so postali vojaki HVO zelo nemirni. Pripeljal je avto in iz njega so zlezli štirje vojaki, da bi zamenjali stražo. Iz prtljajnice so mrlično pobrali najrazličnejše orožje, med drugim tudi tri protitankovske rakete, potem pa nestrpno zavreli položaje po vseh vzdolž ceste. Eden od njih je z radiom, prisiljenim k usesu, koračil gor in dol in bilo je jasno, da sprejema povelja svojega starejšega, saj se je njegovo kričanje slišalo prav do nas. Trije hihitajoči se otroci so stopicali okrog vojakov, ki se je za pogorelim kioskom na avtobusni postaji ulegel na tla. Mimo vozila Unproforja, postavljene sredi ceste, je prišla natakarka iz bližnjega bifeja s polnim pladnjem kavnih skodelic, ki jih je po vsej verjetnosti nesla utrujenim vojakom, čakačim takoj za vogalom. Bilo je, kot da se ne bi zavedala, ali pa, kot da se ne bi menila za to, da hodi mimo dveh sovražnih vojsk, ki sta narazen komaj kakih 150 metrov, in da je tako napeto, da bi se lahko vsak hip odprl pekel, če se španski vojaki Unproforja ne bi postavili vmes. In rečem lahko, da predvsem po njihovi zaslugi tiste noči ni bilo streljanja.

Drugi dan sva spet tvegala vožnjo po mestu. Prti sva hotela do glavne bolnišnice, ker sva slišala, da so ostrostrelci zgodaj zjutraj ubili pet ljudi, ki so šli v službo. Takrat še nisva vedela, da so v mestu tri bolnišnice, kar pomeni, da bi žrtve lahko odpeljali v katerokoli od njih. Podvig je bil nadvse tvegan, ker so bili ostrostrelci na preži prav povsod po mestu. Naposled sva ugotovila, da potrebujeva dovoljenje glavnega poveljnika HVO, če hočeva obiskati te bolnišnice. Ker ni bilo nikogar, ki bi nama to dovoljenje lahko podpisal, so naju poslali na drugo poveljstvo na drugi konec mesta, toda tudi tam nisva imela sreče. Zato sva poskusila še v tretje. Toda ko sva se za las izognila krogom ostrostrelcev, sva naposled le spoznala, da bo bolj modro, če odnehava. Zavedela sva se, da je vse prej kot smiselno prevažati se z enega konca mesta na drugega in se izpostavljati ostrostrelcem zaradi dovoljenja, da lahko prideva do nekoga, ki ga je ostrostrelce ravnokar ubil.

Odločila sva se, da vsaj še eno noč ostaneva v Mostarju, kajti obupni poskusi, da bi posnela na film situacijo, v kateri sva se znašla, so nama nakopali več sitnosti, kot je bilo dejansko potrebno. Prejšnji dan, malo po tistem, ko nama je pater Tolj povedal, kako vesel je, da so Muslimani izpustili tri menihe, ki so jih bili ujeti v Konjicu, je pred samostanskim vhodom ustavil avto, poln pijanih vojakov HVO, in tisti, ki je vozil, mi je, ko me je zagledal, zavpil, da bi ga lahko slikal. Ker ga nisem prav razumel, ali res hoče, da ga fotografiram ali ne, in ker ga tudi nisem hotel užaliti, s tem da bi ga zavrnil, kajti navsezadnje so bili vsi do zob oboroženi, sem se očitno predlogu obotavljal, zato se je vzmernil. Na vsem lepem je pobesnel, izvel prav nerodno iz toka avtomatsko pištolo in začel z njo kot nor mahati dvema vojakoma, ki sta stala vmes, naj se umakneta. Medtem je pištolo napel. Z napol dvignjenimi rokami sem se začel prav počasi ritensko umikati. Na vso moč sem se trudil, da bi bil videti miren in zbran, čeprav me je bilo, to si upam brez

sramu priznati, nepopisno strah. Bil sem že pripravljen, da me bo zadelo, ko se je eden od sopotnikov kdove zakaj odločil, da napravi konec bedasti igri, in je vozniku primazal prav pošteno zausnico. Nekaj trenutkov sta strelma drug v drugega, kot da se bosta pobila, potem pa sta bruhnila v krah in vsi drugi so se jima pridružili. Vrnili sem se v relativno zavetje samostana in našel patra Tolja v kletni jedilnici pri obedu. Dva kozarca njegovega odličnega domačega rdečega vina sta mi vili toliko poguma, da sem si spet upal na ulico.

Zaradi občasnega streljanja, ki se je oglašalo z različnih koncev mesta, in napetosti, ki je vsak hip grozila z izbruhom, ker nobena stran še ni dosegla kakega bistvenega napredka, sva se z Alexom odločila, da se po mestu raje odpraviva peš. Mirovne sile, ki so bile še vedno na glavnih križiščih, so, kot je kazalo, naredile vtis le na nekaj vojakov obeh strani, ki sta si v neodločenem položaju še vedno stali nasproti. V minulih dveh nočeh sta kaki dve granati prižigali čez glave španskih unprofrocev, ki pa se na ta način očitno niso dali preganiti in so ostali trdno na svojih položajih. Čeprav so se ljudje zavedali, da je orožje na teh skrajno nevarnih križiščih v rokah izredno mladih fantov, so predržno hodili po sredi ceste. Videli sem starejšo žensko, ko se je čez cesto vracala iz trgovine, drugič spet so se prikazali otroci, ki jih je vleklo, da bi pri Špančih dobili kake sladkarije. Na drugem koncu, zadaj za hotelom »Mostar«, so se šli madoletniki, kdo je večja »reva«. Smisel te igre je bil počasi prečkati ulico, ki jo je od začetka do konca držal na muhi ostrostrelce. Kdor je stekel, je bil šleva in je izgubil.

Čez čas sva ugotovila, da imava tega dovolj, in začela sva iskati lokal, v katerem sva kosila prejšnji dan. Ko sva ga našla, so bile na njem še sveže sledi krogel. Tisti dan je bil zaprt. Oziroma sva se začela naokoli. Opazila sva, da pravzaprav stojiva na povsem opusteli ulici, zato sva sklenila, da se odpraviva kosilu v Mostarju in si privoščiva raje večerjo v Splitu. Ko sva se po bližnji odpravila nazaj proti samostanu, je iz hiše na koncu ulice prižigala krogla, zato sva si za vogalom hitro poiskala krite. Pred nama se je znašla znana postava. Bil je Babin prijatelj. Pri priči nama je postalo jasno, da sva nasproti hotela »Mostar« in da fant ni prijateljsko razpoložen. Nameril je v naju in zavpil nekaj, česar ne jaz ne Alex nisva razumela. Bil je ves prepoten in nervozen in prišla sva do tega, da zahteva od naju, naj se mu približava. Od zadaj se je prikazal še en znani vojak, ki je mahal s kalašnikovko, naj stopiva k njegovemu tovarišu, ki je še vedno vpi. Hotela sva se izogniti temu koncu, ker sva se zadnja dva dneva zadrževala v glavnem na območjih pod nadzorstvom HVO in bi s prehajanjem z ene strani na drugo in nazaj zbujala preveč sumov. Ob spoznanju, da sva pravkar padla v ujetništvo, se mi je sprva zdelo smešno, kako to, da se to ni zgodilo že prej, toda sprijazniti sva se pač morala z dejstvom, da tisti fantje, s katerimi sva še pred nekaj dnevi pila kavo in klepetala, zdaj merijo v naju.

Odvedla sta naju do stavbe nasproti hotela »Mostar«, v kateri se je nastanil 2. bataljon 1. mostarske brigade. Vojak, zelo visok fant z granatami, navješeni na plašču, in pištolo, zatakajeno spredaj za hlače, je prišel po naju. Očitno ga je zbegalo, ko naju je spet videl, in strmel je v naju, kot da ne more verjeti. »Kaj delata tukaj? Zakaj sta se vrnila? Od kod prihajata? Zakaj sta še vedno v Mostarju?« Iz hiše, oblozene z vrečami peska, se je prikazalo še več vojakov, ki so hoteli videti, kaj se dogaja. »Zelo nevarno je tukaj. Morala bi že oditi!« Potem sta se pojavila Saša in Zocka in ko smo si prijateljsko stisnili roke, sem prestregel nekaj sovražnih pogledov. Visoki fant z granatami se je vrnil v hišo in pri tem jezno zmajeval z glavo. Borci 2. bataljona so bili pripravljeni in so čakali, kdaj jih bo HVO napadla. Hrvaški ostrostrelci so bili na položajih le kakih 200 metrov dlje in so od časa do časa pomerili v bencinski tank avtomobila, ki je ostal na cesti še od taktar, ko se je hrvaški vojak predal Saši. Tank se ni hotel vneti, ker je bil že prazen, bil pa je dobra tarča za urjenje

ostrostrelcev in hkrati razlog, da so bili borci 2. bataljona nenehno v pripravljenosti. Saša je bil tak, kot da že več dni ne bi spal. Minulo noč je treščila v njegovo sobo granata, ravno ko je odšel na stranišče. Njegov prijatelj in imel take sreče. Ostrostrelce ga je zgodaj zjutraj ubil prav pred hotelom. Babe ni bilo in očitno je bil pri dekletu. Doumela sva, da hotel ni tako varen, kot se zdi na prvi pogled. Topovske granate so izvrtale luknje v njegove zidove in povsod naokrog so ležali kupi zdrobljene opeke. Drugi bataljon je imel v njem bolj malo, če sploh kaj zaščite pred napadi HVO. Tistega večera se je iztekel rok za predajo, vendar 1. mostarska brigada ni imela nikakršnega namena, da odloži orožje in se vda HVO. Vse je kazalo, da so se pripravljeni boriti do zadnjega naboja.

Nisva bila povsem prepričana, ali sva še ujetnika ali ne. Kakih deset minut sva posedela in se pogovarjala s Sašo in Zocko. Prisledil so še drugi borci in obnašali so se nadvse prijateljsko. Nekje blizu reke je odjeknil topovski strel in pok se je razlegel po vsem mestu. Vprašal sem Sašo, kaj nameravajo storiti, saj bi bilo samomorilsko, če bi skušali kljubovati tolikšni premoči HVO. Presenečen sem bil, ko se je izkazalo, da Saša in Zocka sploh ne vesta za ultimati, kar se je nama z Alexom zdelo zelo čudno. Zastavila sta nama vse polno vprašanj o položajih HVO in razpostavitvi topov, o tem, kaj počno in kakšno je »razpoloženje«. Čeprav sem slutil, da vesta veliko več od naju, saj imajo svojo obveščevalno službo in se ljudje na ulici družijo povsem svobodno, se mi je vseeno zadelo, da bi lahko nekako pomagala. Toda naj sva čutila še tako naklonjenost do te pešice slabo oboroženih mladih borcev, ki jih je bilo vsak dan manj, bi bilo hudo napak, če bi se kakorkoli vmešavala, zato sva skrbno pazila, da nisva preveč izdala. Zaradi aretacije Rona Warnea in vsakodnevnih voženj med položaji HVO in vojske BiH sva bila že dovolj sumljiva in bilo nama je jasno, da bi naju zlahka spoznali za vohuna. Da bi bila ironija še večja, sem se začel tako tudi počutiti.

Visoki vojak z granatami se je vrnil iz hiše in naju prežirljivo premeril od nog do glave. »Odšla bosta. Takoj. In glejta, da se ne vrnete več.« Saša je bil kot v opravičilo skomignil z rameni in naju prosil, da se posloviva. Zazelela sva jim vso srečo in se odpravila nazaj proti samostanu, kjer se ni položaj še prav nič spremenil in so bili borci HVO in BiH še vedno vsak na svoji strani ceste. Španci pa pasivni na sredi. Nekaj menihov je prišlo iz samostana in ogovarjali vojak, ki so postajali vse bolj nervozni in razdraženi.

Iz muslimanskega dela mesta, ki se je začel na drugi strani ceste, se je z minareta oglašil na trak posneti klic k molitvi, ki je v Mostarju v zgodnjih večernih urah nekaj povsem običajnega. Toda tokrat so videli hrvaški borci v njem muslimanski izziv. Alexu in meni se je to zdelo smešno in opazil sem, da se je tudi pater Tolj nekajkrat namuznil. Vojak, ki je pred dnevi koračal sem ter tja, medtem ko ga je njegov nadrejeni po radiu nadiral, je zdaj spet hodil sem ter tja, le da je bil tokrat oborožen z nabitim ročnim raketometom. Vse stvar je vzel očitno zelo osebno in poznalo se mu je, da bi najraje nameril in odpilnil vrh minareta, če ne bi bilo Špancev, ki so ga prikraščali za to zadovoljstvo.

Videla sva, da nama ne kaže več ostati, zato sva na hitro pospravila svoje stvari. Ostrostrelci v središču mesta so postajali vse bolj in bolj dejavni in civilistom niso priznawali. Ker sva bila v tistem času edina tuja novinarja v tem kraju, se jim je ponujala izvrstna priložnost, da začno policično igro zvrčanja krivde na druge, v kateri so tako spretni. Preveč ljudi sva že spravila v stisko in naveličala sva se že tega, da se morava vedno ozreti, kadarkoli se tik za nama ustavi avto. Navsezadnje pa, ali bi se v vsej tej zmedini moriji sploh kaj poznalo, če bi zmanjkala še dva fotografa? Čeprav je bilo najino potovanje popolna polomija, ker nisva prišla do Viteza, kamor sva se bila namenila, se nama je zdelo, da bi bilo mogoče vendarle bolj pametno, če bi od tuda izginila. Ko sva zapuščala Mostar, se nama je posrečilo brez težav priti skozi zadnji dve kontrolni točki in pomislil sem, da pravzaprav nimava nobene pravice hoditi, oborožena v usoda bo odločila o 2. bataljonu 1. mostarske brigade, toda midva ne moreva biti več ravnodušna od tega, kar je vojna vihra naredila iz tega mesta, katerega prave podobe nama ni bilo dano pokazati.

Rene Schultz

Foto: René Schultz

ITALIJA

Dnevi preloma

Dva tedna, ki sta minila med odstopom zadnje vlade »starega režima« prve italijanske republike in nastopom nove vlade, ki naj zgladi miroljubno, nekrvavi prehod k »novemu režimu« druge republike, sta nabita z dogodki, pomeni, prispodobami, ocenami minulega in pričakovanj v prihodnje. Vse je v njem – od delegitimiranosti političnih elit in parlamenta do prvih nektrave kulturne revolucije. Ogledalo razkroja verodostojnosti ustanov države do krize političnega predstavitelstva, podoben prikaz dejstva, da vladajoče plasti nerade zapustijo oblast tudi tedaj, ko so povsem izgubile zaupanje državljanov.

Če bi kronološko obnovili dogajanja bi za razumevanje pomena krize morali začeti s poslovnito mislijo premiera Amata, ko je v parlamentu – moralno preluknjano s kazenskimi preiskavami – naredil ne le bilanco svojega vodenja, ampak tudi »sistema«, za katerim so simbolno italijanski državljani na referendumu 18. aprila potegnili zaveso. Izidi referenduma, ki so potrdili široko nezadovoljstvo do političnih strank kot posrednikov med ljudstvom in oblastjo, pomenijo po Amatovem mnenju »aventično zamenjavo režima, ki je po sedmih desetletjih zadala smrtni udarec partijski državi, uvedeni v Italijo s fašizmom in jo je republika po vojni prevzela, s to razliko, da je edino zamenjala z množino«.

Amato, univerzitetni profesor ustavnega prava, ni govoril prosto, trenutek je bil preveč resen. Vsaka beseda je stala na svojem mestu, v javnost so padale kot kapljice iz kapelice, urejeno, brez obzirov. Italija – samo malo zamaskirani enostrankarski sistem? Kontinuiteta med partijsko državo pod fašizmom in vladavino krščanskih demokratov 45 let po polomu fašizma in izgubljeni imperialistični vojni? Slišali so se protesti z vseh strani. Kako si je upal govoriti o »režimu«, kako je mogel fašistični enostrankarski sistem primerjati s povojnim večstrankarskim in namigovati na tiho »konsociativno« zvezo krščanskih demokratov s komunisti?

Toda analiza vzrokov sedanje krize je že tako napredovala, da se Amatovim izizvalnim besedam pridružujejo tudi zgodovinarji. Seveda so razlike med dvema obdobjema v teh sedemdesetih letih velikanske; kako bi bilo mogoče pozabiti, da je bil prvi režim diktatura, ki je vzel vse politične svoboščine in drugi prvo nepretrgano polstoletno obdobje demokracije! Kako bi bilo mogoče prezeiti, da je v zadnjih 45 letih Italija naredila korak iz mnogih pogledih zaostale, pretežno kmetijske države v krog najbolj razvitih! Toda nekaj se je moralo zgoditi v toku razvoja demokracije, da je v trenutku manifestne krize videti kot da ni bila nikoli pretrgana vez z enostrankarskim sistemom. Analitiki pravijo, da se je to zgodilo najbrž v času vlad levedredine po ekonomskem čudežu, ko je v sistem vgrajena nedovoljenost zamenjave ljudi na oblasti postajala naraščajoče breme za politično življenje.

Vladne stranke, zlasti krščanski demokrati in socialisti, so si razdelile deleže ekonomske oblasti, ki jih je zagotavljala formula močnega javnega sektorja v gospodarstvu. Komplikci so bili povsod: v nacionalni banki, ki je financirala zadolževanje, v paradržavnih podjetjih, kjer so nastajali velikanski črni skladi, na lokalnih upravnih ravneh, kamor je prodirala pokajova mreža korupcije in sodelovanja z organiziranim kriminalom. Raztegnjen na dele opozicije in sindikati – zaradi socialnega mi-

ru – je sistem začel živeti svoje življenje. Suverena oblast volivcev je hitro upadala, prepad med državljani in političnimi elitami je rasel, nastal je prostor za protestna politična gibanja in ko so ta poklicala na plan kazensko sodstvo v boju proti korupciji, je

bilo že prepozno za rahlo reformiranje. Treba je bilo spremeniti vse, zamenjati pravne temelje, zamenjati elite, toda sprožiti tudi »kulturno revolucijo«. Politični sistem ni samo vsota strank in formalnih pravil, temveč tudi vsota vrednot in načinov obnašanja dr-

žavljanov in politikov, seštevek kulturnih obrazcev. Težko bi bilo težko reči, da je pol stoletja in 57 milijonov ljudi vodila nevidna roka »velikega brata«, ki se je zarotil proti Italijanom, zato sama sprememba volivnih pravil ni videti zadostno zdravilo.

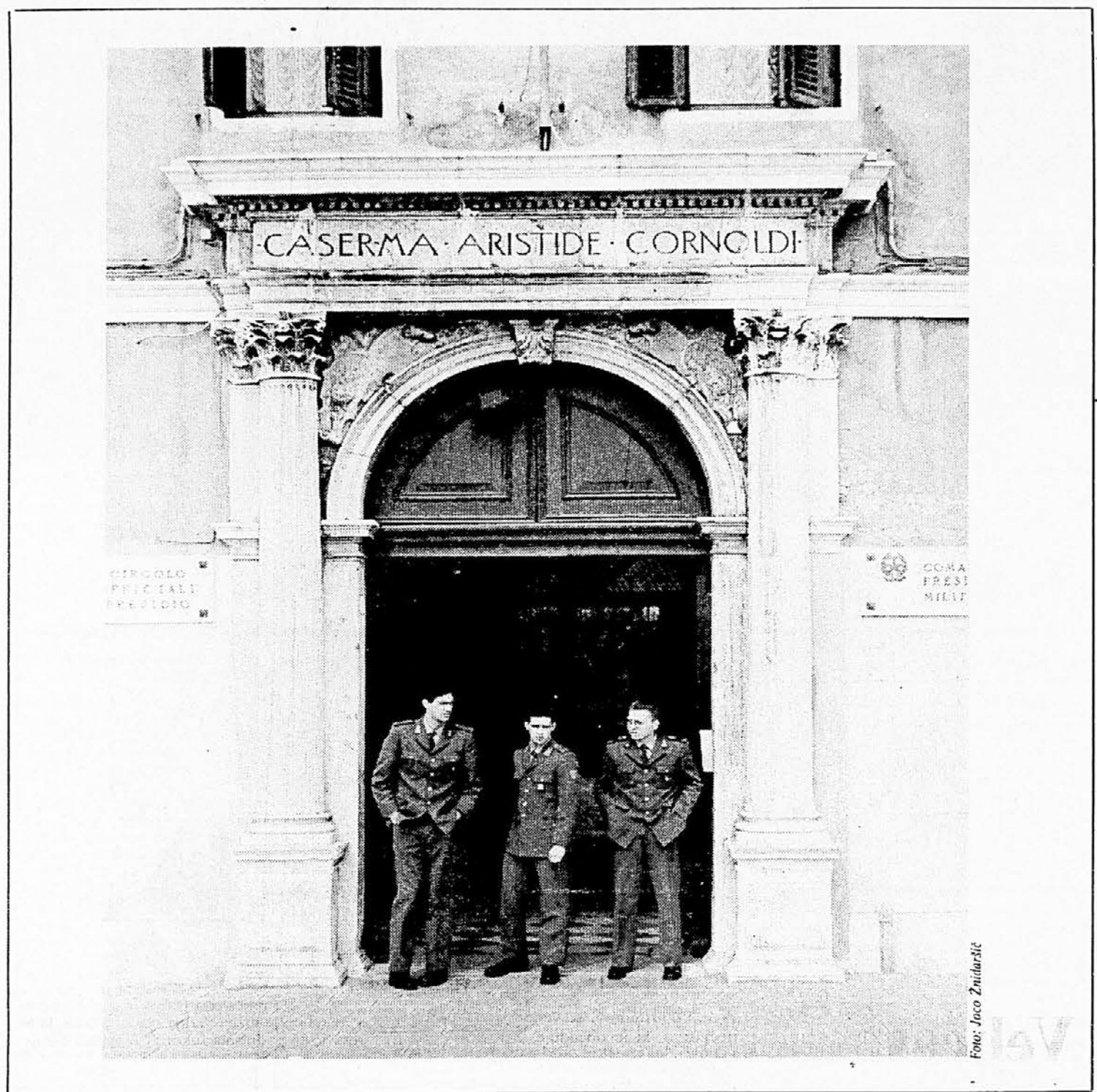

Foto: Ivo Znidarčič

Meje možganov

Kaj pomeni »narisati zemljevid možganov«?

Predstavljate si risanje zemljevida sveta. Svet si predstavljamo kot skupno struktur na zemeljski krogli. Predstavljamo si celino. In če svojo pozornost obrnete na mesto, kakršno je San Francisco, pomislite na ulice, ki določajo geografijo mesta. Lahko gremo še dlje in si predstavljamo hiše, ki bi jih lahko imeli za posamezne živčne celice v možganih. V notranjosti hiše so vodovodna in električna napeljava in vsi priključki. Risati zemljevid možganov pomeni torej prejeti vsot pot od predstavitve Zemlje kot krogle, do risanja celin, mest, ulic, hiš in kopalnic v hišah. In tako so sestavljeni možgani. Posamezni deli so povezani tako, kot ceste, letalske proge in ladje povezujejo dele sveta.

Če bi lahko zbrali vse znanje, ki ga imamo danes, kakšno sliko bi dobili?

Trenutno smo na stopnji prepoznavanja osnovne strukture hiš, iz katerih so sestavljeni možgani. S tem mislim živčne celice. Razumemo že mnogo medsebojnih povezav med mesti na zemljevidu možganov, vendar nam še vedno manjkajo veliki deli. Predvsem se ne razumemo, zakaj se možgani razlikujejo od drugih človeških možganov. Razviti bi morali strukture, ki se razlikujejo. Poglavitno spoznanje pa bodo razlike, ki nastajajo v bolezenskih stanjih.

Ali so potemtakem med posameznimi možgani takšne razlike, da bi lahko govorili o risanju vesolja in ne zemeljske krogle?

Bolj smo si podobni kot pa različni. Zato ne bi rad preveč poudarjal razlik, čeprav obstajajo in so zanimive.

Kakšne bolezni boste lahko pojasnili z risanjem zemljevida možganov?

Tiste, o katerih smo že dobili obetajoče informacije, na primer o Alzheimerjevi bolezni ali o boleznih, ki so genetsko pogojene, na primer o Huntingtonovi bolezni, pri kateri smo zasledili celice, ki odmirajo in se s tem približali možnim načinom zdravljenja. Potem je

še cela skupina bolezni, ki so bolj psihiatrične narave. Manično-depresivna bolezen na primer. Pri teh bolnikih, med katerimi jih ima mnogo genetske temelje za svojo bolezen, nikoli ni kazalo, da je dejansko kaj narobe v njihovih možganih.

Ali lahko že opazujete, kako ljudje mislijo in čutijo?

Imeli smo že zelo dramatične primere s pozitrsko tomografijo. Merimo lahko spremembe v krvnem obtoku ali metabolizmu, ki nam povedo, kje so možgani dejavni za te funkcije. Uporabimo lahko magnetne detektorje, da tudi z njimi opazujemo dejavnost možganov. Če ugotovimo, kateri del možganov je spremenil magnetno delovanje, lahko točno določimo, kateri del možganov je preimknil svoj prst.

Kakšna moralna vprašanja nastajajo pri tem?

Glavni problemi so z ohranitvijo zaupnih podatkov, ki jih odkrijemo. Tisto, kar najdemo pri pregledovanju možganov, mora ostati skrito in bolnik anonimno. Mislim pa, da je tukaj to manj problematično kot pa pri genetskem testiranju dednih bolezni, zaradi česar morajo biti izvajalci projekta človeškega genoma tako pazljivi.

Ali vse to spreminja naše vedenje o delovanju možganov?

tična sama po sebi, čeprav ne vsebuje besedila, le-to namreč označuje kot centralno za spodbudnost oziroma provokativnost glasbe. Po njegovem mnenju je bistvo v tem, da glasba, ki na eno nasprotujočih si strani deluje kot spodbuda, deluje na drugo stran kot provokacija. Konkretno analizira spodbudno-provokativno glasbeno produkcijo v posameznih republikah in pokrajinah, ki so na različnih deintegracijskih stopnjah – v Sloveniji, Bosni in Hercegovini, na Kosovu in v Srbiji.

»Pusti cviček, puško vzami v roke ...«

Slovenija je v poznih osemdesetih letih prevzela vlogo vodilnega političnega nasprotnika srbskemu centralizmu in se prva sprla s srbsko armado. Glasba pri tem ni imela pomembne vloge. Petan meni, da so za to trije temeljni viri: dezintegracija, predvsem njen vojaški del, se je hitro končala, protidržavne pesmi domobranskega izvora so bile zatrite in pesmi partizanskega izvora so bile vezane na skupno preteklost z nasprotnikom. Demokratične spremembe so na ljubljanske stojnice prinesle le eno kaseto s posnetki domobranskih skladb iz druge svetovne vojne, ki so bile v Jugoslaviji prepovedane. Češ da spodbujajo slovenski nacionalizem in ogrožajo vrednoto »bratstvo in enotnost« narodov in narodnostnih manjšin v Jugoslaviji. Omenjena kaseta Slovenske zemlje čuvarji vsebuje dokumentarne posnetke, med katerimi skuša moški glas pojasniti stališča domobrancev izpred petdesetih let. Namen te kasete ni spodbujanje Slovencev ali provokiranje Srbov in tudi nima takšnega učinka. Spodbudne naj bi bile nove domoljubne pesmi, posnete na kaseti Vojna modra kronika, ki so potrdilo kontinuitete slovenske popularne t.i. narodnozabavne glasbe tudi v času vojne. V pesmi Slovenska puška se spodbud-

Eno od velikih presenečenj je prišlo, ko smo začeli analizirati jezik – spoznanje, da možgani do rešitve ne pridejo postopoma. Vse se zgodi hkrati, istočasno začno delovati njihove funkcije in dejavnosti. Na način vzporednega procesiranja, kot to počnejo zelo zmogljivi računalniki.

Obstajajo znanstveniki, ki menijo, da se možganov ne da narisati?

Veliko je že bilo polemik in tisti, ki smo opazovali, kako se je razvijala znanost o možganih, menimo, da nikoli ne bo računalniškega modela, ki bi bil zmogel posnemati stvari, ki jih lahko opravijo možgani. Računalnik lahko vedno nauči opravljati zamotane stvari, vendar pa to počne, ker smo ga programirali z vsemi alternativami, ki jih potem na hitro pregleda, da izbere najboljšo možnost. Na tak način ljudje ne mislimo.

In kolikšni so stroški projekta?

Načrtovali smo velik znanstveni projekt v času, ko je veliko prerekanja o financiranju. Koliko bo to stalo? Pojma nimam. Predlagali smo pet do deset milijonov dolarjev na leto. S tem denarjem bi se dokopali do nekaterih temeljnih sestavin, ki bi jih lahko hitro uporabili.

Newsweek, New York

SLOVENSKI GLASBENI DNEVI – PROVOKACIJA V GLASBI

Mat' Marija, mat' Marija, za Slovenijo zdaj gre

Vokviru tradicionalne prireditve Slovenski glasbeni dnevi, ki je bila pred kratkim v Ljubljani, organizirajo poleg koncertov tudi simpozij, ki je vsakič posvečen določen glasbeni temi oz. problematiki. Tokrat so se udeleženci iz raznih evropskih držav pogovarjali o provokaciji v glasbi. V tem zapisu bomo izpostavili le dele iz referatov O glasbi kot spodbudi in provokaciji v časih jugoslovanske dezintegracije dr. Svaniborja Pettana. Provokator Vinko Globokar: taktike šoka v koncertnih dvoranah Nialla O'Loughlina. Pro musica viva ali vprašanje provokativnosti v slovenski glasbi Matjaža Barba in iz referata Provokacija provokacije Milana Stibilja.

Tako začenja svoj referat dr. Svanibor Pettan in nadaljuje s konkretnimi primeri. Politični režim v Nigeriji je večkrat zaprl najbolj znane sodobnega afriškega glasbenika Felo Anikulapo Kutija, vlada čilškega diktatorja Pinocheta pa je umorila najbolj znanega predstavnika politične pesmi v Čilu Victorja Jaro (Manuel 1988). Celo glasbila lahko spodbujajo protirežimska čustva. Znani so primeri prepovedi indijskih glasbil v Čilu leta 1972 in turških glasbil v Bolgariji v osemdesetih letih. Med najbolj znane evropske spodbudno-provokativne skladbe vsakekor sodita po Pettanovem mnenju nekoč prepovedana Marseja iz leta 1972 in Internacionala iz leta 1888.

V svojem prispevku obravnava glasbo kot specifičen izraz človeške dejavnosti v sociokulturnem in političnem kontekstu, ne pa zgolj kot zaporedje zvoničnih dogodkov. Ne zastavlja si vprašanja, ali je glasba lahko poli-

ni refren glasi »Pusti cviček, puško vzami v roke, mat' Marija, mat' Marija, za Slovenijo zdaj gre ...«.

Vsi trije narodi na področju Bosne in Hercegovine, se pravi Muslimani, Srbi in Hrvati, razvijajo lastno spodbudno-provokativno glasbo. Veliko skladb, predvsem muslimanskih in srbskih, je s področja t.i. »novokomponovane narodne muzike«, centralnem žanru popularne glasbe na skoraj celotnem srbohrvaškem govornem območju v miroljubnih časih. Prejšnje razlike med muslimanskimi in srbskim stilom znotraj tega žanra postajajo v novih okoliščinah bolj izrazite. Najprej se razvija pop in rock produkcija z novimi, spodbudno-provokativnimi teksti, vendar bolj pri Muslimanih kot pri Bosančanih Srbi. Muslimanski pevec Jasmin Osmanagić govori v pesmi pod močnim vplivom turške glasbe o Kulnu banu, bosanskem vladarju s konca 12. stoletja. Kulni ban kot simbol bosanske državnosti spodbudno vpliva na Muslimane, provocira pa Srbe, ki nasprotujejo ideji bosanske države. Pesem v refrenu pravi: »Kulni ban je naš, naš ponos, naša resnica. Kulni ban bo prišel, z nebes se bo spustil v naše vrtove.«

Albanci zaradi specifičnih okoliščin niso razvili spodbudno-provokativne glasbene produkcije. Na podlagi intervjujev, ki jih je Pettan imel na Kosovu leta 1991, je ugotovil, da so tudi instrumentalne izvedbe starejših prepovedanih albanskih pesmi kaznive, češ da spodbujajo albanski nacionalizem. Istočasno pa je Srbom dovoljeno peti kakršnekolik pesmi, ker jih oblast obravnava kot »patriotske«, ne pa kot »nacionalistične«. Albanci lahko predvajajo pesmi, v katerih opisujejo lepote pokrajine. Dober primer za to je uspešnica »Oj Kosov, oj nana imek«, v kateri pevka Shkurte Fejza v refrenu pravi: »Oj Kosovo, moja mati, čeprav živim daleč, moje

Toda pojdemo naprej. Dva dni po Amatovem nastopu je predsednik republike zaupal vlado guvernerji emisije banke Ciampi, ki je zbral okoli sebe cvet ekonomistov, bankirjev, univerzitetnih profesorjev, počez čez stranke, mimo njih. Prvič v zgodovini je predsednik vlade človek, ki ni bil izvoljen v parlament in ni član nobene stranke, dve tretjini ministrov ne prihaja iz parlamenta. Ljudje velikega strokovnega prestiža, intelektualno neodvisni, naj sestavijo vzorec zapuščanja prakse prejšnjih strankarskih prepričkov in razdelitve odgovornosti po ključih, omogočijo prehod k tipu močne vlade.

Znotraj te spremembe največja, zgodovinska, 46 let potem, ko je De Gasperi izločil iz vlade zadnjega komunističnega ministra, so vstopili v vlado nasledniki KPI in ljudje iz širšega območja levice. Vlada velike vrtnice naj bi zagotovila miren prehod iz enega obdobja v drugega, ki je med drugim treba hitro spremeniti volivni zakon, postaviti na glavo poročni sistem zastopstva vseh političnih sil in se podati v večinski sitem in menjava velikih političnih blokov na oblasti. Zgodovinska vrtnica je trajala osem ur. Zvečer istega dne je poslanska zbornica glasovala o šestih predlogih milanskih javnih tožilec, ki so zahtevali pravico do kazenske preiskave proti nekdanjemu premieru Bettinu Craxiju v zadevah korupcije in izsiljevanja v Milano in Rimu. Zbornica se je z večino zabarikadirala proti tožilec in jim za večino domnevanj kaznivih dejanj ni dovolila nadaljevanja postopka. V dvorani je bil prizor iz filma, freska določene epohe, zgodovinsko gradivo za prihodnje generacije. Obrazi – zmagovalni, sarkastični, nejeverni, geste zunaj običajne samokontrole, zmeda. Dim se je dvignil, zares, vendar ne dim preganjanja Craxija, kar je ugotovila zbornica, temveč dim po prežganem stiku med državljani in parlamentom.

Toda v tistem trenutku se vsi še niso zavedeli, da je nad suverenim parlamentom, kar so poudarjali, še en vrhovni sodnik, še malo bolj suveren in to je ljudstvo. Vprašanje na meji ustavnosti – parlament uporabi institut poslanske imunite za vzpostavitev nekaznivosti svojih članov, kar je uničenje temeljnega načela pravne države, da je zakon enak za vse. Finančna tržišča so bila pametnejša od njih. Na borzi v New Yorku je lira v tistem trenutku zdrsnila navzdol. Telefoni vseh ustanov so bili dobesedno zavzeti od ogorčenih državljanov, eno samo geslo se je prebijalo: sramota! Trgi velikih mest so se spontano napolnili z besnimi ljudmi, pred Craxijevim bivališčem v Rimu je bilo ponoči videti uvodne prizore k državljanskemu spopadu.

Reformirani komunisti so v naslednje pol ure preklicali vstop v vlado in napovedali odstop svojih ministrov. Severna liga je napovedala boj »fevdalni kulturi, ki noče sodb ulice, pa se boji sodnikov«. Vsem je bilo jasno, da stara nomenklatura, ki še vedno sedi v parlamentu, ne bo tako zlahka zapustila oblasti in je očitno presodila, da vlada mehkega prehoda skupaj z vstopom nekdanjih komunistov vanjo ponuja možnost podaljšanja sistema in rešitve zanj. Središče Rima se je dan pozneje zbudilo v izjemnem stanju. Stotine policistov v mestni bojni opremi so preplavile mesto in pričakovale tisti »nekaj«, kar naj bi mirne demonstracije spremenilo v spopade in odprlo obdobje mestne gverile. Ljudje so se pozdravljali na cesti Dobro, jutro. Sramota! Ciao.

Se je bilo še mogoče izogniti spopadom? Ideolog Severne lige profesor Miglio je kot ponavadi naredil obračun brez tancic. Glasovanje v parlamentu je bilo poskus restavracije starega režima in oprostitve njihovih predstavnikov. Pred kakšnimi tremi tedni je bilo 50 odstotkov možnosti za miren potek revolucije in 30 odstotkov je bilo možnosti restavriranja režima. Ko teh 30 odstotkov postaja spet aktualnih, se povečuje verjetnost, da bo preostalih 20 odstotkov izbruhnilo v upor. Toda spopadov na ulicah ni bilo, prenesli so se v notranjščino rimskih palač in ni mogoče reči, da so bili manj zgodovinski od drugega, kar se je dogajalo.

Zmagovalje Craxija v parlamentu je bilo skoraj podpis likvidacije njegove socialistične stranke in v nadaljevanju, po premisleku, tudi politična smrtna obsodba zanj samega. Zadnji udarec z repom umirajočega režima, obe ključni njegovi stranki, krščanski demokrati in socialisti, so šele tedaj do konca došli, da se morajo takoj reformirati, če

nočejo potoniti skupaj s sistemom, ki so ga posebejli. V ponedeljek dokaz, da se dogajajo izjemne stvari: dosmrtni senator Andreotti, ki se je nekaj dni poprej upiral priznanju pristojnosti sicilskega pravosodja v preiskovanju domnevnih njegovih zvez z mafijo, je obrnil stališče. Razumel je, da bi ponovitev predstave deželo pripeljala čisto na rob, zato je zahteval, naj parlament dovoli kazensko preiskavo proti njemu.

Parlament, prestrašen in zbehan, si je oddahnil; rad bo ustregel prošnji. Spornemu osrednjemu zakonodajnemu organu, v katerem je že destina poslancev in senatorjev v kazenskih preiskavah, je priskočil na pomoč predsednik republike, ki sklenil, da ga bo zaradi obrambe nacionalnih interesov razpustil (razpisal nove volitve) šele potem, ko bo to sprejel nov volivni zakon. Toda ali je ta spodoben stori? Dan pozneje je izbruhnila kriza pri krščanskih demokratih. Je stranka s svojimi zgodovinskimi voditelji, prizadevanji zaradi sumov kaznivih dejanj od korupcije do sodelovanja v organiziranim zločinom in z zrušenim sistemom legalnih in podtalnih vezi, na katerih je pol stoletja slonela oblast, res na koncu poti?

Težko je verjeti, toda analitiki so prepričani, da je zanesljivo končana njena pot stranke države in s tem tudi specifični italijanski enostrankarski sistem, o katerem je govoril premier Amato. Misel, da režimi minejo, države ostanejo, je v Italiji manj prepričljiva zaradi posebnih okoliščin; krščanski demokrati niso brutalno zavzeli oblasti, kakor nekateri pretiravajo, ampak je bila njihova stranka pol stoletja pravi mikrokosmos, v katerem se je zrcalila italijanska družba. V njej so se znašle vse plasti in načini mnenj – od levice do desnice, liberalcev in tehnokratov do katoliških integralistov. Medrazredni značaj je oblikoval postopoma velik deznik, ki ga je povezovala nad deželo, kjer se je vedno vse nekako uredilo, kot je rekel Giulio Andreotti in pod katerim so se ob apatiji javnosti stranke polastile vzvodov ekonomske moči.

Ni mogoče razumeti vsebine andreottijevstva, če se ne ve, da je bil senator mnogo več kot samo sposoben, inteligenten in mogočen krščanskodemokratski politik. Bil je simbolna osebnost »nacionalnega duha« in z njegovo politiko so se posebili tudi krogi, ki so bili daleč od krščanskih demokratov. Predstavljal je težnjo k državi-upravitelju, ki ni bila razširjena samo v katoliškem svetu, ampak tudi v sindikatih in v komunistični levisi, da ne govorimo o jugu kot politično-zemljepisni celoti. Istočasno se je podrla hiša socialistov. Sekretar Benvenuto, ki je prišel za Craxijem, je imel samo dve možnosti: pustiti vse skupaj ali pa zahtevati rez s preteklostjo sodelovanja v modelu Andreottijeve Italije in se vrniti k prvotnim izhodiščem te stoletne italijanske stranke in iskati prostor na ostali levisi. Ni bilo izbora, stori je drugo, postavil ultimatum, da se s položajev v stranki umaknejo vsi, proti katerim preiskuje pravosodje, obsodil Craxijevo »oprostitev«, obrnil smer.

Razkroj je viden na proste oči: nekoč prebogat uradno tribilo Avanti! izhaja z belo stranjo, tiskovni urad nima telefonov, hodi se peš, sekretarjev govora natipajo po obeh straneh, da bi varčevali s papirjem, zaposleni že tri mesece niso dobili plač. Obe stranki oblasti bosta spremenili ime in geslo in morada še to ne bo preprečilo razcepa, ki ga imajo nasledniki KPI že za seboj. Toda tudi oni, čeprav na boljsem, v teh dneh niso mirni. Vstop v vlado in takojšnji umik malo zatem je dokaz: znatni deli stranke nasprotujejo volji sekretarja Occhettoja, da bi prevzeli vladno odgovornost. Tako je bilo pol stoletja: trdni volji enih, da so na oblasti, je ustrezala prav tako trdna volja drugih, da ostanejo v opoziciji.

Ob vseh teh dejstvih je odkritje najobsežnejše korupcije v kakšni zahodni demokraciji doslej v resnici težko združljivo s tezo o veliki zaroti, o konservativnem bloku, ki naj bi manipuliralo Italijo za fasado protikomunizma. Veliki optimisti so tisti, ki menijo, da sodniki lahko rešijo moralni vozle dežele in da bo potem, ko bodo obsojeni kolovodje, vse drugače. Da bo politični sistem ozdravel, ko bo namesto propornega dobil večinsko načelo. Bo začetek sprememb, toda dolgotrajnih, prava zamenjava kulturnopolitičnih vzorcev obnašanja določenega obdobja, bolj razširjenih kot Italijani hočejo priznati. Uvoz modelov z italijanskega juga – zatekanje h »gospodariju« po pomoč, zaščito in pravico – je vsaj do določene mere ustrezalo tudi severu, ki meridionalizacijo ni zavračal, vodilne stranke pa so jo naredile za svoj vedenjski in miselnjski vzorec na nacionalni ravni. V tem pogledu zares ni preveč patetično govoriti o nujnosti kulturne revolucije in se strinjati s tistimi, ki menijo, da so vrata v Drugo republiko šele odprta.

Moja Drčar-Murko

vih tekstov na znane melodije. Kontrafakturiranje ilustrira s kratkimi primeri različnih žanrov. V Sloveniji je pesem z originalnim besedilom »Mi smo slovenski pionirji, najmlajši borci novega sveta« v časih vojne zažvela z besedilom »Slovenski smo teritorialci, najboljši borci za Slovenijo«. V BiH je postala popularna kontrafaktura rock uspešnice »Ne spavaj mala moja, muzika dok svira«. Novo besedilo se glasi »Ne pucaj mala moja, dosti mi je rata«.

Provokacija – nasprotovanje prejšnjim glasbenim tehnikam

Niall O'Loughlin se v svojem obširnem referatu ukvarja z glasbo Vinka Globokarja, predvsem pa izpostavi njegove tehnike »šokiranja« v koncertnih dvoranah. Poudarja tako Globokarjeve skladateljske kot tudi izvajalske sposobnosti in njegov pomembni vpliv, ki ga je imel na področju »nove glasbe«, saj je bil ves čas tesno povezan z vodilnimi evropskimi skladatelji. Pove, da so Globokarjeve glasbene vrline performance, improvizacija in kompozicija. Skladatelj je pri svojem komponiranju tudi vedno izhajal iz družbenih razmer in mesta, ki ga ima glasba v družbi. Osnovna narava provokacije po O'Loughlinu mnenju ni samo ustvarjanje nečesa novega, temveč ustvarjanje nekaj novega, kar »ugovarja« ali nasprotuje prejšnjim glasbenim tehnikam ali široko priznanim načinom in tako provocirati reakcijo. Pri Globokarju gre za premišljeno delovanje, ki se kaže v tem, da povzroči reakcije in spremembe.

Prvo področje, na katerem je Globokar provokativen, so tehnične zahteve za izvajalce. Ko morata, na primer, dva igralca igrati bas klarinet skozi posodo z vodo, medtem ko tretji simultano igra na svoj klarinet. Seveda se lahko marsikdo vpraša, ali je tovrstno

NOVA ANTOLOGIJA SLOVENSKE POEZIJE

Vpogled v poezijo in ne pregled pesnikov

Prejšnji teden je po daljšem času spet izšla nova antologija slovenske poezije

– tokrat antologija slovenske lirike z naslovom *Sončnice poldneva*. Izdala jo je založba Mihelač, pesmi zanjo pa sta izbrala Peter Kolšek in Drago Bajt, prvi starejšo slovensko poezijo (do moderne), drugi sodobno (do Alojza Ihana).

Obema sestavljavcema smo postavili nekaj vprašanj o knjigi.

Gospod Bajt, od kod ideja za antologijo?

Zadnja leta, odkar delam v založbi, sem premišljeval o antologiji. Ob svojem kritičnem in uredniškem delu – prej na radiu in v založbah – sem tako dobro spoznal sodobno slovensko poezijo oziroma poezijo dvajsetega stoletja, da sem poskušal svoje vedenje tudi vnoviči: sklenil sem, da bom prej ali slej sestavil antologijo. Nekoč sem že poskušal urediti tematsko antologijo poezije o smrti. Take drugačne in delne antologije so drugod precej pogoste. Pred približno tremi leti pa sem se odločil kateremu od tujakšnih založnikov ponuditi antologijo slovenske poezije dvajsetega stoletja. To sem nekoč omenil Jaro Mihelaču in po nekaj mesecih je predlog sprejel. Od vsega začetka sem nameraval sestaviti antologijo sodobne poezije, a je založnik želel, da bi zajeli celotno slovensko poezijo. Nad izbiranjem starejše poezije nisem bil navdušen in sem poskušal najti sodelavca. Po nekaj neuspelih poskusih sem se obrnil na Petra Kolška, ki je bil pripravljen urediti ta del antologije. Zamišljeno je bilo, da bi ob vsaki odločitvi uredil svoj del oziroma svojo knjigo, vsak od obeh delov antologije naj bi imel svoj naslov, prodajali pa naj bi ju skupaj v kartonskem ovitku. Prvotni naslov je bil Antologija slovenske lirike, torej naj bi izbrali predvsem krajšo, estetsko, emocionalno obarvano poezijo.

Na tiskovni konferenci ste omenili, da ste med pregledovanjem slovenske poezije razdelili v pet kategorij in pesmi tistih iz prvih dveh so se znašle v antologiji. Kakšna je razlika med prvo in drugo kategorijo?

Na podlagi popisa imen sem gradivo strukturaliziral v pet kategorij. Prvi dve sta vrhunski: v prvi so tisti reprezentativni slovenski pesniki dvajsetega stoletja, brez katerih bi bila vsaka antologija bistveno pomanjkljiva. Drugo kategorijo predstavljajo pesniki, ki si niso popolnoma kanonizirani v nacionalni književnosti (recimo da tudi niso v učbenikih), čeprav po drugi plati vemo, da so v učbenikih tudi pesniki, ki kot pesniki niso preveč pomembni – so pač zanimivi iz drugih razlogov. Nekateri sestavljavci nekaterih pesnikov iz omenjene kategorije niso bili vključili v antologijo, a jim tega nihče ne bi štel za napako. Problematičen je prehod iz druge v tretjo kategorijo: tu večkrat odloča sestavljavec okus. Mislim, da je ravno na tej meji prišlo v tej novi antologiji do nekaterih premikov, ki jih lahko ocenjujemo pozitivno, lahko pa tudi negativno.

izvajanje potrebno ali pa želi skladatelj na tak način zgolj pritegniti pozornost. Pri eni izmed Globokarjevih klavirskih skladb naj bi pianist uporabljal prste, dlan, pest, celo roko, koleno in v podplate. Učinki šoka bodo najbolj prepričljivi v koncertni dvorani. Veliko novosti je Globokar vpeljal tudi na področju vokalne glasbe. Discours II za pet pozvan je prototip za njegovo pionirsko delo pri prevajanju glasu v instrumentalni dogodek, spet provokacija tako za nastopajoče kot tudi za poslušalce.

Improvizacija je drugo področje, na katerem Globokar uporablja provokacijo. Že med letoma 1968 in 1972 je prvič v veliki meri uporabljal improvizacijo v svojih kompozicijah. Se iz študentskih časov je imel veliko izkušenj z jazzom in se je ukvarjal s svobodno improvizacijo. Že takrat so kritiki med drugim zapisali, da je prav Globokar včasih poskušal prenesti izkušnje improvizacije v »napisano glasbo«, s čimer je dosegel atraktivne rezultate. Pri marsikaterih delih pušča Globokar izvajalcem karseda veliko svobode. Vztraja, da izvajalci sokirajo publiko tako, da izvajajo čim težjo glasbo. Globokar označuje reakcijo izvajalcev takole: Natančna imitacija v največji možni meri, prilagoditev notnemu materialu in njegovo istočasno dopolnjevanje, divja reakcija, igranje nečesa povsem drugega in nato izguba interesa. Zadnje tri »akcije« oblikujejo provokacijo, se posebno pri skupinski igri. Ta provokacija je katalizator za nadaljnjo improvizacijo. Eden od Globokarjevih »principov« (na primer pri kompoziciji La Ronde) je, da zvoki ne smejo biti takšni, kakršne se pričakuje. Zanimiv je tudi Globokarjev Laborinthus II, ki vključuje tehniko, ki je zdaj »normalna« v skladateljevih vokalnih skladbah: vokalni glissandi, pogosto v različnih ritmi in usmerjeni v različne smeri, »brezglasno« govorjenje, medtem ko izva-

Vaš soizbiralec Peter Kolšek omenja, da naj bi bile *Sončnice poldneva* reprezentativna antologija, vi pa ste opozorili tudi na njeno informativnost? Drži oboje?

Informativnost antologije razumem v tem smislu, da seznanja z bistvenimi, to pomeni s ključnimi pesniki, in da izbere njihove ključne pesmi. Pesnike je treba predstaviti stvarno primerno, potemtakem njihovo individualnost, specifično, izvirni glas, tisto, kar jih res določa kot pesnike. Neogibni so tudi osnovni biografski in bibliografski podatki. Kljub temu, da mi lahko kdo očita preveliko število sodobnih pesnikov v antologiji, sem bil po mojem mnenju dovolj strog in to je tisto, kar prinaša reprezentativnost – najboljše, kar slovenska poezija v dvajsetem stoletju premore.

Ste se pri izboru ozirali tudi na prejšnje delne antologije, na primer Hribarjevo, Kosovo, Ponižjevo?

Te antologije poznam, vendar svoje nisem sestavljal tako, da bi ob vsaki odločitvi primerjal svoj izbor z drugimi izbiralci. Pomanjkljivostim in napakam prejšnjih antologij sem se poskušal izogniti. Nekatere poteze njihovih sestavljavcev se ne skladajo z mojim mnenjem. Seveda je vprašanje, katere antologije so žive še danes. Še najbolj vznemirljiva se mi zdi Salamon-Brečjeva antologija sedemindesetih pesmi od Murna do Hanžka. Hribarjeva antologija je kvalitetna, čeprav je nastajala v neki sprejvni optiki, saj je pravzaprav sestavljalec svoj pogled na slovensko poezijo ilustriral z izborom pesmi. Ponižjeva je tudi komentirana, zajema pa mlajše avtorje; mislim, da zajema preširoko in preveč tolerantno. Po obsegu in po intencah so *Sončnice poldneva* primerljive samo z Menartovo antologijo iz roda v rod in Živim Orfejem, saj le ti zajemata celotno obdobje slovenske umetne poezije.

Urednik Jaro Mihelač je na tiskovni konferenci povedal, da se avtorji, ki objave svojih pesmi v antologiji niso dovolili, niso obračali na vas, ampak so govorili le z njim. Vaš komentar?

Štirje avtorji – Matej Bor, Ciril Zlobec, Janez Menart in Ervin Fritz – so bili po mojih merilih uvrščeni v antologijo. Založnik jim je poslal avtorske pogodbe, a jih niso podpisali, pač pa pristavili, da nečjo sodelovati v antologiji. Z nobenim od njih – tako kot z ostalimi, katerih pesmi so objavljene v *Sončnicah* – se nisem dogovarjal, spraševal za mnenje

ali jim celo predlagal, naj mi sugerirajo avtorski izbor. To je nesmiselno, ker je antologija avtorsko delo. Tudi kasneje, med izbiranjem, se mi ni nihče oglasil z zahtevami, nekateri so le povprašali, katere pesmi sem izbral. Nihče ni imel posebnih pripomb na izbor. Omenjenih štirih pesnikov tudi nisem prepričeval, naj odstopijo od svojega namena. Kolikor vem, je nesodelovanje njihova avtorska pravica, čeprav je ravno pri antologijah (z vidika nacionalne reprezentacije poezije) to lahko kočljivo, saj avtor s svojo pravico lahko delno seveda pa so v ozadju precej subjektivni razlogi zasebne narave. S tremi od omenjenih sem se na določenih točkah, ki nimajo zveze s poezijo, pač razhajal. Z Zlobcem, ki je bil včasih moj šef na radiu, sem imel nekaj sporov delovne narave v zvezi s cenzuriranjem novinarskih sporočil. Menartu sem se verjetno zameril s svojim pisanjem o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti s svojo vizijo akademije, ki se seveda ne sklada z njenim sedanjim stanjem: še posebej problematičen je literarni razred, ki mu je tajnikoval Menart. Zelo vprašljivo je sploh, kdo so v tem trenutku slovenski pisatelji-akademiki. Fritz sem se zameril z negativno kritiko njegove zbirke *Okruski sveta*; kasneje jo je razglasil za edino negativno kritiko svoje poezije. Bor se je z omenjenimi verjetno solidariziral – trije od štirih so namreč akademiki. Kolikor vem je najprej vrnil podpisano pogodbo, pozneje pa jo je umaknil. Sicer z Borom nikdar nisva imela osebnih stikov, kaj šele sporov. Pripomnim lahko, da nisem izbral pesnikov kot osebnosti, zato ni vprašanje poguma ali zamere: izbral sem poezijo. Antologijo sem sestavljal v imenu slovenske poezije oziroma literature. Po svojih kriterijih, ki sem jih skušal objektivizirati, so štirje nesodelujoči pač ocenjeni, kakor so bili ocenjeni. Podatki o številu njihovih pesmi in verzov so v knjigi objavljeni (pri Zlobcu je žal prišlo do nerodne napake: piše, da je bilo izbranih osemindeset verzov, pravilno pa bi bilo osemindeset).

Ciljna publika?

Ob pripravah na antologijo smo imeli v mislih širši krog bralcev, torej antologijo, s katero bi bil zadovoljen vsak redni bralec slovenske literature. Prepričan sem, da bi lahko bila tudi v šolski rabi – v srednjih šolah in na fakultetah, najbrž pa ne smemo zanemariti tudi njenega informativnega pomena za obveščanje tujih bralske publike, predvsem prevajalcev, saj antologija predstavlja tudi zadnjih dvajset let slovenske poezije, torej generacije pesnikov, katerih pomena druge antologije še niso ovrednotile.

Gospod Kolšek, v projektu antologije slovenske poezije vam je »pripadlo« izboranje med kanoniziranimi pesniškimi deli. Je bil vaš namen kakršnokoli prevrednotenje tra-

dicionalnih pojmovanj o pomenu posameznih avtorjev?

Prevrednotenje je zagotovo prehuda beseda. Prešernovo, Jenkovo ali Murnovo poezijo bi bilo mogoče »prevrednotiti« le tako, da bi iz bogve kakšnih razlogov, a vsi bi bili bolj ali manj nastopaški, začeli poudarjati manj pomembne ali le tematsko homogene sestavne posameznih opusov. V luči osnovne ambicije, ki mislim, da sva jo imela pred oči oba sestavljavca, da bi bila to pač reprezentativna antologija vsega slovenskega pesnenja, bi bil vsak tak poskus zagotovo destruktiven, ne rečem pa, da ne bi dal kakšnih drugih zanimivih rezultatov. Za spreminjanje pogledov na stvar, ki je ustaljena in uležana, sem imel torej malo maneverskega prostora. Zagotovo sem si ga največ privoščil pri Levstiku. Njegova ljubezenska poezija je bila doslej, se mi zdi, v pretirani senci, pač zato, ker je Levstik s svojo mladoslovensko ideologijo obveljal za enega nacionalnih stebrov, ta steber pa je bil postavljen na takšno podlago, kot je Martin Krpan pa Levstikovo publicistično in jezikovno delo. Njegova ljubezenska lirika je najbrž manj uglašena in zlasti melanholična kot Jenkova, je pa bolj drzna in neposredna.

Ste se pri izbiranju ozirali tudi na prejšnje antologije in je vaš izbor tudi morebitna kritika na njihov račun?

Na prejšnje antologije sem se že oziral, ne bi pa mogel reči, da sem jih direktno kritiziral. Preprosto sem šel skozi pesniške opuse in odbral tisto, kar se mi je pri vsakem bralo kot najboljše – ne glede na to, kako so se odločali pred mano. Vsak izbor pa sem skušal predstaviti kot »zgodbo«, ki pozna tako svojo razvojno kot tematsko dimenzijo.

V uvodni besedi ste zapisali, da je bil osnovni izbiralni princip pesniška kvaliteta; pomeni ta sintagma isto kot pesniški okus Petra Kolška?

Seveda gre za moj okus; ki pa je, če je, kot rečeno, lahko prišel do izraza le v manj pomembnih posameznostih. Pri Prešernovih Sonetih nesreče, na primer, bi bilo seveda smešno reči, da so v antologiji zaradi mojega »dobrega okusa«.

Zamera pri avtorjih vam je bila prihranjena. Vas je morebiti utesnjevalo dejstvo, da ste izbirali pred oči tukajšnje slovstvene zgodovine?

S to mislijo se resnično nisem trafil. Bil pa bi presenečen, ko bi »očeli tukajšnje slovstvene zgodovine«, ki so, mimogrede, kar zadeva slovensko poezijo, že nekaj časa utrjene in stare, ob kakšni antologijski odločitvi nemirno pomežiknile.

Katere so bile »osnovne in načelne zadeve«, o katerih sta se uskladila z Dragom Bajtom?

S kolegom Bajtom sva se uskladila v osnovnem načelu, da skušava vsak iz svojega stoletja iztisniti najboljše. V čem drugem se tudi nisva usklajevala.

Igor Bratož

Foto: Egon Štamlec

MARGARET THATCHER

Veličastna ali nora?

Nora, stara čarovnica ali ena največjih svetovnih državnic? Ni tako lahko napovedati, kakšno pot bo ubrala? Tako vidi vztrajni občudovalec, ki je tudi minister v sedanji vladi, zdajno v vrsti pojavnih oblik fenomena Thatcher, ki je potrkala na vest politikov na obeh straneh Atlantika, spravila v sramoto svetovne voditeljice, ker se jim ni posrečilo ustaviti prvo pravo vojno v Evropi v zadnjih petdesetih letih, ostro ozmerjala grehe evropske superdržave in se tako vrnila nazaj na svetovni oder. Ne glede na Bosno, kam se je napotila Margaret Thatcher? Je njena beseda sploh še pomembna?

Odkar so Margaret Thatcher pred dvema leti in petimi meseci spodili z Downing Streeta 10, je prešla skozi več obdobj. Prvo, pravijo njeni prijatelji, je bilo obdobje žalosti, šoka, zarotniške paranoje in celo kančka norosti. Ni se mogla sprijazniti niti s tem, da so jo zaupni prijatelji izdali, niti s krivico, nehvaležnostjo, z ne do konca izpeljanimi načrti. Bila je besna, ker je ni odstranilo ljudstvo, ampak peščica toryjevskih slabštev. Potem so jo skušali razveseliti prijatelji, kakršen je na primer lord McAlpine, in ji pomagali, da se je pomirila. Začela je potovati po svetu. Po opetkajočih se začeti je zaživela Fondaci-

in velja, ko dejansko izpolnjuje svojo funkcijo provokativnega. Razbijanje klavirja je v vsakem primeru tako avantgardistično dejanje, ker nastopa *per se* proti instituciji umetnosti, medtem ko je le v specifičnih razmerah tudi uresničeno kot provokacija. Provokacija provokativnega dela je ravno v tem, da je njegova nosilna funkcija prav provokativnost, ki se – glede na gledišče, s katerega opazujemo – ujema z estetsko funkcijo ali pa tudi ne. Na glasbenem Zahodu je provokacija mogla biti estetsko avtonomna ter delovati izvalno znotraj umetnosti. Drugače je bilo na glasbenem Vzhodu, kamor je spadala tudi pokojna Jugoslavija. Tu je namreč estetsko funkcijo bremenila in dušila ideološka, ki je po znanih socrealističnih merilih postavljala vzorec tudi estetskim normam – v okvirih norme lepote je doktrinarno veljalo za lepo tisto, kar je izpolnjevalo ideološka načela in je v njem politika uzrla zase »uporabno« sredstvo... Provokacija želi po principu ni mogla predstavljati izjavo izključno estetskim normam, ampak je pomenila najno tudi politični izziv...

Medtem ko so v slovensko literaturo prodrli prvi glasovi o konkretni in malo kasneje vizualni poeziji iz čeških glasil, je bil za slovensko glasbeno ustvarjanje odločen stik z Varšavo skosen. Konkretneje razmišlja o nastajanju slovenske »nove glasbe« na podlagi delovanja Pro musica viva. Na koncu zapiše, da je bila naša »avantgarda« tista, ki je vzpostavljala relacije ne samo do tuje neznane sodobnosti, marveč tudi do domače preteklosti. Dodaja, da punkovski val in nastop Neue Slowenische Kunst pač nista relevantni za opazovanje provokacije v glasbi. Njihova provokativnost namreč ni zajemala iz glasbe in tudi ne vanjo drežala. Pripiznamo ji lahko, po mnenju Matjaža Barba, le določeno stopnjo družbene kritičnosti, a še to le pogojno.

Vsekakor pa je to za provokativnost v glasbi premalo.

Ali smo sploh sposobni poslušati in slišati

V okviru posvetovanja je bil tudi referat z naslovom Laibachova simulacija totalitarizma kot izziv semi-totalitarne režimu. Tega omenja v svojem prispevku tudi Milan Stibilj, ki pravi, da zgodovina tega poprockovskega ansambla ne dela časti nikomur od prizadeanceh, še najmanj pa glasbi in zaželeni ravni Slovenskih glasbenih dnevo. Nadaljuje, da v takem primeru sploh ne moremo govoriti o revolucionarnosti, temveč le o brezobzirnem boju za uspeh in z njim povezanimi materialnimi dobrinami. Samozvani umetniki so namreč svoje pomanjkljive glasbene talente nadvse uspešno namodelili z boleznimi – desnega radikalizma, združenimi s prikritim in tudi povsem odkritim manifestiranjem nacistične simbolike...

Prav na začetku svojega referata Provokacija provokacije se Milan Stibilj sprašuje, ali smo sploh sposobni poslušati in slišati (tu niso mogoče vmesne stopnje, sliši ali pa ne) vredni zvočnih in vsebinskih povednosti nekega glasbenega dela, če smo potopljivi v njegovo zvočno uresničevanje. Ali smo zmogni ob poslušanju prepoznati stopnjo uresničevanja edine prave in nezamenljive naloge glasbenega delovanja – to je uresničevanja ustvarjalnosti in z njo razvoja sposobnosti dojemanja zvokov in njihovih medsebojnih odnosov... V času, ko smo vsi v vsi ustvarjalci (fatalna miselnost, na osnovi kate-

se posnema njegovo globoko zavračanje svoje naslednice kot voditeljice toryjev.

Celo najbolj vneti privrženci lady Thatcherjeve si želijo, da bi bila glede preteklih napak malce bolj ponižna. Saj je bila ona tista, ki je leta 1985 podpisala zakon o enotnem evropskem trgu. Ah, da, saj Geoffrey ni pojasnil njegovih ustavnih posledic. Ona je bila, tista, ki je Veliko Britanijo pripeljala v mehanizem enotnega denarnega sistema. Da, vendar je John kar naprej govoril o tem. Ona je bila tista, ki je uredila, da bo Honkong spet pripadl Kitajski. Da, vendar pa so stari strokovnjaki za Kitajsko, kakršen je na primer Douglas, rekli, da ni druge možnosti, in zdaj moramo popolnoma podpirati tistega groznega Chrisa, čeprav mi je leta 1990 zabodel nož v hrbet. Besedici *mea culpa* (moja krivda) ne prideta zlahka iz njenih ust. Veličaste Thatcherjeve zmoglosti, da nekažnovano izvajajo nethatcherške obrate, seveda če se pišeš Thatcher.

In še vedno je mojstrica pretiranega poenostavljanja, ki v stvareh, ki so črno-bele, vidi nejasnosti in zmedo. V starih časih so jo lahko ohladili neomajni pragmatisti, kakršna sta lorda Whitelaw in Carrington. Zdjaj, ko ima manj odgovornosti, ima tudi manj omejitve. Malo se pogovarja z vojaškimi osebnostmi, nenasitno bere. Vendar pa ni dosti verjetno, da je njena balkanska intervencija prišla po treznem premisleku. Izstrelila jo je takoj, ko ji je zadeva prišla na misel. In vendar, če je merilo javni odziv, cilja prav gotovo ni zgrešila. Bleščeče spretno zna dojeti razpoloženje, preprečevalo pomiriti bojovljive in jih zmagovito pridobiti z besedami o dobrem in zlem. Nikoli ne more biti dvoma o njeni iskrenosti in pogumu. Ne ustraši se tudi nesmislov. Čeprav je nediplomatsko surova, pogosto napoveduje tok zgodovine: zdi se, da je napovedala propad socializma in planskega gospodarstva, celo ponovno uveljavitev

nacionalne države v nasprotju z internacionalizmom. Preberite si njen znameniti govor v Brugesu leta 1988! V njem ni ničesar, česar danes ne bi poudarjal gospod Major in gospod Hurd. Celo njena nagnjenost k poenostavljanju, k poudarjanju moralne plati zadev, ima svoj namen: polasčanje in kristaliziranje kočljivih idej in njihovo prodajanje ljudstvu, kot bi bile najbolj same po sebi umevne in potrebne stvari na svetu. Umetnost, ki se gospodu Majorju še vedno izmika. Imenuje se voditeljstvo.

Balkanska strast baronice Thatcherjeve, kakršne koli so že odlike njenih predlogov, je čudovito združila duhove. Le malo zavrženih voditeljev, zlasti iz dežel zgornjega srednjega razreda, kakršna je Velika Britanija, je imelo doslej tolikšen vpliv na svetovne polemike. Med privrženci sproža vprašanje, ali se pravilna na zmagovito vrnitev. Eden od Churchillovih apostolov se spominja, da je bil ta star 66 let, ko se je vrnil iz pušave. Z gotovostjo lahko rečem, da ga lady Thatcherjeva, ki jih ima zdaj 67, ne bo posnemala. Če bo gospod Major padel, konservativna stranka tega ne bo dovolila. Vendar so lahko vrnitve različnih vrst. Najslabša napoved je, da utegne postati tečna, sitna Kasandra, ki bo imela tajne posvete s svojimi spletkarskimi dvorjani, streljala in rovarila in si želela, da bi še vedno bila na oblasti.

Veliko bolj uspešno jo je očarala rehabilitacija Richarda Nixona. Če bo postala zrna in če bo svojo pozornost omejila na velike stvari, ne da bi pri tem paradiral kot cesarica v senci, ji bodo ljudje prisluhnili. Mika nas, da bi celo pri njenih letih predlagali, naj se nauči malo ponižnosti. Če pa bi se tega naučila, ne bi bila ženska, ki zna druge spraviti ob pamet in navdušiti, skratka izredna ženska, kar brez dvoma je.

The Economist, London

je tega zavedel že pred leti ob priliki nekega polemičnega prepira in reagiral z mislijo, da pač ne komponira zato, da bi svoja dela metal v obraz svojim kolegom.

Meni, da resno umetniško delovanje (delovanje, ki je edino lahko predmet razprave muzikološke stroke, vse ostalo so namreč interdisciplinarna področja) ne more biti provokativno zasnovano, saj je izraz miselnih struktur in kot tako sodi v sklop intelektualnih dejavnosti. Resnični intelektualizem ima lahko samo pozitiven predznak, kar pomeni, da je resnični intelektualizem usmerjen socialno in da je vsaka druga usmerjenost v bistvu sprevržena in zato nekakšen intelektualizem z napako, ki se mu je treba zoperstaviti prav tako, kot se moramo boriti proti neumnosti in proti poneumljanju. Vsak poskus umetniške produkcije z neumnostno usmerjenostjo, to je med drugim tudi želja po provokaciji – je morda zanimiv za družboslovne in zgodovinarje, pa po praviloma neustvarjalen in zato ne more biti sestavina ustvarjalnosti.

Zaključuje, da ima človeško bitje prirojen odpor do vsega novega in da ta odpor pada z rastjo intelektualnih sposobnosti posameznika. Le miselno osveščeno bitje je sposobno predelati nove informacije, jih ustrezno opredeljevati in izkoriščati. Provokacija nastaja izven avtorja in njegove ustvarjalnosti, je torej posledica miselne neosveščenosti okolice in v zgodovini ne poznamo malo primerov žalostnih dogodkov v takih povezavah, pa če pomislimo le na začetke francoskega impresionizma ali pa na prve predstavitve danes uveljavljenih glasbenih del, med katere sodi tudi Bizetova Carmen, danes sicer po mnenju nekaterih glasbenih strokovnjakov najboljšo operno delo svetovne glasbene literature.

Povzela Jelka Šutej Adamič

OZONSKE LUKNJE

Življenje v planetarnem solariju

Vse skupaj se je začelo leta 1930 v tovarniških halah General Motorsa. Thomas Midgley, kemik v službi pri tem ameriškem proizvajalcu avtomobilov, se je za nekaj dni zaprl v svojo laboratorij in se je potem prikazal z novo iznajdbo. Med njeno predstavitvijo je pred osumljenimi gledalci iz steklenega bata globoko vdihnil v pljuča popolnoma nov plin in ugasnil svečo, ko ga je izdihnil.

Iznesel je fluorokloroogljikovodik ali na kratko FKOV. Plin je bil brezbarven in brez vonja, ni razjedal, ni bil vnetljiv in poleg tega je bil popolnoma nestrušen. Skratka plin, ki si ga manj nevarnega ni bilo mogoče misliti.

Kmalu so poiskali zanj področja, na katerih je bil vsestransko uporaben. Od takrat so izdelali nad 20 milijonov ton FKOV in jih izpustili v ozračje: kot hladilno sredstvo v klimatskih napravah in hladilnikih, kot potisni plin v sprejih za deodorante in lase, kot penašoj snov za embalažo za hamburgerje in kot material za toplotno izolacijo hiš.

In vse to se je zgodilo, čeprav so ameriški znanstveniki prav kmalu potem, ko se je Midgley prebislila sijajna ideja, želeli, da bi bil tistega dne ostal doma. Prav tako zelo hvaljena okoliščina, da molekule FKOV skoraj prav nič ne reagirajo na druge snovi – na to je prvič 1947 opozoril klimatski raziskovalec Sherwood Rowland – bo povzročala človeštvo še hude skrbi. Sto ali še več let bo minilo, preden se bo neuničljiva snov do končno razgradila. In nihče ne ve, kaj vse lahko zagode ta kemična spojina v tem nepreglednem obdobju.

Danes ve to vsak otrok. Od južne konice Ognjene zemlje do najbolj severne meje Skandinavije trpijo medtem ljudje zaradi uničevalnih posledic Midgleyevega čudežnega plina. V resnici neškodljivi so FKOV takrat, ko so se ujeti v reagenčnih steklenih posodah in hladilnih sistemih, to je na zemeljski površini. Ko pa uidejo v atmosfero, se nezaudito dvigajo v višje zračne sloje. Ko pridejo v stratosfero, je konec nedotakljivosti spojine. FKOV se razkroji in sproščeni atomi klor začnejo uničevati ozonski sloj.

Predpretekli teden so strokovnjaki zagnali preplah, ker znaša v letošnjih pomladnih mesecih ozonski primanjkljaj 20 odstotkov ozonskega plašča. Strokovnjakov ne skrbi toliko dejstvo, da se je ta primanjkljaj povečal za 5 odstotkov v primerjavi z lanskimi meritvami, ampak okoliščina, da se je ta vzemirni polj položaj letos zavlekel do zgodnje pomladi. Pozimi 1991–1992 so evropske merilne postaje zaznale zmanjšanje ozona za 10 do 15 odstotkov, toda sredi marca se je nastajajoča ozonska luknja spet zaprla.

Tako so letos konec aprila izmerili 20 odstotkov manj ozona. Tudi Avstrijcem so postale posledice prvega od sonca obsijanega konca tedna v letu očite. Ker je razcefrani zaščitni sloj nad Zemljo ledo prepustil že toliko ultravijoličnega sevanja, kot smo ga sicer deležni sredi poletja, so številni ljudje že kratko sončno kopel plačali z opeklinami.

Četudi so vsi dnevniki opozarjali na sonce in je minister za zdravstvo Michael Auserwinkler obljubil, da bodo ljudje temeljito obveščeni, doza sevanja še ni bila v resnici vzemirna. Klaus Radunsky, sodelavec Vneznega urada za varstvo okolja, je pomiril prestrašeno javnost: »Običajno znaša v tem letnem času intenzivnost sevanja 60 odstotkov maksimalne vrednosti. Letos je doseglo 80 odstotkov.«

Če pa so ozonski sloj ne bo prav kmalu spet stabiliziral, se utegnejo sredi poletja razne

razvedrilne dejavnosti, vstevši kopanje, spreveči v nevarno zabavo. Znanstveniki se za našajo na praktično pravilo, da en odstotek manj ozona v atmosferi pomeni dva odstotka več nevarnega ultravijoličnega sevanja na Zemlji.

Pozimi človeška koža tega skoraj ne prenese. Če bi pa ozonski sloj sredi leta ostal še vedno tako prepusten, pripravila nemški Zvezni urad za varstvo okolja opozorila za ljudi, ki si želijo sonca. Vsak odstotek odmaka od normalne koncentracije ozona bi povzročil štiri do petodstotno povečanje kožnega raka.

Čeprav je ozonski sloj v stratosferi prav homeopatsko tenek – vse molekule, položene druga na drugo, bi v celotni atmosferi ustvarjale sloj, debel samo 3,6 milimetra – deluje že milijone in milijone let kot življenjsko pomemben ščit. In da je prav Sonce odgovorno za nastanek zemeljske sončne zavesje, je eno od največjih čudež narave.

Če ne bi sončno sevanje, ki je nabito z energijo, spodbujalo nastajanja kisika s tremi atomi (ozona), verjetno ne bi obstajala večina življenjskih oblik na Zemlji. Številne visoke razvite vrste, med njimi Homo sapiens, bi bile že v začetku evolucije postale žrtve kozmičnega višinskega sonca.

Vendar je zmeraj, glede na letni čas, prihajalo do nihanj pri koncentraciji ozona. Toda vse do odkritja FKOV so bila nihanja dolgoročna zmeraj uravnotežena. Danes pa je narava čedalje manj sposobna, da bi ohranjala ravnotežje pri cetranju ozonskega sloja, ki ga povzroča človek.

Toda največjo škodo je uničevalni proces doslej povzročil nad Antarktikjo. Leta 1979 so merilne naprave v ameriškem meteorološkem satelitu »Nimbus 7« prvič zabeležile občutno zmanjšanje koncentracije ozona nad južnim polom. Odtlej znanstveniki leto za leto ugotavljajo nadaljnje tanjšanje ozonskega sloja. Najnovejše meritve kažejo, da je nad tečajem sonca še 60 odstotkov prvotnega števila ozonskih delcev. V določenih dneh prihaja do skrajnega zmanjšanja ozona, ki doseže do 95 odstotkov.

Luknja, skozi katero lahko skoraj neovirano prodira ultravijolično sevanje Sonca, se od takrat nenehno širi. Leta 1978 je bil razredčen ozonski sloj že tako velik, da je obsegal dvojno površino Severne Amerike. Danes bi lahko v razredčenem sloju položili še štirikratno površino ZDA in Kanade.

Dokler so zaradi povečanega ultravijoličnega sevanja trpeli samo pingvini in tuljenci, se ni nihče menil za opozorilne pozive zaskrbljenih znanstvenikov. Toda odkar se ozonska luknja širi daleč čez južne oceane in je že zdavnaj dosegla tudi celine, se množijo poročila o nevarnih naravnih pojavih.

Zaradi bombardiranja sončnih žarkov so se kakteje na argentinski planoti obarvale ržnato. V Čilu so oslepli celotni tropi ovce. Zajci v tropih brezsilno tavajo po pampah in jih lovci lahko dobesedno lovijo z rokami. Pastirjem in drugim kmetijskim delavcem so medtem razdelili širokokrajne klobuke in temna očala, da bi jih zavarovali pred čedalje močnejšim ultravijoličnim sevanjem.

Na drugi strani južne poloble televizija vsak dan opozarja Avstralce, naj se ne združujejo preveč na soncu. Še pred vremenskimi poročili obvešča televizija z opozorilnimi vložki ljudi, v kolikšnem času se lahko človek tistega dne opeče na soncu. Zdravstvene oblasti le redko kdaj dopuščajo, da se lahko ljudje sončijo dlje kot četr uro.

Luknja v atmosferi vpliva tudi na način življenja Novozelancev. Šolarji nosijo legionarska pokrivala, ki ščitijo glavo, ušesa in tilnik. Športne prireditve po enajsti uri dopoldne so uradno prepovedane. Klobuk in majica sodi ta k obvezni modi na obali. Kdor se res mora izpostaviti soncu, si zaščitni obraz.

Od začetka petdesetih let se je število rakastih obolenj kože – vsem opozorilom in varnostnim ukrepom navkljub – podvojilo. Vsako leto ugotovijo 12.000 novih primerov bolezni. V novozelandski Družbi za boj proti raku se bojuje, da bo leta 2005 vsak dan po en Novozelčan umiral zaradi posledic hujših oblik kožnega raka.

Dejstvo, da je bilo zaradi redčenja ozonskega sloja doslej čuti manj posledic na severni polobli, gre pripisati geodinamičnim zakonitostim planeta. Kadar ultravijolično sevanje razkaja molekule FKOV, ki so se dvignile v stratosfero, se sproščeni klorov monoksidi običajno veže z dušikovimi oksidi v tem okolju in postane tako neškodljiv.

Sicer pa dušikovi oksidi ne prenašajo preveč nizkih temperatur. Ko se v antarktični zimi začnejo nad južnim tečajem oblikovati stratosferski oblaki, se zračni sloj, visok 25 do 50 kilometrov, ohladi do minus 80 stopinj Celzija. Molekule dušikovega oksida se takrat kristalizirajo in ne morejo več uničevati klor.

POZNO SPOZNANJE

Leta 1987 je bil v Montrealu sklenjen prvi mednarodni sporazum o zaščiti ozonskega sloja, in takrat je kazalo, da se preveč ne mudi. Do leta 2000, tako je izvenel sklep, bodo v industrijskih državah za polovico zmanjšali uporabo fluorokloroogljikovodikov (FKOV).

Polagoma je tekma z ozonsko luknjo postajala bolj vroča. Z drugim dodatnim sporazumom k montrealnemu protokolu so lani v København sklenili, da je treba do leta 1996 v celoti opustiti FKOV ter ozonske uničevalce trikloretoan in tetrahaloroogljikovodike.

»Gnil kompromis«, kritizira sklepe iz Københavna Thomas Belazzi, kemik in ozonski strokovnjak organizacije Greenpeace za Avstrijo. Dokončno slovo od drugih ozonskih škodljivcev, kot so, na primer, nekoliko manj agresivni delno halogenirani H-FKOV, je določeno šele za leto 2030. Čeprav tudi te snovi škodujejo ozonskemu sloju, jih zdaj pogosto omenjajo kot nadomestilo za FKOV.

Za Avstrijo (kakor tudi za države članice ES), je 1. januar 1995 datum, ko bodo v celoti opustili FKOV. Ta nevarna snov je

Do antarktične pomladi oktobra se lahko tako množijo večje količine klor. Zaradi toplote Sonca, ki sije čedalje močnejše, se dušikovi oksidi spet stalijo in se sprostijo, toda močno ultravijolično sevanje vzbura tudi klorove molekule, da začnejo divje plesati po ozonskem sloju. Leto za letom se tako nad tečajem sproža tekma med temperaturo in svetlobo. Čim več je pomladne toplote, tem več je dušikovih oksidov, ki uničujejo klor; čim močnejše je ultravijolično sevanje, tem aktivnejše je uničevanje ozona.

V zadnjih letih zmeraj zmaguje svetloba. V dveh do treh tednih lanskega leta je eksplozivno izginila dobra polovica ozonskega plašča.

Ker zimski viharji nad severnim tečajem niso tako mrzli in je uničevanje ozonskega sloja na severni polobli napredovalo zato nekoliko počasneje, so se industrijsko razvite države v Severni Ameriki in Evropi zelo dolgo slepile, da bo varne. Le z obnavljanjem se se industrijski voditelji in politiki odločili, da bodo njihove države nehale izdelovati FKOV. Leta 1991 je po vsem svetu še vedno ušlo v ozračje 786.000 ton te snovi (glej okvir »Spirale uničevanja«.)

Posledice te novejše politike je mogoče razbrati iz najnovejših meritev NASA. Prav nad najbolj gosto naseljenimi območji na Zemlji, so poudarili strokovnjaki NASA, ko so predstavili svojo letno bilanco za 1991, je mogoče ugotoviti najhujše redčenje ozonskega sloja. V letnem povprečju je bila koncentracija ozona devet odstotkov manjša od koncentracije, ki so jo merili več let. Pozimi, ko so FKOV najbolj aktivni, je varovalni učinek ozonskega sloja nad Münchnom ali Švedsko padel na 60 odstotkov.

Čeprav lahko »pomirjevalni strategiji« trdijo, da moramo po znanstveni definiciji govoriti o ozonski luknji šele takrat, kadar sončni ozonski filter v daljšem razdobju prestra

UNIČUJOČE SPIRALE

Človek uničuje ozon, kjer ga potrebuje, in ga ustvarja, kjer mu škoduje. Medtem ko dvigajoče se klorove molekule razjedajo zaščitni ozonski sloj, zamegljujejo avtomobilski motorji in tovarniški dimniki zemeljsko površino s smogom in z ozonom, ki iz tega nastaja. Ta povzroča težave dihalnim organom, draži veznice in sluznice in škodi rastlinam.

Poleg tega izbruha vsako leto industrija in prometna sredstva kakih 20 milijard ton ogljikovega dioksida, medtem ko z rževih polj, iz črpalšč naravnega plina in rudnikov priplava še dodatno 350 milijonov metana. Te emisije združujejo tako kot šipe nad rastlinjaki toplotno sevanje na Zemlji in tako prispevajo k čedalje večjemu ogrevanju zemeljske oble.

Kakor da ni ekološka škoda v vsakem primeru posebej je dovolj velika, jo povečujejo še vplivi naravnega krožnega toka.

● Čedalje močnejše emisije plinov, ki po-

ske katastrofe. »Dosti bolj vprašljive,« meni Mario Blumthaler z Inštituta za medicinsko fiziko v Innsbrucku, »so posledice za naravo.« Čeprav so se znanstveniki začeli šele pred kratkim ukvarjati s tem vprašanjem, so ugotovili že dovolj vznemirljivih sprememb:

Ker ultravijolično sevanje moti fotosintezo pri rastlinah – tako napoveduje Anton Krappenberg z Inštituta za gozdno ekologijo na dunajski fakulteti za kulturo tal – utegne to škoditi rasti koruze, rži in sončnic. Neka študija obravnava posledice zgolj petodstotnega razredčenja ozonskega sloja. Na temo tega simulirane zmanjšanja sloja prihaja študija do sklepa, da bi to povzročilo izgubo četrine pridelka soja.

Tudi riž in bakterije, ki so potrebne za njegovo gnojenje, so zlasti občutljivi za ultravijolično sevanje. Večje izgube pridelka, ki se jih bojijo strokovnjaki, bi lahko ogrozile glavno kulturo, s katero se hranijo prebivalci azijskih držav.

Zdaj je dokazano, da lahko že majhno povečanje sevanja zadrži cvetenje rastlin. Strokovnjaki, ki so v skrbah za bogastvo rastlinskih in živalskih vrst, se sprašujejo, ali ne bo to za stalno porušilo naravnega sočaja med cvetovi in opraševalnimi žuželkami.

Ker ultravijolično sevanje prodira tudi do dvajset metrov globoko pod vodno površino, bodo tudi oceani prizadeti zaradi posledic redčenja ozonskega sloja. Na Antarktiki se je od leta 1987 že za dobro desetino zmanjšala količina planktona, ki je prvi člen v morski prehranjevalni verigi.

Toda ne glede na pomanjkanje hrane čakajo morske prebivalce hudi časi. Strokovnjaki UNEP, ekološke organizacije Združenih narodov, so izračunali, da bi že pri 16-odstotnem uničenju ozonskega sloja poginila polovica iker, ki so jih odložile sardine v plitvih vodah.

spešujejo učinek tople grede oziroma rastlinskih učinkov, segrevajo predvsem na področju obeh zemeljskih tečajev zlasti nižje sloje atmosfere. Višje ležeči sloji atmosfere se v enaki meri hladijo. In čim hladnejši so ti sloji, tem večjo škodo trpi ozonski ščit.

● In čim bolj luknjičav postaja ozonski sloj, tem več ultravijoličnega sevanja prodira do zemeljske površine in spodbuja nastajanje ozona tik nad Zemljo.

● Poleg tega zmanjšuje naraščajoče sevanje planktonsko maso v oceanih. To pa ima za posledico, da morja ne morejo več vezati tolikšnih količin ogljikovega dioksida kot prej. Če se v vodah zmanjša mikroživljenje za 10 odstotkov – kot so izračunali strokovnjaki – se letno dvigne proti nebu dodatnih 5 gigaton oziroma 5 milijard ton ogljikovega dioksida.

● In tam lahko ogljikov dioksid še okrepi učinek tople grede. Tako se lahko spirala globalnega uničevanja začne znova.

Spriče vedno daljšega seznama grozečih scenarijev zahteva Georg Guensberg, ozonski strokovnjak pri organizaciji Global 2000, takojšnjo in brezpogojno opustitev FKOV in vseh polovicih alternativ z delno halogeniranimi fluorokloroogljikovodiki. »Sicer«, meni, »bomo prišli do točke, s katere ne bo več vrnitve.«

Morda pa smo to točko že zdavnaj prekoračili. Dosele je je trpeti ozonski sloj še vedno spet pozdravil. Kako dolgo bo še trajala ta igra »sezam odprni se, sezam zapri se«, ne more nihče natanko povedati. »Veliko števil kemikalij in procesov,« in to daje Blumthalerju misliti, »sploh še ni znano. Lahko se zgodi, da bo pri večji količini FKOV začelo uničevanje ozonskega sloja potekati eksponentno.« Severna polobla, ki je bila doslej v prednosti, bi lahko na mah postala glavna žrtev. Na temelju meritev, ki jih je opravila NASA, je obremenitev severne poloble s FKOV 150 odstotkov večja od obremenitve na južni polobli.

Toda četudi se ne bi uresničile najhujše bolezni, bo imel človek še desetletja hude težave z ozonsko problematiko. In tudi v primeru, da bi nemudoma in po vsem svetu zavrgli vse snovi, ki trgajo ozonski plašč nad Zemljo, bo vrhunec uničevanja dosežen šele po letu 2000. V najboljšem primeru, tako sodijo ekološki strokovnjaki, se utegne količina klor v stratosferi šele leta 2050 skčiti na napol znošno mero.

Za to kaj malo spodbudno perspektivo je krivo dejstvo, da se molekule FKOV tako leno in počasi dvigajo proti nebu. Vsaka molekula potrebuje približno 50 let, da se povzpne v stratosfero, kjer povzroča škodo še najmanj dvakrat tako dolgo, preden neka izpuhti v vesolje.

Velik del doslej sproščenih plinov še potemtakem niti ni začel svojega uničevalnega dela. Šele potisni plini iz sprejev za lase naših babic načnejo zdaj ozonski ščit. In polovica molekul FKOV, s katerimi je njihov iznajditelj Midgley leta 1930 ugasil svečo, je še aktivnih.

»Upoštevati moramo, da se proizvajalci držijo zakona,« pravi Aichinger. Ministrstvo za okolje računa s tem, da lahko zaupa pripravljenosti industrije, ker je vsakokratni deželni glavar pristojen za nadzor nad proizvajalkami.

Tisti izdelovalci, ki so v določenem roku prešli na uporabo z nadomestnimi snovmi, si zdaj belijo glave zaradi pomanjkljive cemske kontrole. Italijanski konkurenčni izdelki, ki po analizah firme Brucha še naprej vsebujejo FKOV, so zato za kakih 20 odstotkov cenejši. Zaradi te razlike v ceni se Vecera boji, da se bo prodaja zmanjšala za kakih 30 odstotkov. »Dokler ne bodo tukaj resno ukrepali,« pravi, »je prepoved FKOV zakon, ki daje čisti alibi njegovim kršilec.«

Švica je rešila ta problem z uro strogostjo. Na enem samem mejnem prehodu, čez katerega lahko omenjeni izdelki prihajajo v državo, so namestili napravo, ki analizira izdelke, ali ne vsebujejo FKOV.

Profil, Dunaj

PP poštni 29
predal

Nadaljevanje z 18. strani

vsem v znanje in gospodarstvo, edino sprejemljivo.

Prispevni stopnji za pokojninsko in zdravstveno zavarovanje bi se morali znižati s povečanim varčevanjem za starost, z racionalizacijo zdravstva in uvedenim prostovoljnemu zavarovanjem. Taka politika je eden od temeljev japonskega čudeža. Upokojenci bodo morali del sredstev za pokojninske prispevke prispevati s pokojninskimi skladom, ki bo dobil 10 odstotkov vsega družbenega premoženja. Povečano varčevanje lahko nadomesti velik del tujih posojil za razvoj podjetij in infrastrukture. Večji dobički podjetij bi omogočili večji uvoz opreme in izravnava devizne bilance brez povečanja uvoza blaga za široko potrošnjo.

S tem bi izginile težave, ki jih je ponovno odprl zakon o »zamrzitvi« plač. Plače v gospodarstvu bi se znižale podjetniško, selektivno. Plače v gospodarstvu in pokojnine bi sledile plačam v gospodarstvu. Kapital bi se prenehal prelivati v plače; iz plač bi se vračal v lastnino, v obratna sredstva in naložbe. Namesto devalvacije in z njo inflacije ter višjih obresti bi imeli trden dolar, znižale bi se cene in obresti. Namesto petnajstkrat preizkušenih pomanjkljivosti stagflacije bi bili deležni prednosti razvoja. Z odhodom iz Jugoslavije moramo pričeti znova, ne čisto iz nič, vendar ne od tam, kjer smo v Jugoslaviji že bili. Prenovljeno proizvodnjo in nove trge si moramo šele kupiti, za to je potreben lasten kapital, ki ga je treba prigrispariti.

Dr. Peter Glavič, član državnega sveta

Delo, 17. aprila

Pismo g. ministru Mihju Jazbinšku
Spoštovani g. Pušenjak!

Uvodoma vam želim pojasniti, da je bilo vaše osebno pismo, naslovljeno ministru g. Jazbinšku, odstopljeno stanovanjskemu sektorju ministrstva. S tem v zvezi bi vam radi zatrili, da bi prejeli naš odgovor brez dopisovanja na straneh Dela, običajno pismo, na katerega stanovanjski sektor odgovarja, pa je razlog za naš kasnejši odgovor od sicer zelenega roka.

V zvezi s samo vsebino vaših predlogov pa moramo reči, da je naše videnje razreševanja problemov, ki jih omenjate v pismu, drugačno od vašega.

Za pripisovanje namere, da ministrstvo razprodaja (podarja) nekoč lastniška stanovanja, ni nikakršne podlage. Z namernimi spremembami 125. člena stanovanjskega zakona se namerava lastnike stanovanj dodatno stimulirati k prodaji stanovanj in nič drugega.

Z vami se razhajamo tudi glede privatizacije. Odprava družbene lastnine na stanovanjskem področju je upoštevala nadomestitev stanovanjske pravice kot legalne, z ustavo zajamčene pravice z možnostjo privatizacije oziroma najemnega razmerja za nedoločen čas, ob predpostavki, da je pretežna večina imetnikov stanovanjske pravice le-to pred časom povsem zakonito pridobila.

S tem v zvezi pa moramo poudariti, da je tako 128. kot tudi 148. člen stanovanjskega zakona dal vsem lastnikom družbenih stanovanj možnost, da zavrnejo sklenitev najemne pogodbe oziroma odklonijo sklenitev kupoprodajne pogodbe, če posamezni imetnik stanovanjske pravice v času uveljavitve stanovanjskega zakona ni bil upravičen do stanovanjske pravice oziroma če je gradil stanovanjsko hišo ali kupoval stanovanje. Ob doslednem izvajanju omenjene določbe sploh ne bi moglo prihajati do omenjenih pojavov.

Ocene privatizacije pa nikakor ne gre graditi na posamičnih ekscenčnih dogajanjih, ki so sicer v vsakem primeru moteča, vendar njihovo število ostaja na margini. Glede na celotni stanovanjski fond so dejanska številke o oglaših, ki jih omenjate, zanemarljive, po svoje pa tudi niso nikakršno presežne. Računati moramo z dejstvom, da se bodo nekateri, ponavljamo, ni jih veliko, odkli stanovanju v zameno za denarno protivrednost.

Pretežna večina tistih imetnikov stanovanjske pravice, ki je privatizirala stanovanje po določbah stanovanjskega zakona, potrebuje stanovanje zase in v njem seveda stanuje. Vaš splošni recept »kupi družbeno stanovanje, če si iznajdljiv, jih kupi čim več in si potem za velik del življenja preskrbljen,« je lahko nalepljen na posamezen primer, in to v okolju, kjer se niso upoštevale določbe stanovanjskega zakona. Sicer pa so zadnje spremembe davčne zakonodaje tudi v teh primerih profitirajo precej omejele, saj je naš izračun pokazal, da kolikor se na prostem trgu prodaja povprečno stanovanje, vredno po stanovanjskem zakonu 626.670 SIT (že upoštevam 60% popust), se zanj iztrži 5.692.500 SIT (po 1500 DEM za m²). Prodajalec je dolžan plačati 2% davek od prodaje, kar znese 113.850 SIT. Razlika v ceni med prosto prodanim stanovanjem in stanovanjem, kupljenim po stanovanjskem zakonu, predstavlja dobiček, v konkretnem primeru 4.951.980 SIT. Dobček, že zmanjšan za 20% davek, pa se šteje v osnovo za dohodnino, ki jo bo ob koncu leta prodajalec dolžan plačati po veljavnih stopnjah dohodnine, kar znaša brez 10% maksimalnih olajšav 1.505.744 SIT.

Nikakor pa se ne moremo strinjati z vami, da bi promet s stanovanji, ki so bila predmet privatizacije, oteževali z dodatnimi davčnimi. Nasprotno, menimo, da bo treba tudi z ukrepi davčne politike, ki sicer ni v pristojnosti našega ministrstva, stimulirati prestrukturiranje stanovanjskega sklada. Kakršnokoli omejevanje lastniške pravice na stanovanjih je zato povsem odveč.

Tudi z umesjanjem prodaje stanovanj Neslovcem v negativen kontekst se ne moremo strinjati. Stanovanjski zakon v procesu odprave družbene lastnine enakopravno obravnava vse imetnike stanovanjske pra-

vice, s tem da je možnost odkupa dana vsem državljanom Slovenije ne glede na narodno pripadnost.

Glede črnih gradenj pa menimo, da zadnje spremembe in dopolnitve zakona o urejanju naselij in drugih posegov v prostor nakazujejo nov pristop k reševanju te problematike.

Lep pozdrav!

Barbara Starič-Strajnar, podsekretarka
Ministrstva za okolje in prostor

Delo, 24. aprila

Drugi tir

Spoštovani g. Bučar!

Oglašam se na vaš prispevek, objavljen v Delu, v katerem ste si podali roko z g. Ravnikarjem, samo da ste se lotili drugega področja – lokalne samouprave. Vaše misli imajo gotovo smisel in ozadje, delajo pa škodo tistemu, kar naj bi po mojem lokalna samouprava bila po vsebini. Vsebine se sploh ne lotite, ampak napadate tako, kot upate, da boste najlažje našli somišljenike.

Ali partija res obvladuje vse vzvode in ali jih bo tudi skozi t.i. lokalno samoupravo z namenom, da si obdrži oblast? Nedvomno ste v maniri dobrega centralista naredili škodo prav tistemu, čemur se reče vsebina. Vaši bralci se bodo torej borili proti lokalni samoupravi s stališča boja proti partiji, namesto da bi razpravljali in razmišljali o argumentih, ki govorijo za ali proti glede na vsebino.

Lokalna samouprava ima svoj raison d'être tudi v pritiskih na močno centralizirano vodenje države in Ljubljane, regije pa v pritiskih na enakomeren razvoj Slovenije ali vsaj možnosti na povezovanju tam in s tistimi, ki bodo prinesli efekte v enakomernem razvoju.

Sama sem več let delala na tako osvojevalnih silih, kjer smo po mojem bližje ali vsaj v zametkih zaznali civilno družbo. Izvršni odbori raznih dejavnosti so bili organizirani tako, da so zagotavljali decentralizacijo politične moči, sardelca in pameti. Ker so se pojavili kot predaletna protitež močni državi in aktualni oblasti, jih je ta uknila, ker jih ni več obvladovala.

Zdaj se podoben proces dogaja na relaciji republika – občina. Centralizacija sredstev in moči, ki jo potrebuje politika (res večstrankarska) za to, da lahko neomejeno vlada. Politični vrh se spet pojavlja kot samozadostna družba, ki vse ve in vse zna. Če bi bili, g. Bučar, vsaj zagovorniki dobro organizirane in strokovno sestavljene predparlamentarne prostora (nena od pogojev za delovanje civilne družbe), bi vam še verjela, da samo želite zadnji udarec partiji, tako pa vas ne vidim nič drugače kot vse tiste, ki so v preteklosti in tudi v sedanjosti delali in delajo v maniri država – to sem jaz.

Trdim, da lahko ima decentralizirana oblast dosti boljše efekte od načina vodenja in odločanja v ozkih krogih. Decentralizirana oblast je tudi evropski kriterij, ki ima argumentirano podporo naprednih evropskih politikov. Cilj je nedvomno v pritegnitvi širšega kroga stroke, večjem nadzoru državnega aparata, boljši informiranosti in večji kakovosti življenja – in v tem je bistvo demokracije! Vaša trditve, da partija hoče tudi lokalno oblast, je naltuš postavljena tako, da se odmika od bistva stvari.

Podatki, ki smo jih lahko pred časom razbrali iz sredstev obveščanja, govorijo proti vaši tezi. Že samo podatek o delitvi proračunskih sredstev na glavo prebivalca kaže, kam vodi centralizirana oblast. V oblasti Ljubljane, politike, večglave partije.

Zakaj zdaj pišete (te) in hočete (te) majhne občine skorajda brez pristojnosti in brez sredstev, tujda tema naj bi bile tudi močne regije? Predvsem zato, ker zagovorniki vašega kova in vašega načina razmišljanja tako ne bi imeli absolutne moči in oblasti. Zakaj se organizirajo Primorci, Štajerci, Belokranjci? Zakaj vedno manj govorijo o barvi oblasti, vedno več pa o regionalnih interesih? Tudi zato, ker Primorci še vedno nimajo tako potrebne cestne omrežja, Štajerci ne razpolagajo s tistim, kar so ustvarili, Belokranjci bi se radi hitreje razvijali. Zakaj, ne nazadnje, v Kranju še vedno ni plavalnega bazena? Zato, ker je oblast v Ljubljani, bazena pa ni tam.

Spoštovani g. Bučar! Bistvo preseganja partije je v preseganju načina partijskega razmišljanja. In žal moram reči, da vaš prispevek (hvala bogu tako ne misljo vsi in v vseh strankah) sodi med tista razmišljanja, ki po mojem mnenju vodijo k oblasti ozkega kroga ljudi in so pisana na način, da bi vas bila vesela vsaka partija.

Alenka Kovšica, Zg. Besnica

Delo, 30. aprila

ZLRP). Sklep se sprejme posebej za vsako posojilo ali vrsto posojil in mora določiti način obrestovanja in rok odplačila posojila. Za posojila se štejejo tudi druga pravna dejanja, ki gospodarsko ustrezajo posojilu.

(2) Posojilna pogodba na podlagi sklepa iz prejšnjega odstavka se mora skleniti najpozneje tri mesece po sprejemu sklepa.

(3) Določbe prvega in drugega odstavka tega člena se smiselno uporabljajo tudi v primerih, ko zagotovi posojilo obvladujoča ali odvisna družba, pri čemer sklep o zagotovitvi posojila sprejme nadzorni svet obvladujoče družbe, in v primerih, ko je posojilojemalec družinski član (podčrtalo ZLRP) člana nadzornega sveta.

(4) Če je posojilo zagotovljeno v nasprotju z določbami prvega do tretjega odstavka tega člena, je treba prejeti znesek takoj vrniti, razen če nadzorni svet kasneje posojilo odobri.

Po tem členu lahko torej nadzorni svet odobri posojilo svojemu lastnim članom, torej samemu sebi. 255. člen pa je po besedilu popolnoma identičen z besedilom 378. člena, le da po njem lahko nadzorni svet odobri posojilo tudi državnim uprave in prokuristom.

Združenje lastnikov razlaščenega premoženja Slovenije se zaveda, da je v Poročevalcu državnega zbora objavljeno zakonsko besedilo šele predlog zakona in da bo gotovo še spremenjeno, vendar se z grožnostjo sprašuje, kako je sploh mogoče, da lahko predlagatelji, to je vlada, oblikuje tako nevarne ideje, ki bi ob realizaciji lahko imele katastrofalne posledice za delavce v danes družbenih podjetjih. Ali v vladi res ni nikogar, ki bi spregledal nevarnost za delavske interese in morajo to delati »bivši kapitalisti«?

Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij sicer določa, da podjetje ne sme dajati kreditov za nakup delnic podjetij z družbenim kapitalom. Ko pa bo lastninjenj po tem zakonu opravljeno in bo večina delnic v rokah delavcev, ko veljal le še zakon o gospodarskih družbah. Tedaj pa bodo veljaki podjetja lahko s krediti družbe, odobrenimi na tajnih sestankih, og vpravištvu obrestni meri poceni kupili delavske delnice od zaposlenih z nizkimi dohodki. Zopet bomo priče zakonitim mahinacijam. Kdo ima tako vizijo naše prihodnosti?!

Navedeno sporočilo Slovenske gospodarske stranke razkriva skrite umazane nagane sestavljalcev tega zakonskega predloga.

ZLRP Slovenije pozdravlja aktivnost članov Slovenske gospodarske stranke, ki s svojo strokovnostjo ne bedi samo nad potekom denacionalizacije, pač pa tudi nad lastnino delavcev in njihovimi interesi, za dobro in pošteno gospodarjenje v sedaj še družbenih podjetjih.

ZLRP Slovenije poziva sindikate Slovenije, da se tudi oni aktivno vključijo v pozorno spremljanje nastajajoče zakonodaje, da bi pravočasno preprečili sprejem takih predpisov, ki bi omogočili nepošteno odtakanje narodnega bogastva v privilegirane private ne žepa.

Franc Izgoršek, predsednik ZLRP Slovenije

Delo, 17. aprila
Fojbe, ricinus, okupacija, talci, Gonars, Rab itd.

Dr. Petru Stariču, zavzetemu spremljevalcu našega dogajanja, je v prispevku z gornjim naslovom verjetno ušlo, da je med drugim napisal, kakšna sramota da je, ker da se nekateri Slovenci javno zavzemajo za nericiprocnost glede manjšin to – in onstran meje. Ker ima dr. Starič nedvomno v mislih mene, saj sem edini v zadnjem času pisal o tem vprašanju, sem mu dolžan odgovor, bralcem pa pojasnilo v zvezi s to zadevo.

»Spor« je preprosto v tem, ali naj bodo zaščitni in pravice italijanske avtohtone narodne skupnosti v Sloveniji enake kot za Slovence v Italiji, torej odvisne od njihove manjšinske zaščite in pravic. Jaz trdim, da ne gre obravnavati in urejati položaja in pravic Italijanov pri nas na osnovi manjšinskega stanja, kakršno imajo naši zamejci danes v Italiji, torej v odvisnosti od priciprocnosti, pač pa na osnovi naše ustave in zakonodaje, ki določata in jamčita manjšinske pravice dveh avtohtonih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji. Slovenska manjšinska načela in praksa temeljijo tudi na mednarodnih načelih ustanovne listine Združenih narodov, univerzalne deklaracije o človekovih pravicah, konvencije o preprečevanju kakršnih koli obliki rasne diskriminacije in univerzalnih paktov o človekovih pravicah, kakor tudi na osnovi meddržavnih obveznosti, kot sta specialni statut londonskega memoranduma in pogodba, imenovana tudi osimski sporazum, med SFRJ in Republiko Italijo, ki jih je Republika Slovenija kot naslednica SFRJ potrdila in sprejela kot svoje.

S podpisom in ratifikacijo osimskih sporazumov sta se dve sosednji državi dogovorili, da z novo pogodbo (osimski sporazum) neha veljati londonski memorandum o soglasju in s tem glede manjšinske zaščite tudi specialni statut. Vsaka stran pa je namesto tega izjavila, da bo ohranila v veljavi notranje statute, in da bo v okviru svojega notranjega prava zagotovila pripadnikom manjšin enako raven varstva, kot jo je določal specialni statut, ki je prenehal veljati. Če je, recimo, ob sprejemanju medsebojnih načel in obveznosti med dvema državama (SFRJ in Italijo), sprejetih v specialnem statutu glede italijanske in slovenske manjšine, veljalo enako enake pravice za vsako manjšino, bi logično moralo veljati načelo enake poslednosti, spoštovanja sprejetih obveznosti. Republika Slovenija kot naslednica SFRJ v tem pogledu je kar najbolj dosledno uresničila sprejete obveznosti, da v okviru svojega notranjega prava zagotovi pripadnikom italijanske narodne skupnosti enako raven varstva, kot jo je določil specialni statut londonskega memoranduma. Kako uresničujemo v življenju in praksi sprejeta načela, pa je seveda drugo vprašanje, o katerem ima pravico soditi v prvi vrsti manjšina sama v dialogu z večino in njenimi organi.

Italijanska uradna stran v izpolnjevanju svojih obveznosti do slovenske narodne skupnosti v Italiji izrazito zaostaja in je v neprestanem spopadu s prizadeto manjšino, ki od vsega začetka terja poseben zakon o globalni zaščiti kot vsestranski zakonski rešitvi vseh njenih odprtih vprašanj. Sprejem takega zakona ali ustreznih rešitev predlagajo v Italiji od vlade do vlade, znova in znova, preden so se sploh sporazumeli s samo manjšino oziroma njenim enotnim predstavništvom. Zaradi tega se to vprašanje znova in znova pojavlja tudi na vseh dnevnih redih o meddržavnih odnosih in sodelovanju. Toda še nikoli se ni zgodilo, da bi naša stran ali pa enotno predstavništvo slovenske manjšine uporabljala ali terjala načelo reciprocnosti, kar bi v bistvu pomenilo zmanjševanje pravic italijanske manjšine v Sloveniji. Tak pristop pa bi tudi pomenil, da slovenska stran odstopa od svojih ustavnih, zakonskih rešitev za italijansko narodno skupnost, da odstopa od svojih demokratičnih načel, ki so temelj naše državnosti. Ali si res lahko dovolimo kaj takega, kar je v prvi vrsti v škodo nam samim, naši lastni svobodi in demokraciji?

Dilema se po mojem potemtakem omejuje samo še na uporabo reciprocnosti kot politično-diplomatske poteze. Toda tudi na ta način ne pride v poštev, saj je zunanja politika jasen izraz notranje.

Dr. Stariču in bralcem se opravičujem za nekoliko daljše pojasnjevanje sporne teme, ki bi jo želel videti osvetljeno z druge strani z nekoliko bolj utemeljenimi argumenti kot pa samo s pavšalno negacijo in nerazumljivimi obsodbami!

Naj mi bo na koncu dovoljeno dotakniti se še obztorbe dr. Stariča na račun koprške TV, ki naj bi bila – po njegovem – posebna sramota za Slovence, ker da se je dobesedno prodala Italijanom!

Nerazumevanje tudi tega vprašanja je – po mojem – posledica nerazumevanja manjšinske problematike v njenih osnovah. Koprška TV je od vsega začetka manjšinska postaja, namenjena italijanski in slovenski manjšini, njenemu komuniciranju z maticama in medsebojnemu odpiranju sosednih zaleđij. Kot taka se je razvila s pomočjo sredstev, ki jih je ustvarjala s svojo prisotnostjo v Italiji in njeno komercialno vrednostjo. Obseg njenega programa v italijanski ni nikoli ogrožal slovenskega gledalca in tudi ni šel na račun slovenskega programa, ki ga televizijski gledalec na Obali lahko spremlja kar na dveh kanalih. Zadeva je tudi glede tega dovolj čista, da si ne zasluži očitkov, zlasti če upoštevamo, da s svojo prisotnostjo v Italiji odpira Sloveniji okno v ta del evropskega prostora v skladu z načeli Evropskega sveta o komunikacijskih medijih. Določene nejasnosti glede poslanstva in vloge koprške TV pa lahko nastajajo danes zgolj zaradi nedoločilo, praktičistično opredeljene te vloge s strani vodstva slovenske televizije, ki ne upošteva dovolj položaja italijanske narodne skupnosti pri nas, pa tudi slovenske v Italiji kot subjektov, tudi na področju televizijskega medija. »Aktualna vprašanja, koprške TV, tako v njenem italijanskem kot slovenskem delu, je treba, če naj koprška TV ostane manjšinska postaja, obravnavati v sodelovanju in soglasju z obema manjšinama, njuni interesi in ne na koncu v harmoničnem interesu Slovenije, njene državnosti in manjšinske politike. V tem smislu naj bi bila zastavljena tudi programska politika RTV Slovenija do TV Koper, do obeh manjših in njune vloge v razvijanju skupnega kulturnega in informativnega prostora ob odprti meji, sodelovanju in pretoku medsebojnih vplivov.

Dusan Fortič, Koper

V prispevku z gornjim naslovom sem prošil za pojasnilo gospoda Petra Morija, dipl. ing., v. d. generalnega direktorja RTV Slovenija. Odstavek, ki se tega tiče, naj tukaj še enkrat navedem:

»Posebna sramota za nas Slovence je televizijska Koper, ki se je dobesedno prodala Italijanom. Da se razume, nič nimam proti temu, da je število italijanskih oddaj sorazmerno številu prebivalstva italijanske narodnosti. Žal pa tisto, kar imamo sedaj, pomeni, da so Slovenci na koprskem nekašna manjšina. Morda bo generalni direktor RTV Slovenija gospod Peter Mori mogel povedati kako, kdaj, zakaj in za kolikošne denarje smo se prodali. Vljudno ga prosimo, naj nam vse to pojasni.«

Že pred tem sem v zvezi z italijanizacijo koprške televizije pisal 26. februarja 1993 v »Pismih bralcev« in pričakoval pojasnilo gospoda Franca Jurija na podobno vprašanje, ki mu ga je prav tako v »Pismih bralcev« dne 20. februarja 1993 zastavil gospod Pavel Jereb.

Zanimivo, če že ne kar simptomatično je, da so vsa ta vprašanja ostala brez odgovorov. Po nasvetih svojih kolegov, inženirjev elektrike sem naslovil vprašanje na gospoda Petra Morija, za katerega so mi povedali, da bi mogel glede na svoje prejšnje delo na RTV še največ vedeti o celotni zadevi, kar še bolj velja za sedaj, ko je postal v. d. generalnega direktorja RTV Slovenija. Ker ta ustanova ni privatna, temveč javna, je dolžan njen predstavnik odgovoriti na javno zastavljeno vprašanje. Ne verjamem, da g. Mori ne ve za moje vprašanje, saj – če na moj prispevek ni naletel sam – ga je prav gotovo moral kdo od njegovih podrejenih opozoriti nanj. Sumim, da je zadeva nekoliko kalna in da prizadeti čakajo, da se bo vse skupaj pozabilo, tako da ne bo treba odgovarjati.

Naj ponovno opozorim, da javne funkcije, kakršno ima g. Mori, obvezno terjajo tudi odgovor na javno zastavljeno vprašanje, sicer bi mogli trditi, da g. Mori ni sposoben celovito opravljati dela, ki ga zahteva njegov sedanj položaj. Torej, gospod Peter Mori, Vi ste sedaj na potezi! Pričakujemo Vaš odgovor!

Dr. Peter Starič, Ljubljana

Delo, 24. aprila
Še ostreje zarisanе meje
Gospa Hermini Matjašec in slovenski javnosti

Ena od pridobitev naše nove države je tudi, da je vsakomur dovoljeno javno pisati, žal pa ne kaže od vsakogar pričakovati odgovornosti za podkitanja, obrekovanje in žalitve, ki jih zapiše.

Zato naj bo odgovor – zapisano v Listih iz dnevnika Bojana Štiha pod naslovom »To ni nobena pesem, to je ena sama ljubezen«.

Gospa Hermina Matjašec, vabim vas, da še naprej spremljate razvoj Ptuj, in sem vam, tako kot večkrat doslej, na voljo za razgovor.

Da bi bila javnost korektno obveščena navajam nekaj dejstev:

1. Na Ptuj sprejemajo odločitve na občinski ravni legalno in legitimno izvoljeni organi – izvršni svet in skupščina občine, v skladu s pozitivno zakonodajo.

2. Odkar vodim IS SO Ptuj:

– Ptujске toplice (Terme, d. o. o.) niso bile in niso v lasti občine Ptuj, temveč družbenega podjetja Kmetijski kombinat Ptuj,

– hotel Mitra (Zlati noj) ni bil v lasti občine Ptuj.

3. IS SO Ptuj v zadnjih treh letih ni najel niti tolarja kredita. V proračunu za leto 1993 je predvideno zadolževanje z dolgoročnim kreditom za uresničitev projektov gospodarske infrastrukture na demografsko ogroženih območjih občine, v skladu z razvojnim programom Haloze in Slovenske gorice.

4. Nikdar nisem, ne s prepričanjem ne s clanstvom, »oblekel rdeče barve«.

Čenjeni bralci Dela, vabljeni na Ptuj – zakladnico isotočletij, Ptujčanivas prkajujemo. Prepričajte se sami, kako ohranjamo, obnavljamo in razvijamo to izjemno bogastvo.

Branko Brumen, predsednik IS SO Ptuj
in državni svetnik

Delo, 24. aprila
Nepmani in zlati pisoarji

Ko berem zadnje čase v slovenskem časopisu take in podobne članke, kakršni je ta izpod (upam) računalnika gospoda Krefta, ne vem več, ali sem nora jaz ali pisci takih ne prav kratkih člankov, ki se norčujejo iz zdrave pameti slovenskih državljanov in davkoplačevalcev, ali pa je uestmo resno podvomiti o duševnem zdravju avtohtonih (pa tudi novopečenih) slovenskih državljanov, ki jim je mogoče dolgoletno obdobje rdečega barbarizma zameglilo lastne predstave o tem, kaj je prav in kaj je narobe. Gospodu Kreftu in njemu podobnim piscem moramo seveda čestitati za briljantno poznavanje leninizma in boljševiške revolucionarne logike, kar glede na kroge, v katerih so se gibali in se še gibljejo, niti ni tako presenetljivo.

Presenetljivo, še več, grozljiva pa je navidezna logika perversnosti in absurda, pod plaščem katere nam skušajo avtorji takih člankov prodajati prazen žakelj konstruiranih »tih« da je »brezsrčno« in »brezkončno ropanje slovenskega, ki je našega, kapitala zakonito«.

Tisti režimski »novinarji«, tisti režimski »raziskovalci« in tisti državni »uradniki« ki rope stoteleja prebavajo in skušajo prekriti z izrazi, kot so »divje lastninenje« ali »zbruh afere in aferativno«, tisti, ki vodilni slovenski časnik Delo obtožijo načrtnega in doziranega zarotništva (g. Žižek, Mladina, 27. aprila), naj se zavejo svoje odgovornosti pred narodom, pred nami vsemi, ki jim moramo ugovarjati in jih poklicati na zagovor.

Videli smo, da so SDK, organi pregona in sodne oblasti pri odkrivanju in pregonu državnomafijanskega kriminala odgovodali, da finančna policija (iz kakšnih razlogov) ni bila organizirana, da parlament ni sprejel zakona o moratoriju razpolaganja z »družbeno«, to je »nikogaršino« lastnino. Ali bomo zdaj kot bebec in hlapi plačevali tve zapitke? Rope, imenovane »divje lastninenje« lahko razveljavimo in kaznujemo tudi po obstoječi zakonodaji (glej članek »Zakonito« oškodovanje družbene lastnine g. Skinderja, družbenega pravobranilca samoupravljanja in isti številki Dela). Če je ta pomanjkljiva, ali nismo v parlament izvolili svojih »predstavnikov ljudstva«, ki naj se zavedajo, da jih budno motrimo, in ki so kot najvišje zakonodajno telo v naši državi dolžni zastopati naše interese in sprejemati tudi (nove) zakone?

Spoštovani g. Kreft in vam podobni pisci, zagotavljam vam, da so bile moje človekove pravice v prejšnjem (pa tudi v novem) režimu kršene, pa niste zastavili besede zame, čeprav ste po politični funkciji za to imeli možnost. Da o slovenskem Bavecovem odboru sploh ne govorim.

Čemu torej ta megla, da moramo zaradi »varovanja človekovih pravic« opustiti pregon velikega kriminala? In čemu rabi to večno pravniško zgovarjanje na paragrafe in člene, ki sem jih kar naprej poslušala na raznih sestankih in brala po časopisih? Res je, in prepričana sem, da se moramo v pravni državi paragrafov in členov držati, a, za božjo voljo, gospodje, če je zakon zanič in je paragraf treba spremeniti na bolje, to še ne pomeni, da tega ne moremo takoj storiti.

Spoštovani poslanci državnega zbora – predlagajte in izglasujte sprejem antima-fijskega zakona! Samo tako nam lahko dokaže, da vam ni vseeno za usodo Slovenije in naših prihodnjih rodov.

Marina Babovec, Ljubljana

Delo, 16. aprila
Stavka v Primorskem dnevniku

Ker se je kolega Bogo Samsa iz ljubljanskih perspektiv lotil kritične analize mojega skromnega informativnega zapisa o stavki tiskarjev (ali fotostavcev) Primorskega dnevnika v Trstu in se pri tem z nekaj stavki dotaknil tudi mojega tržaškega bivanja, naj ga dopolnim, da sem tam skušal delati z odprtimi očmi in ušesi in da sem jek raje držal za zobmi, kot da bi z njim po nemarnem opletal. Poklicne dolžnosti sem opravljal brez drugih interesov in s spominom še nimam hušjih težav.

Upam, da se s Samso strinjava vsaj v ugotovitvi, da je bila štiridnevna stavka tiskarjev (ali fotostavcev), ki so jo potem podaljšali še za dan, vredna novinarske obdelave. Zaradi objektivnih razmer malce ohlapno informacijo o stavki je moj kritik prebral še bolj ohlapno in površno ter ji nato pripisal »vrsto konstruktov, izmišljotin in banalnih pomot« Skratka, zle namene! Zato nekaj pojasnil: Več kot štiri ure sem po telefonu in osebno iskal predsednika družbe PRAE, odgovornega urednika Primorskega dnevnika in Republike ter direktorja ZTT. Želel sem dopolniti objavljene informacije stavkajočih in vodstva z dodatnimi pojasnili, da bi prispevek vseboval še tisto, kar imenujejo v italijanskem novinarskem žargonu, ki ga Samsa kot profesionalcem dobro pozna, »dentro la notizia« ali »cos'è dietro l'angolo« (v ozadju ali znotraj vesti in kaj je za vogalom). Potrebo po dodatnih informacijah naj utemeljim s citatom. Stavkajoči fotostavci so na začetku stavke sporočili bralcem: »Založnik Melzi s svojimi partnerji in tudi novonastalo podjetje PRAE iščejo samo dobiček in zapostavljajo interese naše manjšine. Na očitke, da dandanes velja le gola ekonomska računica, lahko odgovorimo, da v tem primeru Republika sploh ne bi smela obstajati, saj s svojo slabo prodajo ne krije niti stroškov za črnilo.« V ZTT in družbi PRAE pa so potem ocenili, da v »demagoškem sporočilu očitno prevladuje zlonameren politični navdih nad dejanskim sindikalnim vprašanjem«, in dodali: »Glede na to, da sporočilo fotostavcev ZTT popolnoma izkrivlja smisel in dejanski potek založniškega načrta, zavračamo navedbe.« Ker žal nisem mogel najti sogovornika, sem odposlal sporočilo v časovni stiski skoraj brez napisane podlage stenografsko v uređništvu. Toliko o »vrsti konstruktov in izmišljotin«.

Kar pa zadeva »banalne pomote«, mi Bogo Samsa očita, da sem napačno navedel za sedež družbe PRAE Trst, kar seveda ni res. Zapisal sem le, da je bila družba zasnovana v Vidmu. Zato še k temu nekaj dodatnih pojasnil. Gledano z italijanske strani, sta sodila projekta razširjanja tržaškega Piccola, katerega večinski lastnik je postal Melzi, po Sloveniji in zasnova dvojčka Primorski dnevnik – Republika v širši kontekst tako imenovane »južneevropske osi«, ki naj bi omogočil Italiji in drugim sredozemnim državam gospodarsko prodiranje proti vzhodu v tekmi z Nemčijo. Največji zagovornik tega projekta je bil italijanski zunanji minister De Michelis, ki se je po začetnem odklanjanju osamosvajanja Slovenije pozneje spoprijateljil s slovenskim zunanjim ministrom Rupilom in še bolj z videmskim podjetnikom Melzijem. Prav tedaj je rimski parlament sprejel zakon za pomoč obmejnim območjem, ki je predvidel, da bo Furlanija-Juljska krajina dobila za različne dejavnosti in predvsem za pospeševanje gospodarskega sodelovanja z Vzhodom dober bilijon lir. Najbrž predvsem zaradi morečnega nacionalističnega zdrušja v Trstu in seveda naklonjenosti furlanskega gospodarstva sodelovanju s Slovenijo, sta dobivala informacijska projekta začetne impulze in konture v Vidmu, kamor je poleg njihovi oblikovalcev zahajal tudi italijanski zunanji minister. No, potem se je marsikaj spremenilo. Piccolo, ki se ga kartonskega močijača pred kioski in ki je v začetku prinašal kar po štiri strani teleksa z naše strani meje, se je umaknil zaradi slabe prodaje na istrsko dvojezično območje z eno stranjo, posvečeno Sloveniji in Hrvaški, dvojček Primorski dnevnik-Republika pa se je uspešno premaguje začetne težave. V sosednji deželi so se razmere medtem bistveno spremenile, furlansko gospodarstvo je v težavah, Evropska skupnost ne sprejema v celoti zasnove zakona o pomoči obmejnim območjem in Melzi je ostal v projektu le z desetimi odstotki kapitala. Gianni Bravo, ki je bil v začetnih fazah projekta predsednik videmske trgovinske zbornice in je marsikaj storil za povezovanje furlanskega in slovenskega gospodarstva, bi zagotovo še danes rad potrdil Samsti in meni, da je podpiral tudi projekt Primorski dnevnik-Republika.

Sicer pa jaz verjetno tudi zaradi poklicne radovednosti rad prebiram tako Primorski dnevnik kot Republiko in ne vem, zakaj bi na njun račun uporabljal »izmišljotine«. Samsi pa želim, da bi se vse, kar je napisal v svojem prispevku in se ni neposredno nanašalo na moj zapis, uresničilo.

Lojze Kante, Nova Gorica

Delo, 30. aprila
Bosna šle uvertura
Ameriški strateški »strokovnjak« Bugajski je v naslovnem razgovoru bližji propagandi kot analizi. Propaganda pa je slab kazipot, zato nekaj misli o njenem vplivu in zavajanju, kar se tiče zadnjih dogodkov. Ne smemo se čuditi, če zapadejo ljudje zaradi nje v uniformirano navdušenje, strah ali sovraštvo. Nekdo je npr. nedavno podlegel čiste mu razizmu, ko je pisal o »zločinem, barsbarskem plemenu z juga Balkana«. Take sodbe povzroča propaganda delno z dezinformacijami, še bolj pa z zamolčanjem važnih dejstev. Za pravo presojo dogodkov na jugoslovanskih tleh si zato oglejmo predvsem, kaj je bilo zamolčano.

Vsem nam je v spominu Sok, ki ga je izval pokol v Sarajevu med čakajočimi za kruh 27. maja 1992. Preden je bilo znanega kaj več, so že vsa občila tja do najvišjih politkov obsojala »srbske zločince«. Nismo pa brali, da so šele precej kasneje organi Združenih narodov in tem v drugih primerih okrivili neke muslimanske kroge, da so sami s pobojem nedolžnih žrtv skušali pred svetom obdolžiti srbsko stran. Ubrali so podobno taktiko kot ustaši v Bugojnu 1941. leta, ko so umorili nekega hrvaškega trgovca, da bi potem Srbe obdolžili za zločin in sprožili njihov genocid.

Letos je bilo še več dogodkov, ki jih je skušala »uradna« propaganda zaviti v molk ali pa je o njih poročala pozno, delno in zavajajoče. Prvi tak dogodek je bila Tudmanova ofenziva na Maslenski most. Šele po dveh dneh molka o dogodku je sledilo poročilo o bojih, a z namigom, da naj bi jih sprožili Srbi. Ko pa je bilo treba končno ofenzivo priznati, je bilo to storjeno

z obilico opravičil zanjo. Drugi nič manj značilen dogodek je bilo odkritje preko 20.000 kosov streliva v humanitarinem konvoju, namenjenem Sarajevu. Novico smo pri nas brali šele po treh dnevih z zavajajočim naslovom »Orožje v vozilih ZN?« A še to so kmalu druge novice odplahnile v pozabo.

Še veliko pomembnejše je bilo zamolčanje novice, da je Izetbegović urbi et orbi razglasil, da vodi džihad proti Srbom. To je storil potem, ko je v Riadu dobil Fejsalovo nagrado za svoje »islamske napore in za spoštovanje načel džihada«.

Tako je sam Izetbegović potrdil, kar je hotel propaganda pri nas in na Zahodu zamolčati oziroma zanikati. To pa je, da v Bosni sproči džihada divja verska vojna, ne pa »agresija«. Zaradi islamskega fundamentalizma, ne pa protikomunizma, se je pred leti znašel pred sodiščem. Njegova islamska deklaracija je takrat podobno kot ustaško navdahnjeni maspek na Hrvaškem sprožil in naelektril srbski tako obrambni kot ekstretni nacionalizem. To nam pojasnjuje, kar se je zgodilo pozneje ob vmešavanju, ki jim je bil Jugoslavija trn v peti. Tragedijo vseh ljudstev na prostoru Bosne, posebno pa se istega dela, ki je bil zadnjih nekaj sto let pomisljanjem, moramo zato pripisati preokom verskega fundamentalizma in prebujanja ustaških hotenj, ne pa odporu proti njim in ne narodom, ki so jih nahujskali med seboj.

To pomeni, da so bile navedbe propagande, da se Izetbegović bori za enakopravnost narodov v Bosni in Hercegovini, zgolj dezinformacija. Poglejmo, kaj piše dober poznavalec islama profesor W. M. Watt o agresivnem pohodu islama oziroma džihada v srednjem veku: »Džihad je bil nastop verske (islamske, prip. prev.) skupnosti proti pripadnikom drugih verstev, ki je vodil v širjenje skupnosti. Če so članipoganskih plemen, ki so jih napadli muslimani, sprejeli islam, so nadaljnji muslimanski napadi takoj prenehali. To je bil ta »religiozni« karakter džihada, ki je usmerjal arabsko energijo, da so v manj kot enem stoletju ustvarili imperij, ki se je širil od Atlantika... do Pundžaba na vzhodu.«

Ni torej krivde ne pri Srbih, ne Hrvatih in ne pri istem delu Bosancev, ki so imeli nekaj sto let muslimanske prednike. Krivda je v verskem fanatizmu, ki zdaj prižiga džihad tudi v Egiptu, Alžiriji, Indiji in drugod. Tak sklep pa je precej drugačen od tistega, ki ga ponuja propaganda. Omogoča ga, če prislujemo vsem stranem, predvsem še, če zvezo za dejstva, ki jih hoče propagandni stroj zamolčati ali vsaj razvoedeni in odriniti.

Bugajski bi bil veliko bližje analizi, če bi namesto propagandnih predpostavk pokazal, kdo vse in zakaj se je vmešaval v jugoslovansko krizo. To pa bi bila razloga o vlogi islama, Nemčije, Avstrije, Vatikana in drugega Zahoda, ki mu močna Srbija ali Jugoslavija nikoli ni prišla prav, saj se je že v času carske Rusije storilo vse, da bi se ne omogočila zveza med njo in Srbijo ter s tem vpliv Rusije v Sredozemlju. Če bi Srbi porabili džihad in preprečili njegov vdor globlje v Evropo, obenem pa v vojni oslabeili ali izkpraveli, bi to Zahodu še najbolj ustrezalo. Potem bi nastopil kot okupator pred pretežno humanitarne zaščite. Tako bi nadzoroval svoj delež po jaltsem sporazumu in imel pod nadzorom muslimane, Srbiji pa bi še naprej puščaj kar. Odtod njegova neiskrena politika na Balkanu. Odtod slovenska sokrivda za smrt v Bosni in hiranje vseh narodov Balkana – kolikor s tako politiko sodelujemo.

Dr. Jurij Zalokar, Radovljica

Delo, 17. aprila
Mobilizirani Gorenjci zahtevajo povrnitev škode

V Sobotni prilogi Dela 24. aprila letos je gospod Lado Pahor v imenu Komisije za informiranje pri ZZZ Slovenije pod gornjim naslovom reagiral na kratko informacijo. To je reakcija na izjavo gorejskih mobilizirancev, »da odločno odklanjajo vlogo razsodnika pri uresničevanju njihovih zahtev, ki si jo skuša nadeti Združenje zavete borcev«. Avtor tudi trdi, da »ta trditve ni resnična, avtorji z njo javnost zavajajo! Na pobudo predstavnikov gorejskega združenja in celjskega društva prisilnih mobilizirancev v nemško vojsko je prišlo že 1. marca 1990 do obiska pri Ivanu Dolničarju, na katerem je predsednik borčevske organizacije izrazil podporo njihovim prizadevanjem...«

Ladu Pahorju ne odgovarjam v imenu Združenja mobiliziranih Gorenjcev, saj nisem njihov član, to bodo storili že sami, če se jim bo zdelo potrebno. Imam pa za svojo dolžnost, da pojasnim, kdo je v resnici dal pobudo za ta razgovor in kdaj je tudi bil, saj sem pri njegovi pripravi aktivno sodeloval. Po lastnih izkušnjah pa lahko tudi potrdim, da izjava Gorenjcev ustreza dejanskemu stanju, ker so eno lepe besede predstavnikov ZZZ in njihove izjave za javnost, drugo pa dejanska praksa v odnosu do mobilizirancev in drugih žrtv vojne v preteklosti in žal tudi še danes.

Ko Lado Pahor trdi, da mobiliziranci s svojo izjavo zavajajo javnost, pa hkrati sam v istem prispevku navaja dve trditvi, ki nista resnični in močno sumim, da sta navedeni namerno. To sta trditvi:

– da je do razgovora med predsednikom ZZZ in predstavniki obeh organizacij prišlo na pobudo predstavnikov teh organizacij mobilizirancev – pobuda je prišla od ZZZ, po izjavi njihovega zastopnika od predsednika Ivana Dolničarja,

– da je bil ta razgovor 1. marca 1990 – bil pa je več kot leto dni pozneje, to je 13. maja 1991.

To lahko trdim z vso odgovornostjo, saj sem bil nehoti kot posrednik vključen v pripravo tega razgovora, o tem imam redne zabeleške v svojem dnevniku in pisno dokumentacijo.

Dokazi:

1. Do omenjene pobude predstavnikov obeh organizacij mobilizirancev ni moglo priti na 1. marec 1990, kot navaja Pahor,

ker takrat obe društvi sploh še nista bili ustanovljeni (razlogi so večini znani, razen tistih, ki so še leta 1991 spraševali, »kje pa ste bili do sedaj«), zato tudi še ni bilo obeh predstavnikov, ki naj bi dala omenjeno pobudo.

Prvi javni zbor mobilizirancev je bil 17. 12. 1990 v Kranju, na katerem je bil izvoljen iniciativni odbor sedanjega Združenja mobilizirancev v Kranju in srečanje večje skupine štajerskih mobilizirancev ob odprju razstave »Po sili vojak« 14. decembra 1990 v Celju.

Ustanovni občni zbor mobiliziranih Gorenjcev je bil 19. aprila 1991 v Kranju, prisostvovala sta mu tudi predstavniki ministrstva za borce in invalide in predstavniki ZZZ Slovenije.

kovne osnove za uveljavitev vojne škode, prizadejane mobilizirancem. Kot član komisije je bil med drugimi imenovan tudi g. Cveto Kopal, upokojenec, ki pa se je na prvi seji komisije 18. marca predstavil za predstavnika ZZB. Po podrobni predstavitvi zahtev mobilizirancev do RS in ZR Nemčije, ki sta jih opisala predstavnika društva in združenja iz Celja in Kranja, pa je g. Kopal (sedaj že kot predstavnik ZZB) skušal naše zahteve omalovaževati in diskreditirati z navajanjem, češ da ti Slovenci niso bili vsi mobilizirani prislino, da so bili v velikem številu prostovoljci, da so bili mnogi med njimi oficirji Wehrmachta, da so se celo kot taki bahali s silnimi uspehi pri uničevanju ruskih tankov, in da naj bi bili edini pošteti Slovenci le tisti, ki so iz nemške vojske dezertirali in vstopili med partizane. Na koncu tega provokativnega govorčenja je celo izrazil bojazan, da bi uresničenje zahtev ugnelo pomeniti propad Slovenije.

Oba člana komisije, predstavnika mobilizirancev iz Celja in Kranja, sta z ogorčenjem zavrnila te izjave, ki so bile povedane povsem v nasprotju s pisnimi stilišči RO ZZB. Ob tem očitem zavajanju članov komisije in navajanju zgodovinskih neresnic, ki so očitno imele namen diskreditirati povsem jasna zgodovinska dejstva, je g. Kopal skušal izničiti prizadevanja mobilizirancev za popravilo polstoltnih krivic; 2. občni zbor Združenja mobiliziranih Gorenjcev je 16. aprila 1993 v Kranju ob navzočnosti preko 2000 svojih članov sprejel zgoraj omenjeno izjavo. Istočasno je UO Združenja zahteval od vlade RS, da se g. Kobala kot predstavnika ZZB izloči iz medresorske komisije, kajti ZZB kljub našemu spoštovanju nima in ne more imeti nobene pravice lastiti si vlogo razodnika pri uveljavljanju naših doslej zamolčanih pravic, kot je to omalovaževal storil g. Kopal.

Zaradi tega podpisano združenje pričakuje, da se RO ZZB javno ogradí od izjav g. Kobala, ki so, kot že povedano, v očitem nasprotju z realnimi in poštenimi stilišči vodstva ZZB. To je, g. Pahor, vzrok in namen izglasovane izjave, ki so jo navzoči enoglasno sprejeli!

Za konec pa še dodajamo, da pozdravljamo stilišče ZZB in priznavanje polstoltnih napak, ki jih je ta organizacija počela do mobilizirancev, vendar vsako enostransko razsojanje odločno odklanjamo.

Jože Ahacič, predsednik upravnega odbora Združenja mob. Gorenjcev v nemško vojsko 1941–1945

Glavni odbor ZB v sobotni prilogi 24. aprila priznava, da so se prisilnim mobilizirancem v nemško vojsko v preteklosti dogajale krivice. Kot dokaz, da sedaj podpira njihova prizadevanja za izboljšanje gnotnega položaja, navaja med drugim tudi delegacijo prizadetih, ki se je zglasila pri predsedniku ZB. Ne premore pa toliko poguma, da bi imenovala krivce, ki so ustvarjali »razmere«, v katerih so ti ljudje živeli na robu obupa (zlasti invalidi). Ni prvič, da se organizacija ZB izogiba jasnim odgovorom na taka razmišljanja. V samozavesti in dovolj ozaščeni družbi bi bil njen položaj bolj delikaten, kot je trenutno v slovenskem prostoru.

Če je nekritično slovensko javnost KPS namesto pojasnila za svoja pretekla ravnanja zadovoljila z znano akrobacijo in begom v razne frakcije, je to lahko storila zato, ker je na vplivna mesta postavila mlajše, nebremljene ljudi. ZB pa so stvari logike ne more zamenjati kompromitirajočih članov z ljudmi mlajšega krstnega lista. Če opustimo preteklo o avtorstvu ali neavtorstvu partizanske vojske (katere pravni in moralni naslednik je ZB) pri znanih nečednostih po vojni in četudi verjamemo njeni nevednosti, pa ne more utajiti sotovorbe pri zgrešenem 45-letnem režimu. Njena vpletenost v oblast oz. v KPS je bila tako tvorna, da ni bilo mogoče ločiti drugo od druge. Ni bilo opaziti njenega nestrinjanja s KPS, niti tedaj ne, ko bi njen molk to potrjeval. Uklenjeni moratoriji, ki so ljudi držali v nevednosti, so postavili na glavo nekatere postulate ZB. Zamolčano število nasilnih mobilizirancev (nimogrede: to metodo je uporabljala tudi komunistična vojska) zbujajo nekaj pismolekov glede spontanosti vselovenskega odpora. Podatek, da je ta vojska po številu presegala komunistično in izdajalsko skupaj, zlasti pa zapoznelostne razjasnitve številčnosti te vojske (kdo je bil pri tem najbolj prizadevan, mi ni treba še enkrat omenjati) upravičeno jemlje nekaj teže tej vseljudskosti odpora oziroma do nedavna revolucije, ne glede na to, s katere strani presojujamo.

Za spodsrljave v preteklosti se torej ZB ne more izgovarjati na svoje predhodnike. Politično, ki ji je dala neslavljeni pečat, in sedanje udelestvovalje vodijo isti ljudje. Poudarjamo še enkrat: pri tem ne mislim na znane dogodke po vojni, pač pa njeno skrb za ohranitev moratorija na te dogodke, predvsem pa na njeno 45-letno prizadevanje pri iztuenju vsega in vsakogar, ki bi zavrčal partijske dogme.

V tem, da se je omenjena delegacija zglasila pri predsedniku ZB, vidim prej zmedenost kot obup, kar je pri vsaj odrinjenosti v minuli dobi razumljivo. In če ZB to izkorišča za svojo popularizacijo, je samo dokaz več, da ji je ljubeš sprenevanje kot pa pogum, ki bi zahteval priznanje odgovornosti pri ohranjanju nikoli dokončane revolucije.

Franc Blatnik, Ljubljana

Delo, 30. aprila
Delna zmaga Asociacije

Mojci Kumerdej so se zapisu o problemih financiranja neodvisne produkcije v vneim, da bi kar se da nazorno prikazala kvaliteto te produkcije in domnevno nekvaliteto t. i. odvisne produkcije, zapisale nekatere v tujkajšnji kulturni javnosti že nekaj časa krožeče neresnice oziroma potvarjanja. »Odvisna« produkcija, ki naj ne bi nastajala v dialogu s sočasno svetovno umetniško ustvarjalnostjo, naj bi namreč potrjevala svojo umetniškost oziroma neumetniškost zgolj na festivalih, ki niso oblikovani na podlagi umetniške selekcije. Kot primer tovrstnih gostovanj je navedla domnevno lan-

skeletno skupno gostovanje Slovenskega mladinskega gledališča iz Ljubljane in SNG Drame iz Maribora v Južni Ameriki, ki ga je spremljala tudi slovenska televizija in o njem pripravila tri daljše prispevke. Gre seveda za gostovanje v Kolumbiji in Venezuali s predstavo Seherazada, ki ga je izvedlo Slovensko mladinsko gledališče, SNG Drama Maribor pa se teh festivalov sploh ni udeležila, tako da o kakšnem skupnem gostovanju sploh ni bilo govora. No, Mojca Kumerdej ti gostovanji označi kot »nekakšne karnevalske festivale v slogu kolumbovskega odkrivanja Amerike, kot je bilo mogoče videti v kulturnoturističnem potopisu o gostovanju«.

Če bi vsaj površno spremljala zapise pred, ob in po gostovanju, bi lahko ugotovila, da nikakor ni šlo za kakršna koli priložnostna festivala, ampak za dva največja gledališka festivala v lanskem letu, ki ju lahko po številčnosti udeležencev in kvaliteti selekcije primerjamo samo še z gledališko olimpiado, ki se je lansko leto zgodila v Barceloni. Naj navedem nekaj dejstev in primerjav. Festival v Caracasi, ki je bil nekoliko obsežnejši od tistega v Bogoti, je kot najpomembnejši festival v Latinski Ameriki lansko leto ponujal kar 106 gledališč iz več kot 30 držav. Če to število primerjamo z letošnjim festivalom Theater der Welt v Münchnu kot verjetno najbolj prestižnim evropskim festivalom gledališča, ki gosti 20 skupin iz 12 držav, ugotovimo, da je šlo gotovo za izjemno pomemben gledališki dogodek. Med gledališči, ki so se predstavili na festivalu, naj omenimo samo najbolj zveneča imena: Lindsay Kemp, London Ballet Theatre, Pekinska opera, Theater a.d. Ruhr, ko Murobushi Company, Cirque Oz iz Avstralije, Royal de Luxe iz Francije, Sydney Dance Company ter moskovski MHAT.

Vse to so dejstva, ki pričajo o tem, da sta bila oba omenjena festivala vse prej kot zgolj karnevalska in da je bila slovenska udeležba na njih velika čast ne samo za SMG (ki je v zadnjih desetih letih s predstavitvami različnih režiserjev nastopilo na tako rekoč vseh pomembnih evropskih gledaliških festivalih, npr. Theater der Welt, Nancy, londonski Lift, Wiener Festwochen), ampak za slovensko kulturno naspolh. Skrajni čas je torej, da se v kulturi nehamo obnašati kot nekakšni evropocentristični neokolonialisti in priznamo, da se pomembne stvari v svetu gledališča in umetnosti naspolh še kako dogajajo tudi izven Evrope in ZDA. Tega so se gotovo zavedli v Franciji, ki je ob odhodu skupine Royal de Luxe pripravila pravo slovesnost, francoski mediji pa so budno spremljali oba festivala. Slovensko majhnost pač lahko premagamo samo s kvalitetnimi, predvsem pa neodvisnimi informacijami. Polresnice gotovo ne bodo pripomogle k razrešitvi težavnega stanja t. i. neodvisne produkcije na Slovenskem.

Tomaž Toporišč, Ljubljana

Delo, 15. marca
Bodite resni, klovni so večni

V zadnjem pismu gospe Žive Sever-Eržen je med drugim zapisan očiček režiserja Zvoneta Sedlbauerja, češ da naj bi bil ta svoj govor, ki ga je imel 20. decembra lani na podelitvi Severjevih nagrad v Skofji Loki, najprej »strahopetno izgubil, vrgel proč«, nato pa »po štirih mesecih spet čudežno našel«.

Resnici na ljubo sem dolžan sporočiti, da je gospod Sedlbauer poslal kopijo svojega govora v celoti za objavo v Delu na moj naslov že 21. decembra dopoldan. Zgolj zaradi prostorske stiske sem po dogovoru z urednikom kulturne strani pred objavo 22. decembra omenjeni govor moral skrajšati na eno tipkano stran. Gornji očiček, ki napeljuje bralca na misel, da je želel govornik svoj govor skriti pred javnostjo, je torej povsem neutemeljen.

Slavko Pezdur, Delo

Delo, 26. aprila
Vprašanja, ki si jih minister ne zastavlja

Če bi Ministrstvo za kulturo izdajalo tak bilten, kakršen so »Novice« Ministrstva za znanost in tehnologijo (št. 39, 16. 3. 93) in kjer so objavili resorne svetovalce, njihove nazive, imena in zadolžitve, bi me mogel šele ugibati, kaj počne gospod Peter Božič na Ministrstvu za kulturo, kateri so njegovi nazivi in njegove naloge.

Če ne bi gospod Peter Božič uporabljal toliko vrinjenih stavkov, bi bil tudi njegov pamflet jasnejši in moj odgovor bolj klen. Tako pa z bralci vred lahko le ugibam, kaj sem takega zagrešil, da me je obriznilo črnilo izpod peresa, mislim da uradnega portparol tepa in prejšnjega Ministrstva za kulturo.

Če bi me sredi noči kdo vprašal, ali bi se s svojim delodajalcem kregal za mačji kašelj, bi odvrnil, da sem tak realista, da bi si tega ne mogel nikdar privoščiti. Torej so nekeje le skriti vzroki, da se v tisku tu pa tam oglašam, tako kot se od leta 1984 naprej, vedno v polemiki z določenimi tendencami naše uradne kulture.

V tem smislu je torej predimenzionirani poseg Petra Božiča na moje najematennejše zavzemanje za reformo nerazumljiv, tudi zaradi njegove pripadnosti reformni stranki, ki jo omenjeni pisec vneto zagovarja na jutranjih kavicah na ministrstvu. Torej, gospod Božič, ne proti, ampak za kulturo, vendar z veliko mero srpnosti in transparentnosti, pa bo tudi naših 300 let zgodovine vendarle prikazanih v Narodnem muzeju. Pa brez zamere.

Dr. Boris Gombač, ravnatelj Narodnega muzeja

Delo, 20. aprila
Koran v šolskih klopetih

V Delu sem z zanimanjem prebral članek z gornjim naslovom, ki se nanaša na šolske razmere v Egiptu. Predvsem me je prišlo tisti del, ki se nanaša na kopsko manjšino. Že nekaj časa spremljam vse, kar je objavljeno v zvezi z njimi. Predvsem sočustvujem z njimi, ker jih tako zapostavlja, napada in

muči večinsko arabsko muslimansko prebivalstvo. Pa tudi sicer so mi simpatični.

V navedenem članku pa me je zbadlo, da njegov avtor prištevja Kopie med pravoslavne. To verjetno ne bo držalo. O pravoslavju lahko govorimo šele po l. 1054, ko je prišlo do razkola med vzhodno in zahodno (rimsko-katoliško) cerkvijo. Vzrok za to ni bilo nič bistveno dogmatskega. Obe cerkvi v glavnem enako pojmujeata Kristusa v njegovih dveh naravah, kar se preprosto izraža v reku: »Bil je pravi Bog in pravi človek.«

V nasprotju s tem pojmovanjem je koptska cerkev monofiziška. Priznava le eno Kristusovo naravo, in to božansko, odklanja pa njegovo človeško. Pripadniki takega pojmovanja pa so danes poleg egiptovske cerkve še abesinska, sirska in armenska cerkev. Vendar pa je tako pojmovanje večinska krščanska cerkev že zgodaj zavrnila. To se je zgodilo še na kaldojskem koncilu l. 451 in še na poznejšem carigrskem koncilu l. 553. Seveda pa so monofizitske cerkve kljub temu v družini krščanskih cerkva, ne pa kot pravoslavne, kar je v članku navedeno. O tem sem se prepiral, ko sem v Britanski enciklopediji pregledal seznam pravoslavnih cerkva, pa v njem ni koptske.

Znano je, da so Kopti potomci starih Egipčanov. Zato je morda mogoče zanimanje zanje še večje. So sicer manjšina v egiptovski populaciji, so pa elita. V primerjavi z večinskim arabskim prebivalstvom so nadpovprečno uspešni v trgovini, zdravstvu, pravu in tudi v drugih intelektualnih poklicih. Naj pri tem navedem Kopta Butrosa Galija, sedanjega predsednika OZN. Morda bi se dalo Kopte po uspešnosti primerjati s pripadniki judovskega naroda v njihovi deželi, predvsem pa v diaspori.

Pa še moje mnenje k trditvi, da predmete arabščina, zgodovina in verouk po sklepu vlade lahko učijo le učitelji muslimanske vere, torej je Koptom tako poučevanje onemogočeno. Ne vem sicer, zakaj ne bi smeli poučevati arabskega jezika, ki ga zagotovo obvladajo. Da krščanski Kopti naj ne bi razlagali Korana, pa mi je jasno. Verjetno pa gre pri tem še za predsodke in njihovo versko ali ideološko zapostavljanje, kakršno smo videli tudi pri nas v polpretekli dobi. Ob tem se spomnim nekega večera v Stični. Kakšne srljive izpovedi so pripovedovale verne učiteljice iz svoje prakse. Kako so bile poniževane. Nisem mogel verjeti, da se je kaj takega lahko dogajalo v sodobni Evropi, ki naj bi bila dokaj strpna. Da pa se lahko nekaj takega dogaja s Kopti v muslimanskem okolju, ki je mnogo bolj nestrpno od krščanskega, mi je bolj razumljivo. Seveda pa vse to pusti tudi posledice. V tem pogledu razumem tudi ravnanje Butrosa Galija v zvezi z vojnimi razmerami v BiH. Neodločen je, lahko bi celo rekel, da je pristranski in nenaklonjen trpečemu muslimanskemu narodu. Iz konteksta njegovih koptskih izkušenj in razmer, v katerih je živel, pa ga moremo in morda tudi moramo razumeti.

Lojze Čampa, Ljubljana

Delo, 24. aprila
Kultura kot kuhinja, ne kot jedilni list

Novinarka Jelka Šutej-Adamič je v dokaj zanimivem članku predstavila zasebne pobude na kulturnem področju. Med drugim se je dotaknila tudi zasebnega založništva. »Nekateri založbe so silno agresivne, na primer Cunjakova«, se ji je zapisalo. Glede na to, da nadaljnjeja pojasnila ni, moram seveda razložiti svojo »silno agresivnost«.

Ministrstvo za kulturo ima do zasebnih založnikov še vedno mačehovski odnos. Uspej le eden od stotine, pa se njegova zgodba je dolga, čudna in ne bo kar tako pozabljena. Že leta deli ministrstvo subvencije po samo njih znanih merilih in ključih. Ali gre za prijateljstva, strah ali nepoznavanje, naj presodijo drugi. Dejstvo pa je, da v založniških odborih že (pre) dolgo sedijo isti ljudje. Mnoge knjige, za katere je država dala denar, sploh niso izšle, hkrati pa so mnoge založbe, željne kvalitetenega dela, brez pomoči in zato na robu propada. Ne bom navajal imen, sicer mi glavni in odgovorni urednik Dela Ti Dobersček spel ne bo hotel objaviti pisma. Priznam pa, da mi prirethna provincialna ljubljanska politika, ki jo vodijo na Cankarjevi 5, že pošteno preseda. Zato sem tudi protestiral, gladovno stavkal in se tolkel s Petrom Božičem. Ponovno rotim (neodvisno) novinarje, naj vendarle več pišejo o napakah kulturnih ministrov in njihovih podreptnikov. Spomnite se filmov, ki so končali v bunkerju, propadlih založniških hiš, neuspešnih gledaliških projektov, knjižnih sejmov, pihalnih policijskih orkestror, seminarjev...

Vse to so plačali slovenski davkoplačevalci! Naj še povem, zakaj trenutno ne izdajam knjig in zakaj sem postal kulturni minister v senci. Pogovarjal sem se z bivšim uslužbencem SDGV M. F., ki mi je zaupal: »Cunjak, mnogim ni všeč, da vi v Sloveniji izdajate knjige, zato vas naši ovirajo na vsakem koraku.« To sem tudi občutil – od »nesubvencioniranja« mojih založniških projektov do malone vsakotedskega maltretiranja s strani policije. Da ne omenjam problemov s poslovnim prostorom v občini Center, prisluškovanja mojemu telefonu, nadzorovanja mojega tiskarja... Dokler sem vlagal lastni denar v kulturne projekte nacionalnega značaja, so me mnogi mediji (razen TV Slovenija, seveda) podpirali, danes pa, ko sem se obrnil za pomoč k pogoltni slovenski državi, so mi skoraj vsi obrnili hrbet. Jih je mar poslala UDBA, da zaščiti državo pred zasebno pobudo?

Dušan Cunjak, Ljubljana

Delo, 28. aprila
Evropa in Graz

Berem v Delu na kulturni strani prispevek Vesne R. Mariničeve z gornjim naslovom. Tisti Graz me zbode, vendar se z njim ob pomisli, da gre pač za izvirni naslov nekakšne kulturne prireditve, spriznjam. To da časno spriznjanje me docela mine pri nadaljnjem branju članka, v katerem omenjena gospa kar nekajkrat – najmanj pa petkrat – mirno napiše nemško obliko Graz namesto slovenske Gradec. Slovenskost imena tega najpomembnejšega avstrijsko-štajerskega mesta zdaj priznavajo

že tudi Avstrijci sami. Tako npr. A. Stingl v veliki zgodovini Štajerske (Landes-Chronik Steiermark, založba C. Brandstätter – Dunaj München 1988, stran 10) piše: Mesto... je nastalo v varstvu utrdbe, od katere je dobilo ime – »grädec = slowenisch kleine Burg – Graz«. Malo naprej beremo, da je... trajalo stoletja, namreč kakšnih 600 let, da je sedanja avstrijska Štajerska s kolonizacijo iz slovenske postala nemška dežela... (prav tam, str. 63). Podobno razlaga nastanek graškega mesta imena A. Weisler, profesor na graški Pedagoški akademiji, v učbeniku slovenščine (Slovenisch, zal. P. Rump, Bielefeld 1991).

K osnovni kulturi kulturne strani Dela gotovo sodi tudi kulturni odnos do slovenščine. Takšen odnos pa tudi od gospe Mariničeve terja slovensko izrazje, kjer je to le mogoče. V navedenem primeru pa slovenska beseda ni le njena zgodovinska pravica, temveč je njena zgodovinska dolžnost.

Franček Lasbafer, Slovenj Gradec

PREJELI SMO

Iluzije lastninjenja

Lastninsko preoblikovanje podjetij je tema, ki buri duhove v gospodarstvu in v politiki že vse od leta 1990, ko je takratna Markovičeva vlada odprla prve možnosti lastninjenja oziroma privatizacije. Takrat smo praktiki v gospodarstvu mislili, da so odprta vrata za procese lastninske preobrazbe in da jih bosta država in širša družba pospeševali, izhajajo iz potrebe po večanju učinkovitosti gospodarjenja v podjetjih. Vendar je prišlo v teh usmeritvah do preobrata. Slovenska oblast je suspendirala večji del Markovičeve zakonodaje, kakršni koli premiki v smeri sprememb lastninske strukture pa so postali nezaželeni, če ne celo družbeno nevarni in problematični. Takšno stanje je veljalo vse do novembra 1992, ko je parlament končno prišel do političnega kompromisa in sprejel zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij. Šestmesečni moratorij na sprejem vseh izvedbenih aktov in zakonov o kapitalških družbah naj bi bil potreben čas, da se natančneje opredelijo vsi izvedbeni vidiki lastninjenja, v tem obdobju pa naj bi bila družbena lastnina še naprej zamrznjena. Kaj pomeni triletno odlaganje lastninske transformacije v luči sprememb, v svetu ni treba posebej poudarjati. Afere, ki so dodatno pretresle slovenski parlament in javnost, so v sicer pregreto atmosferi skupščinskih razprav delovale kot ledeno mrzel tuš, ki naj še enkrat pokaže, kako pravilno je, da bi morali vsakršno preoblikovanje zamrzniti.

V celotnem obdobju zadnjih treh let je tema prvotnosti politično vprašanje, kajti vsi se dobro zavedamo, da gre za način preizdelitve lastnine, s tem pa gospodarstva in politične moči. V ospredje so prišli koncepti podzavljanja, kajti pretečni del lastnine (40 + del 40 %) se prenaša na državo oziroma paradržavne institucije.

Ujva se državna lastnina, ne da bi bila tako tudi imenovana in ne da bi bila sploh opredeljena v ustavi ali vsaj časovno omejena kot prehodna oblika privatizacije. Pretekla in sodobna zgodovina učinkovitosti različnih ekonomskih sistemov in lastninskih modelov pa kaže, da je državna lastnina ena najbolj neučinkovitih tudi v razvitem tržnem gospodarstvu zahodnega tipa, zato vrsta državnih lansiranih programov privatizacije državne lastnine. V našem primeru na različnih institucijah, kot so skladi, agencije ipd., postavljamo cel sloj birokracije, ki bo vodila in nadzirala procese lastninjenja, ob tem da se postavlja resnično vprašanje, kakšne izkušnje iz podjetništva imajo te strukture. Gospodarsko življenje namreč ni samo finančno upravljanje in delitve sredstev, ampak zahteva spopadanje z realnimi problemi, trgov, proizvodov, stroški, itd., vse to pa je v teh institucijah v glavnem neznanaka.

Izvedbeni akto, ki nastajajo na podlagi zakonodaje, ne vključujejo celo nekaterih elementarnih kategorij, ki spadajo celo v abecednik vsakega finančnega analitika v razvitem svetu. Podjetja bodo odpirala svoje otvoritvene bilance brez talarja v rezervnih skladih, brez državnih dobičkov in kapitalških rezervacij. Vse te kategorije so bistveni sestavni del strukture kapitala vsakega podjetja na zahodu in zagotavljajo, da podjetja amortizirajo različne negativne učinke zunanjih pogojev poslovanja in gospodarske recesije. S tem bodo otvoritvene bilance popolnoma nepriemerljive z bilanci in notranjo strukturo kapitala s primerljivimi podjetji po svetu. Ne loči se nominarnega kapitala, ki je zaokrožen v delniški glavnici, od nemoninarnega kapitala, ki predstavlja povsod po svetu velik del kapitalne strukture. Zakon izhaja iz metodologije statičnega vrednotenja podjetij, ki se uporablja v svetu pri likvidaciji podjetij in pri njihovi razprodaji. Pretežno pa se v svetu uporablja dinamične metode, ki temeljijo na projiciranih zaslužkih podjetij in ugotavljajo predvsem, koliko so podjetja sposobna ustvarjati dobiček v prihodnosti. Na osnovi potencialne sposobnosti podjetij, da generirajo profit, se določijo tudi njihova realna cena, to je tako imenovana »fair value«, največkrat kot povprečje različnih metod vrednotenja. Zakon izhaja iz zahteve po cenitvi vrednosti podjetja po metodi neto vrednosti sredstev ali po skrajšani metodologiji z otvoritveno bilanco. Statični način bo in v izrazito recesijskih razmerah ocenjevanja pripeljal do prevrednotenja vrednosti podjetij. Takšna politika pa je zelo kratkoročna. Na osnovi vseh navedenih defektov namreč podjetja ne bodo mogla oblikovati zadosti velikih donosov, s tem pa tudi izplačevati zadovoljivih dividend.

To se bo pokazalo v naglem padanju vrednosti delnic, ki jih bodo izdale družbe, ki se bodo preoblikovale, s tem pa bomo vzpostavili zelo nestabilen trg vrednostnih papirjev. V treh do petih letih bodo lahko vrednosti večine delnic zmanjšane na polovico, s tem pa interesante za odkup s strani tujcev. To, kar bi lahko s premišljenim modelom lastninjenja preprečili in ustvarili možnosti za stabilen trg vrednostnih papirjev, bodo korigirala tržne zakonitosti z razvednotenjem vrednosti delnic, ki jih danes z veliko navdušenostjo objubljamio državljanom. Tu je in-

stinkt preprostih ljudi, ki vedo, da z lastninjenjem na podlagi lastniških certifikatov ne morejo obogatiti, popolnoma na mestu.

Mikroekonomsko smo torej v celoti pozabili na pomemben segment kapitalne strukture, ki je po svetu vzvod za spodbujanje kapitalških vlog v gospodarstvo. Makroekonomsko ustvarjamo razmere, da bomo imeli že nekaj let trg vrednostnih papirjev preplavljen z velikim številom razvednotenih delnic. Pravi trenutek za njihov nakup bo nastopil šele tedaj. Morebiti pa nekateri zavestno ustvarjajo takšno situacijo.

Takšne ocene lahko že danes preberemo v kolonah svetovno znanih gospodarskih časopisov, ki ocenjujejo privatizacijo državne lastnine v centralni in vzhodni Evropi. Modeli, katerim smo se priključili, so že ocenjeni kot dolgoročno neučinkoviti, vprašanje pa je, zakaj nismo bili sposobni razviti originalnega modela, prilagojenega našim razmeram in našim gospodarskim prednostim. Makroekonomisti bi morali tudi razumeti, da uvajamo popolnoma napačen model alokacije še tisto malo kapitala, ki ga imamo. Model lastninjenja je namreč usmerjen na prenos pretežnega dela kapitala v sklad za razvoj. Vendar pa ta sklad lahko besedo »razvoj« kar opusti, saj se je že dokazal za sanatorija problematičnih podjetij, kar pomeni, da bomo dodatno pre-razdeljevali kapital uspešnih podjetij v gospodarske bolnike. Mehanizem kapitalških trgov pa opravlja alokacijo kapitala v razvojno najbolj propulzivne panoge, ki lahko zagotovijo tudi največje kapitalske donose, in s tem ohranja razvojno vitalnost teh sektorjev in podjetij. To je dodaten element, zakaj mislimo, da je lastninski model dolgoročno neučinkovit, ne daje razvojne vizije še tistim nekaj uspešnim podjetjem, ki jih v Sloveniji še imamo.

Krogi, ki so operacionalizirali takšen model, pa bi morali biti bolj pazljivi do svojega strokovnega renomeja. Nisem daleč od misljenja, da bomo z obstoječim modelom naredili celo več škode, kot je bilo narejene v sedemdesetih letih s tozdiranjem.

Kljub vsemu mislim, da je še čas, da se navedenih kerzi ognemo, vendar pa bi morali upoštevati izkušnje praktikov in posebej tistih, ki imajo znanje z upravljanjem kapitalških družb v tujini, in dopolniti zakon in podzakonske akte.

Metod Dragonja, Ljubljana

O načinih likovne promocije in o beneškem bienalu

»Kako prodreti s slovensko kulturo v evropski prostor« je sintagma, ki že dve leti straši po Sloveniji, pa še vedno nihče prav ne ve, kako bi se stvari lotil. Vse bolj je videti, da ni pomembno, na kaj pri nas mislimo, kadar govorimo o »promociji kulture«, važnejše je, z njo opravičevati vsakršno, najsi še tako minorno predstavljajo slovenske kulture v tujini. Dežurno geslo: izkoristiti je treba vsako priložnost! Tako potem zaradi slepe želje po recipročnosti pri nas razstavlja tudi drugo- in tretjerazredni tuji umetniki. S »promoviranjem« pa se da pri nas pridobiti tudi politične točke.

Ker do danes še ni bila izdelana nobena strategija promocije slovenske umetnosti in tudi še nimamo ustanove po zgledu Britanskega sveta, Ameriškega centra, Goethejevega instituta, francoske AFAA, švicarske Pro Helvetia ipd., opravljajo pri nas to delo – kajpak kolikor je vredno svojega imena – strokovne institucije, ki imajo zaradi narave svojega dela več stikov s tujino, neodvisne organizacije (lep zgled je Plesni teater) in seveda sami umetniki. Ali majhna Slovenija res potrebuje še dodatne ustanove za promocijo svoje kulture? Ali pa je bolj ekonomično dati več spodbude institucionalnim in neinstitutionalnim organizacijam, ki se s tem že (uspešno) ukvarjajo? O tem se bo treba kmalu odločiti. Dlje ko je vprašanje odprto, večja fantazma je »promocija«.

Kaj pravzaprav promovirati? Koga? Ko se vprašamo to, se moramo vprašati tudi, kaj evropski oziroma svetovni avditoriji sploh hoče. Ali bolje: kaj hoče svetovni trg? Abstraktni pojem »slovenska umetnost« sam po sebi ne zanima nikogar. Šele posamezniki, zanimivi za svetovni umetniški trg, lahko sčasoma uveljavijo tudi idejo, da je slovenska kulturna živa in zanimiva, ne pa provincialna in vzhodnjaško-postsocialistično dolgočasna. In kot da bi se tega pri nas res vsi zavedali, se prav pri tem nesrečnem posamezniku vsi nebebično zastavljene skupni cilji in načelni dodiri nameni pokvarijo. Morda smo še vedno pod psihološkim vplivom socializma ali pa gre za znamenito slovensko »fojšijo«, ne vemo, a pri nas je tako, da se bojoimo, da bi komu naklonili preveč pozornosti. Strah nas je, da bi kdo drug (ki nam je morda celo nesimpatičen) postal zvezda.

Letos bodo Slovenijo na beneškem bienalu zastopali člani skupine Irwin in Marjetica Potrč. Zakaj? Ker so dobri umetniki in poleg tega uspešni tudi v mednarodnem prostoru. Niti enega primera ne poznamo, da bi npr. katera od močnih držav – in prav te si moramo vzeti za zgled – v nacionalni paviljon v Giardinih postavila poskusnega zaja, saj dobro vedo, da bi bila to že vnaprej izgubljena priložnost. (Nekoliko drugače je s sekcijo Aperto, kjer zanimivosti izbora garantirajo že imena selektorjev, poleg tega pa gre za mesečno zvezdniko, uveljavljajočih se imen in novih, še neznanih umetnikov.) V nacionalnih paviljnih se tako pojavljajo umetniki, ki so se s svojim delom že vpisali v zgodovino in pa izrazito soustvarjajo aktualne mednarodne težnje. Poleg tega države, ki imajo za to možnosti, izbranim umetnikom še izdatno pomagajo z močno in dolgotrajno medijsko podporo, ki se včasih začne že takoj po koncu prejšnjega bienala. »Predstavljam« mednarodno povsem neznanega umetnika (čprav je lokalno ugledno ime) v nacionalnem paviljonu bi pomenilo čisto tratenje denarja in moči; vsaj toliko bi se iz izkušnje dosedanjih jugoslovanskih nastopov že lahko naučili.

Oba izbranca, Irwin in Marjetica Potrč, sta že dokazala, da ju mednarodni prostor upošteva. Že nekajkrat sta bila vključena v pomembne mednarodne razstave. Ko smo že izbrali slovensko selekcijo, nas je še dodatno razveselila novica, da je g. Lorand Hegy povabil Marjetico Potrč tudi na spremljevalno razstavo bienala z naslovom La coesistenza dell'arte. To se nam ni zdel razlog, da bi avtorico v nacionalni selekciji nadomestili s kom drugim, prav nasprotno, prepričani smo, da je izredno dobro, če se en avtor na bienalu pojavi dvakrat. (Navsezadnje bo prav na tej razstavi nastopila tudi Marina Abramović, ki je povabljen tudi v nizozemski nacionalni paviljon.)

Znano je, da ni noben umetnik dosegel mednarodnega uspeha čez noč. Za to je treba kontinuirano sodelovati na raznih umetniških manifestacijah. Lep zgled za to, kako se opravlja promocija umetnikov in z njimi celotne kulture, je Britanski svet, ki med drugim že leta skrbi za nacionalno selekcijo na beneškem bienalu. Tako imenovano »novo britansko kiparstvo« (z Deaconom, Craggom, Kapoorjem, Woodrowom in drugimi), ki je danes že eden temeljnih pojmov zgodovine novejšje umetnosti, je postalo znano in uveljavljeno ravno s pomočjo Britanskega sveta. Ta organizacija namreč vodi in pripravlja vse britanske nastope na mednarodnih likovnih prireditvah; vodja oddelka za likovno umetnost je avtomatično tudi britanski selektor pri vseh tovrstnih nastopih (z izjemo prireditve, ki imajo lastne selektorje, kot je to pri kasselski Documenti). Tak pristop omogoča dolgoročno in konsistentno promocijsko politiko ter utečeno in kvalitetno delo. S pomo

